

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

ESMA OCAK'IN ROMANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih SANCAK

DİYARBAKIR- 2014

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

ESMA OCAK'IN ROMANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

HAZIRLAYAN
Fatih SANCAK

Tez Danışmanı:
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

DIYARBAKIR- 2014

ÖZET

Yenileşme dönemi Türk edebiyatının en önemli yazın türlerinden biri olan ve Türkiye'nin yakın tarihine ışık tutan bilgi kaynaklarından biri de romanlardır. Romanlar, tarihi aydınlatmakla birlikte tarihi süreç içerisinde gelişen sosyal ve kültürel değerlerin ortaya koyulması açısından da önemli bir yere sahiptir. Romanlarında tarihsel süreçle birlikte toplumun geçmişten günümüze gelen sosyal ve kültürel değerlerini ve toplumda yaşanan problemleri ciddi bir sorumluluk bilinciyle işleyen romancılardan biri de Esmâ Ocak'tır.

Bu çalışmada 1980'li yıllardan itibaren edebiyat dünyasına adım atan Esmâ Ocak'ın *Kervan-Servan*, *Kuyudaki Ses*, *Muş Gürcüsü Destanı*, *Kadınlar Mektebi*, *Duvar İçindeki Diyar(Diyar-Be-Kir)* ve *Münire* romanları, tematik ve yapısal özellikleri tespit edilerek klasik metin tahlili yöntemiyle incelenmiştir.

Esmâ Ocak, kendi yaşamı ve yakın çevresinde yaşanan olaylardan yola çıkarak konusunu köy, oba hayatı, köylü-şehirli çatışmasından alan eserler ortaya koymuştur. Olayları roman başkışilerinin etrafında kurgulayan Esmâ Ocak, romanlarında kadın-erkek eşitliği, oba ve köy hayatı, yakın ve uzak tarihimize ait sosyal ve kültürel değerleri ele alır. Bilhassa *Kervan-Servan* ve *Muş Gürcüsü Destanı* romanlarında oba ve köy hayatını, talan hadiselerini ve obaların yağma edilmesini konu alır. Zor şartlarda yaşamlarını sürdüren obalıların içine düştükleri durumlara neredeyse bütün romanlarında yer verir.

Kuyudaki Ses romanında köylü-şehirli çatışması ve kadın-erkek eşitliği konularını işleyen Ocak, sınıfsal ve kültürel farklılıkların yaşandığı toplumsal çatışmalara değinir. Yozlaşan ve bozulmaya yüz tutan aile kurumu üzerine eğilerek vakanın önemini vurgular. *Kadınlar Mektebi* romanında seksenli yıllarda aile kurumu ve ahlaki değerlerden uzaklaşan feminist anlayışı, yozlaşmış tipler kullanarak eleştirir ve toplumun ahlak değerlerine uygun bir feminizm anlayışı geliştirerek fikirlerini roman kahramanları aracılığı ile eserlerine yansıtır. Tarihi roman sınıflandırmasına dâhil edebileceğimiz *Duvar İçindeki Diyar* ve *Münire* romanlarıyla da Esmâ Ocak, yakın ve uzak tarihimize ışık tutarak bilinçli, tarihi ve kültürel değerlerine bağlı nesiller yetiştirmenin uğraşını vererek eserlerini bu amaçla kaleme alır.

ABSTRACT

One of the most important kinds of new era Turkish literature and one of knowledge resources which shed light on the recent history of Turkey are novels. Novels illuminates the history as well as they have an important place in terms of manifesting social and cultural values which developed in historical process. One of the novelists who depict the social and cultural values from the past to the present with historical processes and the problems of the society with a serious sense of responsibility in her novels is Esma Ocak.

In this study, the thematic and structural features of novels of Esma Ocak who stepped into the literary world in 1980s -Kervan-Servan, Kuyudaki Ses, Muş Gürcüsü Destanı, Kadınlar Mektebi, Duvar İçindeki Diyar (Diyar-Be-Kir) and Münire- were identified and the novels were investigated through classical text analysis. Esma Ocak produced novels which took their topics from village, nomad life, peasants-urban conflict inspired from her own life and events in her immediate environment. In Ocak's novels in which events are staged around the main characters, male-female equality, urban and village life, social and cultural values of our near and distant history are discussed. Esma Ocak depicted urban and village life, looting incidents and urban pillages in the novels Kervan- Servan and Muş Gürcüsü Destanı. She gives place to the conditions of urban people while surviving their lives in difficult situations.

Ocak depicts the topics of peasant-urban conflict and gender equality in her novel Kuyudaki Ses and she touches on social conflicts where cultural differences are experienced. She emphasizes the importance of degenerated and deteriorated face of family institution by leaning over it. In the novel Kadınlar Mektebi, she criticizes institution of the family in the eighties and feminist perspective that departed from moral values by using the corrupt types and she reflects her ideas to her novels through heroes by improving a type of feminism suitable for society's moral values. With the novels Duvar İçindeki Diyar and Münire which can be classified as historical novels, Esma Ocak writes her novels with the purpose of shedding light on our near and far history and educating generations conscious, attached to historical and cultural values.

ONAY SAYFASI

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Fatih Sancak tarafından yapılan “Esmâ Ocak’ın Romanları Üzerine Bir İnceleme” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Doç. Dr. Kemal TİMUR

Üye : Doç. Dr. İdris KADIOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 24/06/2014

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../.../.....

Doç. Dr. Rıfat EFE

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Diyarbakır birçok alanda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanlarında da önemli şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu şahsiyetler bir taraftan ülkenin bütünlüğünü sağlamlaştıran temalar üzerine edebi ve kültürel faaliyetler yaparken diğer taraftan da şehrin edebi ve sanatsal aktivitelerden uzak kalmamasına yardımcı olmuşlardır. Bu aktivasyona olumlu katkı yapan şahsiyetlerden biri de Esmâ Ocak'tır.

Eserlerini 1980'lerin başından itibaren kaleme almaya başlayan Esmâ Ocak'ın (1928-2011) yazansal faaliyetleriyle alakalı hiçbir tez çalışması yapılmamış olması, onun romanları üzerine bir araştırma yapma ihtiyacını zorunlu kıldı. Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli yazarlardan olan, roman ve öykü yazarlığı ile ön plana çıkan Esmâ Ocak, eserlerinde, insanın ve toplumun aksayan yönlerini ele alarak çözümler arar. İnsan denilen yüce varlığın ne denli dirençli olduğunu vurgulayarak bireylerin ve toplumun olumsuzluklar karşısında ümitlerini kaybetmeden hayata devam etmelerini ve insanın her şeyin üstesinden gelebilecek güçte olduğunu yaşamış hayat hikâyelerinden örneklerle okuruna aktarır.

Esmâ Ocak'ın altı adet romanını incelediğimiz çalışmamız girişten sonra üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde roman türünün tarihi gelişimine değinerek romans ve destan türüyle başlayan romanın tarihsel sürecine değinildi. Tanzimat'la birlikte edebiyatımıza giren romanın Türk Edebiyatı'ndaki gelişimi; Tanzimat, Servet-i Fünun, Milli Edebiyat ve son olarak da Cumhuriyet Dönemi romanı üzerinde duruldu.

Çalışmamızın ilk bölümünde Esmâ Ocak'ın hayatı, sanatı ve eserlerine değinildi. İkinci bölüme gelindiğinde ise romanları; romanın kimliği, özet, romanın konusu, anlatıcı ve bakış açısı, zaman, mekân ve olay örgüsü olmak üzere yedi başlık altında incelendi. Çalışmanın üçüncü bölümünde anlatıcı ve bakış açısı, zaman, mekân, dil ve üslup özellikleri bakımından romanlar mukayeseli olarak değerlendirildi. Sonuç bölümünde ise Esmâ Ocak'ın sanat anlayışı ve romanları üzerine vardığımız hükümler genel olarak paylaşılarak yazarın Türk edebiyatındaki yeri belirlenmeye çalışıldı.

Tezin araştırma ve yazım aşamasında görüşlerini benimle paylaşarak anneleri hakkında detaylı bilgiler veren Esmâ Ocak'ın kızı Prof. Dr. Perran Toksöz Hanımefendi'ye, tezin belirlenmesi ve hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Kemal Timur hocama, tez yazım aşamasında manevi yardımlarıyla yanımda olan Doç. Dr. İdris Kadioğlu ve Yrd. Doç. Dr. Mümin Topçu hocalarıma teşekkür ederim. Çalışmamın her aşamasında anlayışı, sabrı ve yönlendirmeleriyle tezimin üzerinde büyük emeği bulunan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin Uludağ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih Sancak
Diyarbakır, 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ONAY SAYFASI	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	8
1.1. Hayatı, Sanatı ve Eserleri	8
1.1.1. Hayatı ve Sanatı.....	8
1.1.2. Eserleri.....	15
2. BÖLÜM	17
2.1. Romancılığı ve Romanların İncelenmesi	17
2.1.1. Romancılığı	17
2.1.2.1. Kervan-Servan	35
2.1.2.1.1. Romanın Kimliği.....	35
2.1.2.1.2. Özet	35
2.1.2.1.3. Romanın Konusu.....	39
2.1.2.1.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	40
2.1.2.1.5. Zaman.....	44
2.1.2.1.6. Mekân.....	45
2.1.2.1.7. Olay Örgüsü	50
2.1.1.2. Kuyudaki Ses	54
2.1.1.2.1. Romanın Kimliği.....	54
2.1.1.2.2. Özet	54
2.1.1.2.3. Romanın Konusu.....	57
2.1.1.2.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	57

2.1.1.2.5. Zaman.....	58
2.1.1.2.6. Mekân.....	59
2.1.1.2.7. Olay Örgüsü	62
2.1.1.3. Muş Gürcüsü Destanı.....	68
2.1.1.3.1. Romanın Kimliği.....	68
2.1.1.3.2. Özet	68
2.1.1.3.3. Romanın Konusu.....	70
2.1.1.3.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	71
2.1.1.3.5. Zaman.....	72
2.1.1.3. 6. Mekân.....	74
2.1.1.3.7. Olay Örgüsü	77
2.1.1.4. Kadınlar Mektebi	80
2.1.1.4.1. Romanın Kimliği.....	80
2.1.1.4.2. Özet	80
2.1.1.4.3. Romanın Konusu.....	81
2.1.1.4.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	82
2.1.1.4.5. Zaman.....	83
2.1.1.4.6. Mekân.....	84
2.1.1.4.7. Olay Örgüsü	86
2.1.1.5. Duvar İçindeki Diyar (Diyar-Be-Kır)	92
2.1.1.5.1. Romanın Kimliği.....	92
2.1.1.5.2. Özet	92
2.1.1.5.3. Romanın Konusu.....	95
2.1.1.5.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	95
2.1.1.5.5. Zaman.....	97
2.1.1.5.6. Mekân.....	98
2.1.1.5.7. Olay Örgüsü	100
2.1.1.6. Münire.....	105
2.1.1.6.1. Romanın Kimliği.....	105
2.1.1.6.2. Özet	105
2.1.1.6.3. Romanın Konusu.....	108
2.1.1.6.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	108
2.1.1.6.5. Zaman.....	111
2.1.1.6.6. Mekân.....	112
2.1.1.6.7. Olay Örgüsü	114

3. BÖLÜM	122
3.1. Yapı ve Anlatım Özellikleri Yönüyle Romanların Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi	122
3.1.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı	122
3.1.2. Zaman	125
3.1.3. Mekân	130
3.1.4. Dil ve Üslup	137
SONUÇ	139
KAYNAKÇA	141
EKLER	142
ESMA OCAK HAKKINDA KIZI PERRAN TOKSÖZ'LE 29 MART 2010 TARİHİNDE YAPILAN MÜLAKAT	142

GİRİŞ

Roman, destanların ve romans türünün 17. yüzyılda kapsamlı ve kendine özgü bir mantık ve yapı doğrultusunda modernleşerek gelişen bir anlatı türüdür. Güçlü ve etkili bir anlatım türü olan roman, geniş hacimli, zaman ve mekân öğeleriyle oluşturulan belli bir anlatıcı ve bakış açısından sunulan bir yapıya sahiptir. 18. yüzyılın başına gelindiğinde ise realist bir felsefeyle gelişen gerçekçi roman, klasik standadaki unsurlar, zaman ve mekâna göre farklılık gösteren insanın gelişimine bağlı sosyal değerlerin sunumu olarak ortaya çıkar. *Romanın özü olan bu yeni gerçek kavramının somut bir şekilde ifade bulması, biçimde gerçekliğin gerektirdiği tekniklerin başarıyla kullanılmasına bağlıdır. Roman, belli bir zaman ve mekân içinde, belli bir kişinin başından geçenlerin sebep-netice ilişkisi ve sağlam bir mantık dokusu içinde, sade bir nesir dili ile hikâye edilmesidir* (Kantarcıoğlu 2007: 15).

Realizmin etkisinde gelişen romanda bütün bu unsurlar gerçekçi bir bakış açısıyla tecrübenin kahramanlarda bireyselleşmesiyle belli bir zaman ve mekânda somutlaştırılarak verilir. Geleneksel romana gelindiğinde ise kahramanların bireysel kişilikleri üzerinde gelişen ve olgunlaşan değerler, mekân ve zaman öğeleriyle birlikte bir toplumun içinde geçerli olan sosyal değerler olarak şekillenir. Roman kahramanları eylemleriyle iyinin ya da kötünün yanında bulunarak toplumdaki duruşlarını ortaya koyarlar. Geleneksel romancı, romandaki olay örgüsü ve seçtiği kişilerle kendi düşünce unsurlarını ve felsefesini uzun yorumlar kullanarak okuyucuya aktarır. Karakter tasviri ve tahlillerinde olumlu veya olumsuz bir dil kullanarak sübjektif bir tavır takınması geleneksel romancının en belirgin özelliğidir. Geleneksel romanda hâkim bakış açısını kullanan ve her şeyi bilen güvenilir bir gözlemci olan anlatıcı, yazarla aynı bakış açısını paylaşır ve romanı kendi fikirlerini ifade edebilmek için uygun bir alan olarak görür (Kantarcıoğlu 2007: 19).

Batıda 19. yüzyılın ikinci yarısında romancının toplumun herkes tarafından kabul gören değerlerine ve geleneksel yapısına karşı eleştirel bir tutum sergilediği görülür. Geleneksel romanda toplumla aynı değerleri paylaşan romancı, 19. yüzyılın ikini yarısında bu değerleri eleştirerek yeniden yorumlamaya çalışır.

Geleneksel değerlerin yoruma açılması ve eleştiriye tabi tutulmasını romancı, bizzat kendisi yapmak yerine romanda karakter unsurunu ön plana çıkararak karakterlerin düşünce dünyası ve yorum gücüne yer verip, sentez yapmasıyla gerçekleştirir. Bu şekilde romanın dışında kalan ve olayları sentezlemeyi karakterlere bırakan romancı, modern roman anlayışına yaklaşmış olur.

Modern romanın ilk evresinde ortaya çıkan roman tekniği ise dramatik romandır. Dramatik romanı geleneksel romandan ayıran en belirgin özellik objektiflik unsurudur. Romancı objektif kalabilmek için romanın dışında kalabilmeli ve eserinde dramatik teknikleri kullanmalıdır. Dramatik anlatı tekniklerinden ilki ve en önemlisi sahneleme tekniğidir. Karakterleri konuşturarak davranış ve bakış açılarını belirleyen bu teknik, geleneksel romandaki çoğu tekniğin yerini alır. Yazar kesinlikle felsefi yorumlar ve yönlendirici konuşmalarla romanın dramatik akışını bozamaz. Dramatik romanda, her şeyi bilen anlatıcının yerine, roman başkışisinin bakış açısı söz konusudur. Romanda karakter hâkimiyeti söz konusu olduğundan karakterde meydana gelen ruhsal durumlar ve bu ruhsal durumun neden olduğu sebep-sonuç ilişkileri romanın genel olay örgüsünü oluşturur (Kantarcıoğlu 2007: 21).

Dramatik roman, temelde natüralist bir felsefeyle ortaya çıkmasına rağmen kapsama alanını realizmle genişletir. 19. yüzyılın sonunda materyalist felsefenin etkisiyle gelişen natüralizmde belli bir yaşam tarzı içinde hayatını sürdüren insanın duygusal ve fiziksel davranışları, bilimsel verilerle incelenerek ifade edilir. İnsanın fiziksel ve biyolojik yapısı gibi duygu ve düşünce dünyasının da bilimsel anlamda incelenebileceğini savunan natüralist romancılar, deneysellik kavramını dillendirerek 'bilimsel roman' terimini edebiyatta uygulama alanına koyarlar. Böylece insanı salt maddi bir varlık olarak değerlendiren natüralistler insanı ve toplumu bilimsel objektiflikle incelemeye çalışmışlardır. Realist romancılar natüralistlerin bu tutumuna karşı çıkmamakla birlikte insan ve toplum olgusunu daha geniş bir perspektifte ele alarak olduğu gibi kabul edilen insanın, olması gereken yönlerine de romanlarda yer verirler. Dolayısıyla insan gerçeğine natüralist bir yaklaşımın doğru olduğuna inanan gerçekçiler, romandaki insanın problemlerine ve çıkmazlarına da çözümler bulmaya çalışırlar (Kantarcıoğlu 2007: 23).

Ülkemizde roman, bu tür bireyselliğin ön plana çıkması ve daha sonra toplumsal, ekonomik ve tarihi bir sürecin sonunda ihtiyaçlara paralel olarak gelişmez. Bizde verilen ilk roman örnekleri, batı romanını çeviri ve bir kısım romancıları taklit sonucunda ortaya çıkar.

Türk edebiyatı roman türü ile Tanzimat döneminde tanıştı. Batı edebiyatından yapılan roman tercümelerini önce taklit/nazire, sonra telif ardından da terkip aşamalarını geçirerek bugünkü olgun ve tekemmül etmiş seviyesine ulaştı.1850–1910 yılları arasında çok sayıda batılı roman Türkçeye çevrilmiştir. Bu romanların çevrilen hemen tamamının aynı zamanda bizim ilk romancılarımız olması da önemlidir. Zira bu tür örnek metinler türün iyi anlaşılıp Türk diline tatbik edilmesinde önemli görevler icra ederler. Aynı zamanda birer roman çevirmeni olan yazarlarımız arasında Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Faik Reşat, Recaizade Mahmut Ekrem, Mehmet Celal gibi isimli sayılabilir. Victor Hugo, Fenelon, Alexandre Dumas-Pere ve Alexandre Dumans-Filas, Chateaubriand, Daniel de Foe,Poul de Kock, Xavier de Montepin, Ponson de Terrail, Bernardin de Saint Pierre, Eugene Sue gibi hemen tamamı Fransız yazarlardan yapılan roman tercüleriyle edebiyatımız bu türle tanışmış oldu.

Tercüme safhasından sonra taklit ya da naaire yoluyla bir takım eserlerin benzerleri yazılmıştır. Ahmet Mithat Efendi Alexander Dumas'ın Monte Kristo romanına Hasan Mellah adıyla bir nazire yazarken, Cervantes'in Don Kişot'una da Çengi romanıyla karşılık vermiştir. Aynı yazar Xavier de Montepin'in Simon ve Mary romanına karşılık Haydut Montari romanını yazmıştır. Namık Kemal de Alexandre Dumas-Fils'in Kamelyalı kadın romanından birçok unsuru İntibah romanına taşımıştır.

Roman vadisinde üçüncü adım olarak telif aşamasını görmekteyiz. Bu safhada Osmanlı romancıları kimi zaman yabancı kimi zamanda yerli konuları işleyen eserler kaleme alırlar. Esaret, kaç –göç, mirasyedilik, alafrangalık, kadınların eğitimi, macera ve görmeden evlenme gibi sosyal bünyeyi meşgul eden konular romana taşınır. Telif devri romanın bir yerli türe dönüşme serüveninin adıdır.

Romanın benimsenmesinin son aşaması terkiptir. Artık Türk romancıları, anlatım şekillerinden, tip ve karakter yaratmaya, yeni vakalar icada etmeye, yerli hayatı romana taşımaya kadar bir çok alanda gelişme göstermişlerdir. Halit Ziya'nın Nesl-i Ahir ve Mai ve Siyah romanı böyle bir aşamanın ürünüdür. Fakat tertip sahası Yakup Kadri, Halide Edip, Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Reşat Nuri gibi romancıların elinde özgün bir karaktere kavuşmuştur (Kolcu 2008: 13).

İlk romancılarımızdan Şemsettin Sami, Namık Kemal ve Ahmet Mithat gibi yazarlarımız bilim ve teknolojiye ilerleyen Avrupa'nın edebiyatını ve özellikle de romanını, gelişmiş bir uygarlığın işareti saydıklarından roman türüne eğilim göstererek çeşitli eserler verirler. Geleneksel hikâye türünden romana geçilirken romanlarda kullanılan en önemli tema, batılılaşma sorunsalıdır ve roman türünde verilen ilk eserlerde ülkemizde yaşanan batılılaşma sorunu önemli bir yer tutar. Romanı ülkemize getiren bu ilk romancıların amacı Avrupa'da gelişen ve uygarlığın simgesi olan bu yazın türünü Türkiye'ye getirmek ve edebiyatımızı batılılaştırmaya çalışmaktır.

Avrupa'da çeşitli görevlerde bulunarak batı kültür ve medeniyeti hakkında bilgi sahibi olan ve çoğunluğunu Yeni Osmanlıların oluşturduğu bu ilk dönem yazarlarımızın, romanı, ülkemize getirmelerinin ikinci önemli saiki ise romanı gazete gibi bilinçlenme ve eğitim sürecini destekleyen bir araç olarak görmeleridir. Yeni Osmanlılar geçmişten tevarüs ettikleri değerler ve içinde buldukları İslam Medeniyeti ile Batı kültürünün ve edebiyatının çelişmediğini ifade etseler de daha sonra Jön Türkler ve İttihat ve Terakkiyle birlikte dini temellerden iyice uzaklaşmaları sebebiyle toplumda batılılaşma ciddi bir sorunsal halini alır. İkinci Meşrutiyetle birlikte yeni kültür/eski kültür; eski ahlak/yeni ahlak terimleri toplumda yaygınlaşarak ikilem içinde kalan bir toplum vücuda gelir. Aydın sınıfı da bütünüyle batının değerlerini kabul edemediği gibi eski değerlerle de yetinemez. Yazılan romanlarda genel anlamda bu tür bir ikilemin oluşturduğu tezler üzerine yazılır. Birinci Dünya Savaşı, Mütareke, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk devrimleriyle birlikte daha da derinleşerek karmaşıklaşan bu ikilem sürekli olarak gündemdeki yerini korur (Moran 2009: 23)

Tanzimat, Servet-i Fünun, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemlerini kapsayan yarım asırlık süre içerisinde edebiyatçılarımız birçok roman kaleme almışlardır. Tanzimat Devri Türk romancılarının başta gelenleri Şemseddin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal Samipaşazade Sezai, Mizancı Murat, Recaizade Mahmud Ekrem, Nabizade Nazım ve Fatma Aliye gibi yazarlardır. Fransız Edebiyatı'nın tesiri altında Tanzimat Devri Türk romanlarında genellikle karamsar ve bedbin bir hava mevcuttur. Osmanlının çöküş sürecine girilen bu devirde romanlarda çözülmeye başlamış aile yapısı, mutsuz aile fertleri ve sokak kültürünün bireylerin ruh dünyalarında hâkim olduğu bir toplum vardır.

İktisadi endişelerle birlikte bir yıkım içinde olan roman kişilerinin hayat hikâyeleri vasıtasıyla romancılar, kıssadan hisse çıkararak toplumu bilinçlendirir ve ibretlik hikâyeler anlatırlar. Ancak Ahmet Mithat ve Namık Kemal gibi romanlarında ideal tipleri kullanan yazarlar da Doğu ve Batı kültürleri arasında kalarak bocalayan toplumun yıkılışını engelleyemezler.

Servet-i Fünun döneminde bir taraftan yazarların ruhsal yapılarının etkisi diğer taraftan devrin baskıcı yönetimi sebebiyle sosyal meselelere değinemeyen sanatçılar ağır bir dil kullanarak kendilerinden önceki roman anlayışının dışına çıkarlar. Bu devrin önemli yazarlarından olan Halit Ziya Uşaklıgil, *Aşk Memnu* ve *Mai ve Siyah*'da hayatın gerçeklerini anlatmaya çalışsa da genel anlamdaki Servet-i Fünun romanı, toplumun bütününe yansıtma. Belli bir sınıfın romancısı olan Servet-i Fünun dönemi yazarlarından sayılan Halit Ziya Uşaklıgil, baskı devrinin bütün olumsuz koşullarına rağmen realist eserler yazar ve Türk romanına getirdiği modernleşme çizgisiyle tanıdığı olduğu hayat hikâyelerini romanlarına yansıtır. Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın ve Safveti Ziya dönemin önemli yazarlarıdır.

Tanzimat'tan itibaren başlayan Doğu-Batı çatışması Milli Edebiyat Döneminde hız kazanır ve yanlış anlamdaki batılılaşma ile birlikte batı hayranlığı romanlarda temel eleştiri konusu olur. Milli Edebiyat romanları milli bir karakter taşır ve savaşlar sonrası Batı'nın gerçek yüzünün görülmesi ile romancılar yeni bir aydınlanma sürecine girerek eski devrin objektif bir eleştirisini yaparlar. Anadolu'ya yönelen romancılar bütün ülke coğrafyasını konu alarak siyasi figürlere romanlarında yer verirler. Devrin önde gelen romancıları Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adivar, Refik Halit Karay ve Reşat Nuri Güntekin gibi yazarlardır.

Cumhuriyet Dönemi Türk romanının oluşumunda etkili olan Milli Edebiyat Dönemi, elli yıllık deneyim ve birikimi ile devir sınıflandırılması açısından Cumhuriyet Dönemi ile ayrılrsa da bu iki dönem asıl itibariyle iç içedir. Aynı yüzyılın başında dünyaya gelen yazarlar, II. Meşrutiyet, Milli Edebiyat, Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında bulunarak eserler verirler. Öğretici olması açısından yapılan bu dönem ayrımlarına karşın Yakup Kadri, Refik Halit ve Mithat Cemal gibi yazarlar sadece Milli Edebiyat dönemi yazarları değildirler. Bu açıdan bakılacak olursa yazarlığa Cumhuriyet'ten önce başlayan ve yetkinliklerini ispat eden

Halide Edip, Reşat Nuri Güntekin ve Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi yazarlar, Cumhuriyet Döneminin de ilk yazarlarındandır.

Bunlardan başka Cumhuriyet devrinin temel özelliklerini yansıtan, Peyami Safa, Abdülhak Şinasi Hisar, Mahmut Yesari, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Atilla İlhan, Yaşar Kemal, Yusuf Atılgan, Adalet Ağaoğlu gibi birçok yazar bu devrin önde gelenlerindedir. Selim İleri, Ahmet Altan, Orhan Pamuk, Cemil Kavukçu, Ahmet Yurdakul, İlhan Selçuk, Ahmet Günbay Yıldız ve Ahmet Ümit gibi yazarlar ise yakın dönemde romancılığı ile ön plana çıkan yazarlardır. Türk romanının ilk dönemlerinde ülkenin siyasi ve sosyal oluşumuyla aynı düzlemde bir gelişim süreci yaşanır. Bu açıdan Cumhuriyet öncesi dönemdeki roman anlayışı gelişen siyasi ve sosyal hayatla benzeşen bir özellik taşır.

Cumhuriyet sonrasına gelindiğinde ise tek parti yönetiminin dikta ettiği, sınırları belli olan ve fikir hürriyetinin belli ölçülerde olduğu edebi ve kültürel bir duruş söz konusudur. Dolayısıyla yazılan romanlarda belli bir ideoloji ön plandadır ve bu ideolojiye ters düşen eserler yazılamaz. Tek parti ideolojisini benimseyerek eserler yazan Yakup Kadri ve Halide Edip gibi yazarlar daha sonraları yazarlığın getirdiği fikri hürriyeti tam anlamıyla yaşayamadıklarından yönetimle ters düşerek ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Daha sonraları ideolojik baskının zayıflaması ile birlikte farklı fikirlerin edebiyatçı ve romancıları ortaya çıkar. İslamcılar, Marksistler ve feministler gibi birçok farklı fikir sahipleri kendi sanat anlayışlarına uygun romanlar yazarak kendi ideolojileri ortaya koymaya çalışırlar (Kolcu: 2008 17).

Kadın sorunu ve feminizm de roman yoluyla kendi ifade edebilen akımlar olarak tezahür eder ve bu romanların kahir ekseriyetinin kadın yazarlar tarafından yazılması da yazar ve konu itibarıyla bir gruplaşmanın göstergesidir. Kadın problemleri başlangıçta erkek yazarlar tarafından dile getirilse de kadın yazarlar erkek egemen bakış açısı ve kadın hassasiyetinde romanlar yazırlar. Halde Edip Adivar, Müfide Ferid Tek, Güzide Sabri Aygün, Halide Nusret Zorlutuna ile başlayan kadın yazar geleneği günümüze gelindiğinde ise Latife Tekin, Aysel Özakin, Nazan Bekiroğlu, Elif Şafak, Firuzan, Alev Alatlı, Buket Uzuner gibi yazarlarla birlikte gelişerek devam eder.

1980’li yıllarda hikâye ve romanlarıyla ününü duyuran kadın yazarlarımızdan biri de Esmâ Ocak’tır. Edebi zemini sağlam ve yetiştirdiği sanat adamları oldukça fazla olan Diyarbakır’da yetişen Esmâ Ocak, bu alanın bilinmeyen ancak önemli eserler vermiş olan kadın yazarlarından biridir. 1928 yılında Diyarbakır’da dünyaya gelen Esmâ Ocak, kısa öykülerle yazın hayatına girer. İlk yazdığı hikâyelerini Diyarbakırlı şair ve yazar Ahmet Arif’e gösterir. Ahmet Arif’in bu öyküleri çok beğenmesiyle yazar cesaret kazanır ve bu öykülerini kitap haline getirerek yayımlar. *Berdel* adı ile 1981 yılında yayımladığı bu ilk öykü kitabı, Atıf Yılmaz tarafından sinemaya aktarılır. *Berdel*’i 1981’de yayımlayan Esmâ Ocak, peşi sıra 1982’de ikinci öykü kitabı, *Kırklar Dağının Düzünü* kaleme alır (Timur 2012: 22).

Genellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan insanların hayat hikâyelerini eserlerine taşıyan Esmâ Ocak, 1983’te ilk romanı *Kervan-Servan*’ı yazar. *Berdel* yazarı, oba ve köy hayatını, köylü ve şehirli arasında yaşanan sorunları ve sosyal ilişkilerini irdeleyerek yaşanmış hayat hikâyelerini toplumsal mesajlarla birlikte romanlarına yansıtır. Eserlerini gerçekçi bir üslupla yazan Ocak, gerçek hayatta yaşanan olayları hikâyelerle de süsleyerek Diyarbakır ve çevresinde yaşayan halkın, dünü ve bugünüyle yakın tarihini, geleneksel ve kültürel değerlerini ortaya koyar.

1. Bölüm

1.1. Hayatı, Sanatı ve Eserleri

1.1.1. Hayatı ve Sanatı

Esma Ocak'ın hayatı ile ilgili mevcut en önemli kaynaklar, kızı Prof. Dr. Perran Toksöz ile yaptığımız bir röportaj ile yazarın hayatı ve sanatıyla ilgili ilk defa bir çalışma yapan Doç. Dr. Kemal Timur'un *Berdel Yazarı Esma Ocak* adlı çalışmasıdır. Dolayısıyla Esma Ocak hakkında şimdiye kadar akademik bir çalışma yapılmamıştır. Kemal Timur'un adı geçen kitabından sonra onunla ilgili bu çalışma ilk çalışma olacaktır. Esma Ocak'ın hayatı ve sanatı ile ilgili pek kaynak olmadığından ister istemez Timur'un çalışması ve kızı Perran Toksöz Hanımefendi ile yapılan mülakat esas alınarak tezin bu bölümü oluşturulmaya çalışıldı.

Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli yazarlardan biri olan Esma Ocak, 1928 yılının Ekim ayında konak tarzı eski bir Diyarbakır evinde gözlerini dünyaya açar. *Berdel yazarı Esma Ocak, 1928 yılında Diyarbakır'ın kocaman avlulu, havuzlu, bahçesi güller, çiçeklerle dolu, duvarlarına sarmaşıklar tırmanmış bir evde dünyaya gelir. Çocukluğu o evde geçer. Gece oturmasına gelen misafirlerin, özellikle yaşlı hanımların anlattıkları, birbirinden ilginç masalları, fıkraları, manili atışmaları, babasının bir çırpıda yazıp kendilerine okuduğu esprili dörtlükleri dinleyerek büyümüştür* (Güneydoğu Life Dergisi: 48). Esma Ocak, genel anlamda mutlu bir çocukluk geçirmesine karşın çok erken dönemde yaşadığı bazı sıkıntılar da vardır. Bunun temel nedeni ise kendi ifadesiyle *Annemin Allah'ı ile Babamın Tanrı'sı* (Timur 2012: 32) ikileminde kalmış olmasıdır. Annesi Şevkiye Yıldırım Hanım çok dindar bir kadın olması hasebiyle Esma Hanım'ın dini eğitim almasıyla çok ilgilenir ve hocaya gitmemesi durumunda Allah Baba'nın onu cezalandıracağını söyleyerek Allah'ın çok korkutan bir simge olarak zihninde yerleşmesine sebep olur. Bu sıkıntılı anlarında imdadına hep babası Şahap Yıldırım Bey yetişir. Esma Ocak'ın babası, eşi Şevkiye Hanım'ın aksine insanları çok seven, hiç kötülük yapmayan, herkesi kucaklayan bir Allah'tan söz ederek kızını rahatlatmaya çalışır. Dolayısıyla zihninde annesinin Allah'ı ile babasının Tanrı'sı arasında ikilem yaşayan Esma Hanım, çocukluk yıllarında dini inançlar bağlamında sarsıntılar geçirir ve çocukluğunu bu ikilem arasında geçirdiğini ifade eder.

Esma Ocak, yıllar sonra, çocukluğunda yaşadığı bu ikilemi bir öykü olarak kaleme alır. Bu ruh hali içerisinde mahalle mektebine giden Esma Ocak, mahalle mektebinde aldığı dini eğitimle bir sene içerisinde çok erken yaşta Kuran-ı Kerim’i hatmeder. O sıralarda altı, altı buçuk yaşlarında olmasına karşın Esma Ocak için büyük bir hatim şöleni tertip edilir. Bu başarının neticesi olarak faytona bindirilir ve şehirde gezdirilir.¹

Dini eğitimde çok başarılı ve çalışkan olmasına rağmen mahalle mektebinde Azize isimindeki mutsuz bir hocanın yanlış davranışlarıyla bu tür bir eğitime karşı olur. Ve evlenip çocukları olduğu takdirde kesinlikle hocaya göndermemeye dair kendine söz verir. Kendisi bu dini eğitimi alırken sıkıntılar yaşadığı için çocuklarının da bu tür sıkıntılar yaşayacağını düşünerek çocuklarını hocaya göndermez. Esma Ocak çocukluğunda bu gibi durumlar nedeniyle çevresindekilerin tesiri altında kalır.

Mahalle mektebini bitiren Esma Ocak’ın en büyük hayali evlerine yakın Gazi İlkokuluna gitmektir. *Mahalle hocasından alınıp yeni açılmış olan Cumhuriyet mekteplerine gitmek için sabırsızlandığını, hocadan alınırken kendisi için annesi tarafından yapılan geleneksel töreden ibretle bahseder. Sonunda Cumhuriyet Mektebi’ne olan sevgisi oluşur ve mahalle hocasından alınıp, özellikle babasının yardımlarıyla, yeni açılmış olan mektebe kaydı yapılır* (Timur 2012: 16).

Yazı yazmak, kitap okumak ve öğretmen olmak ister. O yıllarda ilkokula başlayan Esma Ocak, arkadaşlarından önce okuma yazmayı öğrenir ve çocukluğundan itibaren edebiyata meraklıdır. *Şiire ve edebiyata tutkunluğu bu yıllarda, yani küçük yaşlarda başlar. Henüz ortaokulda iken roman yazmaya girişecek kadar edebiyatla ilgilidir ve yazma denemelerinde bulunur* (Timur 2012: 16).

Esma Ocak kardeşiyle aynı okula gittiğinden ve kardeşinden daha çalışkan olduğundan kardeşi tarafından kıskanılır ve okula gitmemesi için kardeşi çeşitli entrikalar hazırlar. İlkokul üçüncü sınıfı bitirdikten sonra babasının tayininin Mardin’e çıkması dolayısıyla Mardin’e gitmek zorunda kalırlar.

---

¹ SANCAK, Fatih, *Esma Ocak Hakkında Kızı Perran Toksöz’le Bir Mülakat*, 29 Mart 2010.

Yedi yıl Mardin’de kalır ve ortaokulu orada bitirir. Ortaokulu bitirdikten sonra lise öğrenimi görmek istediği için babasının teşvikiyle Diyarbakır’a gelir ve Ziya Gökalp Lisesi’ne kaydolar. Lise ikinci sınıfta iken annesinin baskısıyla Baha Bey isimindeki dayısının oğlu ile evlendirilir. Baha Bey Diyarbakır Nakibi Bekir Sıtkı Bey’in oğludur. Kendisi ortaokul öğrenimi gördükten sonra eğitimini sürdürmemiştir. Esmâ Hanım ile nişanlandıktan sonra, onun da okumasına izin vermez ve birkaç ay sonra evlendirilirler. Esmâ Ocak ve Baha Bey ‘in bu evliliğinden Nebiye, Perran ve İbrahim adında üç çocukları olur (Timur 2012: 26).

Esmâ Ocak, biraz da annesinin baskısıyla görücü usulüyle akrabalarından Baha Bey’le evlendirilir. Sevgili eşinin de karşı çıkmasıyla lise ikinci sınıfta çok sevdiği okulu bırakmak zorunda kalır. Ancak eşiyile mutlu bir evlilik hayatı sürdürürler. Yani evliliğinden pişmanlık duymaz. 1950’li yıllarda eşi ve çocuklarıyla Bismil’in Kazancı köyüne giderler. Bu yıllarda köyde traktör satın alıp Diyarbakır kırsalında makineli tarımı ilk başlatan kişi kocası Baha Bey olmuştur. Köy ile şehir arasında mutlu bir yaşam sürerken çok sevdiği eşi amansız bir hastalığa tutulur ve Baha Bey 1962 tarihinde vefat edince kendisi henüz 32 yaşındadır. Esmâ Ocak böylece genç yaşında üç çocukla yalnız kalır ve evin bütün geçim yükü ona kalır.

Genç yaşta dul kalmış bir kadın olarak köşeye çekilmek yerine hem kocasının köydeki işlerinin başına geçmiş hem de yeniden yazmaya başlamıştır. Öyle ki o artık hem bir yazar hem kibar bir kadın; hem de bir erkek cesaretiyle köy hanım ağası konumunda çiftçilik yapacaktır. Evet, Diyarbakır’ın Bismil ilçesinin Kazancı Köyü’nde cesur bir kadın ağadır Esmâ Ocak. Bir erkeğin bile başaramayacağı çalışkanlıkla geniş olan arazilerinin ekimiyle meşgul olur. Traktör satın alır, tarlalarını sürdürür ve çiftçilik için ne yapılması gerekiyorsa onları yapar. İşçiler tutar, onların başında bir erkek gibi bekler ve böylece köy işlerini eksiksiz yürütür. Diğer taraftan kırsal kesim olan köy ve köylü hayatını, yöre insanını küçümsemeden anlamaya çalışırken, onlarla birlikte yaşamını sürdürmeyi de başarır.

Köy kadınlarının hayatlarını, konuşmalarını, kıskançlıklarını, kocalarına karşı davranışlarını, örf ve adetlerini, dini inançlarını, yöresel konuşmalarını, kısacası bütün bir yaşamı dışlamadan anlamaya ve anlatmaya çalışır. Esmâ Ocak için kırsal hayatın içinde bulunmak, sohbet etmek, köy yaşantısını görmek ve onların yaşamlarını öğrenmek, neticede ise hepsini o güzel ve yerel üslubuyla kaleme almak en çok zevk aldığı şeylerdendir.

Esmâ Ocak, köydeki evliliklerden, kız alıp vermelerinden, kız kaçırımlarından, erkek kadın ilişkilerinden çokça bahseder. Bu ilişkileri onlardan dinler ve bunları pek sansüre tabi tutmadan olduğu gibi kaleme almayı başarır. Yöre halkının hayatını realist bir gözlemlerle anlatmak için onların kıyafetlerini giyer, köy kadın ve erkekleriyle görüşür, evlerine misafir olur, onları dinler ve duyduklarını ve müşahede ettiklerini olduğu gibi satırlarına döker. Köye gelen göçmenleri, yani davar otlatmaya gelen göçerlerin çadırlarını bile büyük bir cesaretle ziyaret edip durumlarını

öğrenerek onları gerçekçi bir gözlemlerle yazıya döker. Eserlerinde kan davası ve eşkıya konulu hikâyeleri anlattığı gibi bunların sebeplerini de bizzat bu olayları yaşamış kişilerden dinleyerek doğrudan aktarmaya çalışır. Ayrıca köyden şehre gelirken yani Diyarbakır'daki evlerine dönerken yolda karşılaştığı kişilerin hikâyelerini de dinleyerek kaleme alır.

Esmâ Ocak bu zorlu hayatı sürdürürken 1990'lı yıllardan sonra bölgede başlayan siyasi olaylardan dolayı bir daha çiftçilik yaptığı köyüne dönemez. Küçük meblağlarla, köydeki bütün arazisini satmak zorunda kalır. Sonraki yıllarda kızının da oturduğu ve şehirden uzak olan Hamravat evlerinde yaşamını sürdürür. Sağlığının elverdiği ölçüde yazmaya devam eder. Yetmiş beş yaşında öğrendiği bilgisayarla yazım çalışmalarını sürdürürken hastalanır ve 26.05.2011 / 20:49 tarih ve saatte yaşama veda eder (Timur 2012: 17-18).

Esmâ Ocak, evlendikten sonra kırsal hayat ve köy yaşamı ile tanışarak birçok deneyim kazanır. Köylü kadınlarla birlikte vakit geçirerek onların yaşam tarzlarına aşina olur. Mutluluklarına, acılarına ve çektikleri sıkıntılara ortak olarak onları anlamaya çalışır. Eşi ile köye gidip geldikçe Kürtçe öğrenir ve köydeki kadınların başından geçen ilginç hayat hikâyelerine tanıklık eder.

Sohbet ettiği kadınların anlattıkları hikâyelerini karalama şeklinde kaydeder ve kendine göre çok da önemi olmayan notlar alır. Sürekli bir okuma alışkanlığı olan Esmâ Hanım'ın zengin bir kütüphanesi vardır. Bu şekilde yazarak ve okuyarak kendini geliştirir. Ve 1962 yılında eşini kaybedince sahip oldukları köyün bütün mesuliyeti ve üç çocukla birlikte büyük mücadeleler verir. Bahsi geçen köy şimdiki adıyla Bismil'e bağlı Kazancı Köyü'dür. Öykülerinin çoğunda bu köydeki olayları ve oradaki yaşam hikâyelerini ele almıştır. Çocuklarını büyütüp iyi bir eğitim almalarını sağladıktan sonra rahatlayan Esmâ Hanım, ilk defa ciddi anlamda bir şeyler yazmaya başlar. Ve yazdıklarını ağabeyi Canip Yıldırım Bey'e okur. Ağabeyi yazdığı hikâyeleri duyunca: "Bunları sen mi yazdın? Sen önemli bir yazar olma yolundasın haberin var mı?" diyerek onu yüreklendirir. Esmâ Ocak : "Ağabey dalga geçme bunlar karalamalar" diyerek şaşkınlığını ifade eder. Bunun üzerine Canip Bey bitmiş olan öykülerden bir kısmını alıp Ahmet Arif'e değerlendirmesi için götürür. Esmâ Ocak bu yılları kendi ifadeleriyle şöyle anlatır:

Bir köyümüz var bizim... 1950'li yıllarda eşimle oraya gittim. Bunu vurgulamakta da çok yarar var zannediyorum ki çok mutlu bir evlilik dönemim oldu. Gittiğimiz köyde çok ilginç olaylarla karşılaştım. Kırsal kesimdeki insanın yaşamı çok ilginç geldi ve etkilendiğim olayları yazmaya başladım. Ondan sonra her yıl köye gitmeye başladık. Ben her gidişimde bir şeyler yazıyordum

ama kitap yazmak için değil; hobi olara yazıyordum, içimden geliyordu... sonra eşimi kaybettim. Yıllar sonra bir ağabeyimle sohbet ederken 1981 yılında yazdığım öykülerin bir iki tanesini kendisine okudum ve çok etkilendi; bunlar mutlaka yayınlanmalı, çok güzel öyküler dedi. Ankara'ya gidiyordu. Hemşerimiz büyük bir yazar olan Ahmet Arif merhuma dosyayı alıp götürdü. Kendisinden, Çehov'a da yaklaşan bir yeteneğim olduğuna ve kendisine verdiği yeteneği işletmeyen kişileri Tanrı'nın asla affetmeyeceğine dair, çok güzel bir mektup aldım. Bu benim için çok itici bir güç oldu. Zaten öykülerim hazırdaydı; birkaç kez gözden geçirdikten sonra Remzi İnanç Bey'e Memleket yayınlarına gönderdim. Ardından da ben gittim. Böylece 1981 yılında ilk yapıtım olan *Berdel* yayınlanmış oldu (Timur 2012: 20).

1990 yılında *Berdel* adındaki ilk öykü kitabının içindeki Berdel öyküsü, Atif Yılmaz tarafından sinemaya aktarılır. *Berdel* filmi, Berlin'de Uluslar Arası Sanat Sinemaları Konfederasyon Ödülünü alır. Ayrıca yedi ülkede de uluslar arası ödüle layık görülür. Daha sonra da Almancaya çevrilerek Almanya da basılır ve birçok baskı yapar.

Önsözünü Ahmet Arif'in yazdığı ve İlhan Selçuk gibi yazarların hakkında birçok yazı kaleme aldığı *Berdel* öyküsü, filmi de çekilince çok popüler olur. Esmâ Ocak daha sonra ikinci öykü kitabı *Kırklar Dağının Düzü* kitabını bastırır ve peşi sıra birçok öykü kitabı ve roman kaleme alarak on üç kitap yazar. Esmâ Ocak kitaplarını kaleme alırken önce el yazısıyla yavaş yavaş müsvedde olarak yazar ve bitirir. Daha sonra daktilo ile yazar. Kitaplarını yazmayı erken saatlerde yapan Esmâ Hanım, sabah namazına kalkar, namazını kılar, Kuran-ı Kerim'den bir miktar okuduktan sonra kahvaltıya kadar bir iki saat yazmakla meşgul olur. Kahvaltıdan sonra da bir iki saat yazmakla meşgul olduktan sonra yazım işini bitirir. Yetmiş beş yaşına kadar yazılarını hep daktilo ile yazar. Daktilosunun tuşları kırılmaya başladığı zaman bilgisayarda yazmak zorunda kalır.²

İlerleyen yaşına rağmen yazmayı sürdüren Esmâ Ocak, olaylara karşı duyarlılığı ve gözlem yeteneğiyle yöre insanının duygularını eserlerine yansıtmış, ideolojik ve kültürel farklılıkları gözetmeden objektif bir biçimde eserlerini kaleme almıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki köy ve kırsal hayatla ilgili konuları büyük bir titizlikle kaleme alarak okura aktarır.

² SANCAK, Fatih, *Esmâ Ocak Hakkında Kızı Perran Toksöz'le Bir Mülakat*: 29 Mart 2010.

Ancak bu özverili çalışması ve sözlü geleneği öykü ve roman biçiminde kalıcı kılarak gelecek nesillere taşıma gayreti içinde olmasına rağmen yöre insanı, Esmâ Ocak'ın eserlerine ilgisiz kalır ve gereken değeri gösteremez. Esmâ Ocak'ın hak ettiği kadar tanınmadığını ifade eden ve ancak onunla söyleşi yaptıktan sonra tanışabilen Handan Çağlayan da onun toplum tarafından tanınmadığını ve bunun sebeplerini şu cümlelerle izah eder:

Bir ayağı Diyarbakır'da bir kadın hakları aktivisti olarak kentin yetiştirdiği bu üretken kadından bir tesadüf eseri öğrenene değin habersiz olma cehaletimi, yukarıda sözünü ettiğim 'unutuş' a yormuş, söyleşiyi de bunun bir öz eleştirisi olarak yapmışım. Sonra iki kitabı daha çıktı. Ama ne ulusal medyada söz edildi Esmâ Ocak'tan ne de kent ölçeğindeki edebiyat etkinliklerinde. Geçen hafta gerçekleştirilen ve Türkiye'nin her yanından çok sayıda yazarı ağırlayan Diyarbakır Kitap Fuarı'nda da Kırklar Dağının Düzü'nün, Sulu Kentin Sır Suyu'nun yaratıcısı Esmâ Ocak'ın adı duyulmadı, eserlerine ya da örneğin eserlerindeki Diyarbakır imgesine dair bir panel düzenlenmedi. Kim bilir belki de bu iki katlı 'unutuş' ta Esmâ Ocak'ın ulusal anlatılarını hiçbirine tam oturmamasının payı vardı. Ne modern Türk ulusal kimlik anlatısındaki kadın imgelerinden birine tam olarak uyuyordu ne de Kürt kimlik anlatısındakilere.

Okutulmamıştı, 15 yaşında görücü usulüyle evlendirilmişti ama batılı modern cumhuriyetin eğitim/asimilasyon marifetiyle kurtaracağı 'doğu kadını' kalıbına sığmıyordu. Sınıfsal konumu ve bu konumundan da aldığı güçle, geniş arazileri yönetirken onlarca edebi esere imza atmayı başarmış bir yazar olması buna engeldi. Öte yandan her ne kadar kendisi Türk olduğunu vurgulasa da ve aslında gerek otobiyografik unsurlar taşıyan öykülerinde gerekse de verdiği röportajlarda kendisini kişisel anlatısını tipik bir 'cumhuriyet kadını' olarak kursa da, 'modern Türk kadın yazar' niteliğinin sınırları da onu kapsamamıştı. Diyarbakırlılığı, Kürt sözlü edebiyatından beşlenmişliği buna engeldi anlaşılan. Gerek yukarıda bahsettiğim kişisel kimlik kurgusu, gerek sınıfsal konumu gerekse de muhtemelen bunların her ikisiyle alakalı olarak Kürt hareketine mesafeli duruşu, yeni Kürt kimlik anlatısında yer bulmasına engel olmuştur. O, bin bir meşakkatle dengbejlerden derlediği Kürt destanlarına gençlerin ilgisizliğine anlam veremiyor ama kentin son dere dinamik güncel kültürel atmosferinde 'hatırlanmaması' bundandı. Tıpkı Diyarbakır'a dair güncel imgelerin hiç birinde yer almaması ya da kentte kadına yönelik şiddete karşı düzenlenen kampanyalarda Berdel'in yazarının tümüyle unutulmuş olması gibi.³

Eserleri genel anlamda yaşanmış hikâyelerden oluşan Esmâ Hanım, kendi kültürel birikimi ile birlikte yaşanmış olayları harmanlayarak öykü ve romanlarını yazar. Bazı eserlerinde Kürt sözlü edebiyatını ve Kürt destanlarını dinleyip kayda geçiren Esmâ Ocak, bu

³ ÇAĞLAYAN, Handan, *Esmâ Ocak'la Unutmak ve Hatırlamak Üzerine*, Ropörtaj, <http://bianet.org/biamag/kadin/130296>.

sözlü ve halk arasında ‘dengbej’ denilen Kürt’lerin ozanlarından dinlediği halk hikâyelerini ve destanlarını öykü ve roman biçiminde okura aktarır.

Realist bir yazar olan Esmâ Ocak, öykü ve romanlarında insanları kategorize etmeden, farklı pencerelerden bakmadan, fikirleri ve ideolojik yapılarından dolayı ayırmadan sadece bildiklerini ve gördüklerini tasvir etmeye çalışır.

1.1.2. Eserleri

Esma Ocak, bütün eserlerini doğup büyüdüğü ve yaşamını sürdürdüğü Diyarbakır'da yazar. Aynı zamanda Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı'nın yapmış olan Esma Ocak, pek çok yazar örgütünün de başkanlığını yapar. *Berdel* isimli öyküsü Atıf Yılmaz tarafından sinemaya aktarılır, *Yeni Çardak* adlı hikâyesi ise tiyatrodan sahnelenir. Kitap olarak basılan eserlerinin sayısı toplam on üçtür.

Aşağıda künyeleriyle vereceğimiz bu on üç eserin altısı öykü kitabı, altısı roman, biri ise biyografidir. Bunların dışında yazarın *Ali Emiri Efendi* adında yayımlanmamış bir tiyatro eseriyle Diyarbakır ağzıyla yazılmış deyişleri vardır. Esma Ocak'ın bütün eserlerini künyeleriyle birlikte yayınlanış sırasına göre şu şekilde verebiliriz.

- 1 OCAK, Esma, *Berdel*, 2. Baskı, Tekin Yayınevi, Ankara 1982, (Öyküler), (İlk baskı 1981'de Almanya'da basılıp ayrıca Almancaya da çevrilmiştir).
- 2 OCAK, Esma, *Kırklar Dağının Düzü*, Memleket Yayınları, Ankara 1982 (Öyküler).
- 3 OCAK, Esma, *Kervan Servan*, Dayanışma Yayınları, Ankara 1983 (Roman).
- 4 OCAK, Esma, *Sara Sar*, Memleket Yayınları, Ankara 1987 (Öyküler).
- 5 OCAK, Esma, *Kuyudaki Ses*, Ajans 21 Yayınları, İstanbul 1990 (Roman).
- 6 OCAK, Esma, *Muş Gürcüsü Destanı*, San Matbaası, Haziran 1991 (Roman).
- 7 OCAK, Esma, *Surlu Kentin Sır Suyu*, Diyarbakır, 1994 (Öyküler).
- 8 OCAK, Esma, *Kadınlar Mektebi*, Akşam Ofset ve Tipo Matbaacılık, Diyarbakır 1995 (Roman).
- 9 OCAK, Esma, *Duvar İçindeki Diyar/ Diyar – Be – Kir*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998 (Tarihi Roman).
- 10 OCAK, Esma, *Hasırcı Kuşu*, Güneydoğu Ofset Matbaacılık, Diyarbakır 2000 (Öyküler).
- 11 OCAK, Esma, *Münire*, Birharf Yayınları, İstanbul 2005 (Tarihi Roman).
- 12 OCAK, Esma, *Bir Filozofun Özel Yaşamı Ziya Gökalp*, Birharf Yayınları, İstanbul 2006 (Biyografi).

- 13 OCAK, Esmâ, *İçerdeki Avcı*, Diclem Sahaf Yayınları, İstanbul 2008 (Öykü Seçkisi).⁴

---

⁴ TİMUR, Kemal (2012), *Berdel Yazarı Esmâ Ocak Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları.

2. Bölüm

2.1. Romancılığı ve Romanların İncelenmesi

2.1.1. Romancılığı

Gözlemci özelliği ve araştırmacı kimliğiyle çevresinde yaşanan olaylara ilgisiz kalmayarak başından geçenleri ve yaşanmış ilginç hayat hikâyelerini sanatsal bir formda öyküleri aracılığıyla ifade eden Ocak, romanlarıyla da topluma ulaşmaya çalışır ve bu türde eserler ortaya koyar. Esmâ Ocak, irdeleyen ve sürekli gözlem yapan kişiliği sayesinde çevresinde meydana gelen birçok olayı, küçük notlar halinde yazarak biriktirir, tümünü tamamladıktan ve olay örgüsünü tam anlamıyla zihninde geliştirdikten sonra eserlerini kaleme alır. Araştırmacı kimliğinin bir dış vurumu olarak ortaya koyduğu eserlerde, toplumu iyi ve kötü yanlarıyla birlikte ortaya koyar. Erdemleri destekleyerek, olumsuzlukları da yerer ve toplumu bu şekilde bilinçlendirmeye çalışır. Ayrıca yaşadığı bölge olan Diyarbakır ve çevresinin yıllar önceki durumunu, tarihteki yerini, bu topraklarda yaşanan aşkları, acıları, geleneksel ve kültürel yapıyı romanlarına aktararak genç nesillere kendi kimliğini ve geçmişini tanıtmak adına büyük uğraş verir. Bununla birlikte Esmâ Ocak'ın romancılığını ve roman anlayışı ile ilgili ipuçlarını eserlerinde görmek mümkündür.

Esmâ Ocak, bütün romanlarını gözleme dayalı ve gerçek hayatta yaşanmış olayları konu alarak yazar. İlk romanı *Kervan Servan*, eşi Baha Bey'in başından geçen olayları konu alır. Çocukluğunda Arap bir sütanneye verilerek bakımı temin edilmeye çalışılan Baha Bey ve ona süt veren sütanesi Meryem Hanım'ın Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlı Golegüle köyünde yaşadıkları ve Baha Bey'i Diyarbakır'a getirirken yaşananlar romanda detaylıca anlatılır.

Esmâ Ocak'ın bu romanında 'göçer' olarak bilinen, genellikle hayvancılıkla uğraşan, yaşamlarını çadırlarda ve tabiatın zor koşullarında geçiren insanların hayatları ve henüz yirmi altı günlük iken dönemin modasına uyularak böyle yaşayan bir aileye süt çocuğu olarak verilen bir çocuğun gerçek hayatı anlatılmaktadır. Yani anlatılanların tamamı yaşanmış olaylardır. Buna kaynak olarak hayatta olan Esmâ Ocak'ın kızı Prof. Dr. Perran Toksöz Hanımefendi'yi verebiliriz.

Çünkü romanın kahramanlarından ve sütanesi olan Meryem, 1975 yılına kadar onların evinde yaşamını sürdürmüştür. Henüz yirmi altı günlük iken Meryem'e emanet edilen küçük çocuk Baha ise Diyarbakır Nakibi Bekir Sıtkı Bey'in oğlu, Esmâ Ocak'ın ise eşi ve Perran Hanım'ın babasıdır. Göçerler her ne kadar çadırlarda yaşayıp yaşamlarını serbestçe geçirseler de kendi

aralarında belli kurallara uymak zorundadırlar. Onlar obalarda yaşarken her obanın bir reisi vardır. Aslında bütün olaylar, küçük, inatçı, dik başlı, esmer ve bir göçer kız olan Meryem'in etrafında şekillenir. Olayların tümünü, Meryem, Bekir Sıtkı Bey'in henüz yirmi altı günlük olan çocuğuna sütanneliği yapmak üzere alıp yerleşecekleri Mardin'in Kızıltepe'ye bağlı Gologüle köyüne giderlerken öğrenmiş oluruz (Timur 2012: 17).

Esmâ Ocak romanı yazarken Gologüle köyüne giderek incelemelerde bulunur ve hayali olan bir şeyler yazmaktan kaçınarak her şeyi olduğu gibi yazmaya gayret eder. *Kervan-Servan* romanının girişinde incelemelerde bulunduğu bu köyün bazı özelliklerini anlatarak köyün sorunlarını ortaya koyar. (Kervan Servan 1983:7)

Amacım, 'insan' denilen yüce varlığın ne denli dirençli olduğunu vurgulayarak, en değmez olaylarla gücünü yitirenleri yüreklendirmektir. Yetmiş seksen yıl öncelerimize araladığım kapıdan bakacaklara iletmek isterim ki, kitabı yazarken gidip araştırmalar yaptığım Gologüle'deki insanlarımız hala aynı koşullar içinde ve aynı kurtlu ve yosunlu suyu içerek yaşamlarını sürdürüyorlar.

Bilmem hangi yıllarda, oy avcıları gittikleri Gologüle 'ye koskoca yalaklı bir kuru çeşme yaptırarak, ora insanıyla eğlenircesine köyün adını 'Arı Su' olarak değiştirmekten utanç duymamakla beraber, çeşmenin üstüne yaptırdıkları yılın tarihini de kazımışlar. *Kervan Servan*'ın o kuru çeşmeden su akıtmaya gücü yetecek mi, bilmiyorum. Ah bir yetse, bir yetebilse! (Kervan Servan 1983:7).

Eserlerin yazım aşamasında aklındaki olay örgüsü, önceden yaşanmış bir hikâyeye olduğundan romanlarda genel anlamda bir gerçeklik söz konusudur. Güçlü bir hafızaya sahip olan Esmâ Ocak, romanlarını bu şekilde birebir gerçek hayatta yaşanmış ve önceden dinlediği olayları konu alarak yazar. Roman haline getirmeyi planladığı olayı daha sağlam zeminlere oturtmak için öncelikle olayların yaşandığı yeri görmek ister. Bu nedenle ilk romanı *Kervan-Servan* romanını yazarken Karacadağ'a gider ve romana konu olan develerin sigara içme olayını bizzat görür. Bu ilginç olayın gerçekliğini bilmesine rağmen develerin bakıcılarından çeşitli bilgiler edinerek bu bilgileri romana yerleştirir (Kervan Servan 1983:207).

Sigara tiryakisi olan develerin sigara içmeyi nasıl öğrendiğini, kızdıkları zaman neler yapabileceklerini, develere bakan Servan isimli bakıcının develeri nasıl sakinleştirdiğini detaylı bir şekilde öğrenir ve romanda yer verir. Eserlerini roman türünde kaleme alan yazar, romanda geçen olayların gerçeğe yakın olması için olayların geçtiği yerlerde incelemelerde bulunur ve yetkili kişilerden bilgi alarak romanda geçen her şeyin gerçek hayatta yaşanmış olan şekliyle kaleme almaya çalışır ve yanlış bilgi vermemek için uzun araştırmalar yapar. Gözlem ve araştırma unsurlarını esas alması itibariyle realist roman türüne yakın eserler ortaya koyan Esmâ Ocak, olayları ve karakterleri objektif olarak tespit eder ve değerlendirir. Realist romanda olduğu gibi okurun dışında var olan gerçekleri aslına sadık kalarak canlı tablolar halinde okura aktarır.

Realist yazar, gelenek, görenek, töre ve törenleri kişilerin kişiliklerini belirleyecek şekilde ayrıntılı olarak tasvir eder. İnsan ve toplumu çok iyi tanır, tüm özelliklerini didik didik eder. İyi kötü, güzel çirkin her şeyi tasvir eder, seçme ve tercihte bulunmaz. Belgelere ve itiraflara dayanmaya çalışır. Realizmde roman, uydurulan, rasgele seçilip düzenlenen bir şey değil, bizzat hayatın bir tercümesidir. Gerçek hayat sahneleri yer alır. Yazar, ne olup bitmişse sebepleri ve sonuçlarını olduğu gibi somut, canlı bir şekilde aktarır. Olan biten her şeyin, olayların, hikâyelerin inandırıcı olmasına dikkat edilir. Günlük hayatın gerçekleri olduğu gibi yansıtılmaya çalışılır. Gerçekçi olmayan abartılara yer verilmez. Okuyucu okuduğu olayları yadırgamaz, 'böyle şey de olur muymuş?' demez. Yazarlar olabildiğince somut bilgi, belge ve bulgulara dayanırlar (Çetin 2009: 78-79).

Realist roman türü, konusunu gerçek yaşamdan aldığından romanlarda olağan üstü şeyler ve kahramanlar görülmez. Esmâ Ocak, kişi ve olayları Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki günlük yaşamdan alarak romana aktarır. Her şeyin yerli yerine oturması için kulaktan dolma bilgilerden ziyade doğru ve güvenilir bilgiler alarak romanlarına yansıtır ve buna çok önem verir. Bu yönüyle realist roman türüne uygun eserler veren Esmâ Ocak, romanlarını realist roman türüne yakın romanlar olarak bir fotoğrafçı gerçekliği ile okura yansıtır.

Esmâ Ocak, bütün romanlarında olduğu gibi ikinci romanı olan *Kuyudaki Ses*'de de meydana gelen olayları birebir gözlemleyerek yazıya aktarır. Romanın geçtiği köy, eski adıyla Kürt Hacı, şimdiki ve romanda geçen adıyla Kazancı köyüdür. Esmâ Ocak, eşi Baha Bey ile birçok sefer bu köye gider ve buradaki köylülerden Kürtçe öğrenir. Kocasını vefat ettikten sonra da bu köyle bizzat kendisi ilgilenir. Köyde sohbet ettiği kadınların anlattıkları şeyleri kendi yanında karalama şeklinde notlar alarak yazan Esmâ Ocak, birçok eserini bu köyde yaşanmış olaylardan oluşturur. Eserlerinin çoğunda Kazancı Köy'ündeki olayları ve oradaki yaşam hikâyelerini ele alır. *Kuyudaki Ses* romanı da Kazancı Köy'ünde geçen olaylarla oluşturulur. Romana konu edilen kuyu açtırma işleri ve takip edilmesini yapan Nahide Hanım, Esmâ Ocak'ın kendisidir ve romanda öğretmen olarak kendisine yer verir ve olayları izleyerek romana aktarır. Kazancı köyünde yaşayan Cemil Ağa ve eşi Helya'nın yaşanmış aşk hikâyelerinin anlatıldığı *Kuyudaki Ses* romanında gerçek hayatlar anlatılırken birçok sosyal mesajda verilir. Romanda uzun bir müddet evden ayrı olan Şükrü, köye geldiğinde her şeyi değişmiş bulur (*Kuyudaki Ses* 1990: 136).

Aradan iki yıl geçer ve ev, tam bir konağa dönüştürülür. Köye gelen elektrikle birlikte su kuyuları açılır, televizyon ve buzdolabı gibi şeyler köye getirilir. Elektrikle çalışan birçok alet olmasına karşın elektriğin yetersizliğine romanda yer verilir ve köylerde yaşanan bu tür problemler ele alınır. *Bu romanında olduğu gibi Esmâ Ocak yazmış olduğu diğer eserlerinde de bazı sosyal problemlere dikkat çekmek için; arada duruma uygun hem hikâyeler anlatır hem de kahramanları vasıtasıyla sosyal problemlere değinir. Bu elektriğin kesilmesiyle o dönemde köye yeni getirilmiş elektriğin çok yetersiz olduğundan, altyapının iyi olmadığından, köylere götürülün elektrik trafolarının yetersizliğinden, elektriğin gidişinden hareketle söz arasında kahramanlarına anlattırır bütün bu problemleri. Burada ise elektriğin kesilmesi durumunu romanın önemli kişilerinden ve konakta yaşamını sürdüren evdeki Kasım Amca'dan dinleriz (Timur 2012: 350).*

Elektrikler söndüverdi birden. Alık:

-Bu geceki diziyi seyretemeyeceğiz Kasım emmi, dedi.

-Gidip yaparlar belki bekleyelim hele. Her gece halimiz budur işte. Sözde elektrik getirilmiş köye. Biz de ne yerli yerinde yapılır ki. Şah balabanın bağı var, üzümü yok yaprağı var gibi bir şey bizimkisi.

Allah'ın vicdansızları ula! İki yüz elli köye bu trafomu konur. Herkesin televizyonu açık birkaç şartele de basıldı mı atıyor ana sigorta haydi hücum Davut'lara Gafur'lara yahut Hasan'lara. Ne olurdu halimiz yoksa? Zorla getirip çıkartıyorlar trafo direğine. Tel mi bağlıyorlar, sigortayı mı sıkıştırıyorlar, ne lazımsa yapıyorlar işte geliyor elektrik.

-Çocukların trafo direğine çıkmaları tehlikeli değil mi Kasım emmi? Buna nasıl izin veriyorsunuz?

-Yok. Kesinlikle izin vermemek lazım buna.

-Söylemesi kolay! Hele üç dört gün bu köyde yaşa da gör, elektriğe alışıp, düzenin kurduktan sonraki yokluğun felaketini. Kuyudan su çekemiyorsun, buzdolabına doldurduklarının hepsi bozuluyor.

-Müracaat edin Kasım emmi. Köye bir trafo memuru koysunlar, Köy çok büyük çünkü.

-Ne havalardasın sen Şükrü? Onu düşünen idare, ikinci bir trafo getirip koyarak meseleyi temelinden halleder. Bu kaçınıcı dilekçe, kaçınıcı şikâyet, kaçınıcı müracaat? Umurlarında bile değil. Bu işe bakan memurların ise öfkeleri burunlarında. Haksız da değiller haa! 'öldük,' diyorlar. ' Bu bozuk arabayla köyden köye koşmaktan, anamız ağladı. Daha evimize varmadan, yemek bile yemeden üç dört köyden birden gelip elimize, ayağımıza kapanıyorlar. Aldığı maaşa göre iş görür insan. Aç ayı oynamaz' falan diyorlar ama gine de gidiyorlar. Ama hangi birine yetişsinler?

-Allah Allaahh! İşiniz zor öyleyse.

-Geçenlerde Halit Bey 'yükseltici' denilen bir alet getirip taktırttı. Allah bilirde kaçta aldı. Cereyanlar düştüğünde işimize yarıyor. Alıyoruz ibreyi son kerteğe, yükseliyor biraz. Ama bazen öyle fazla düşüyor ki yükseltici de işe yaramıyor. Eee hangi köylü o fakir haliyle yükseltici alsın, hangisini alması babam! Eğri büğrü bir iş senin anlayacağın (Kuyudaki Ses 1990: 148-149).

Romanda 1980'li yıllarda gündeme gelen nüfus planlaması ile ilgili bilgiler verilerek bu amaçla yapılan bilgilendirme karşısında köylülerin tutumu ve nüfus planlaması hakkındaki fikirlerine yer verilir. Romanda köye gelen iki hemşire ile bir doktor, nüfus planlaması konusunda köydeki erkek ve kadınlara bu konuda bir dizi seminer vererek nüfusu kontrol etmek için spiral ve haplar vereceklerini söyleseler de köylü kadınlardan hiçbiri bu anlatılanlara kulak asmaz ve evlerine dağılırlar (Kuyudaki Ses 1990: 168).

Buna çok sinirlenen doktoru, köyün muhtarı ve köydeki öğretmen vekilliği yapan bir genç sakinleştirmeye çalışırlar. Daha sonra Esmâ Ocak, genç öğretmen vekili vasıtasıyla köyün gerçeklerini, köy ile şehir arasındaki farkları anlatarak köylünün bu konudaki tutumunu okura aktarır.

Köşeyi döneceklerken, öğretmen vekilliği yapmış lise mezunu bir delikanlı, önünü ilikleyerek saygılı bir vaziyette yanlarına yaklaşıp:

-Birkaç dakikanızı alabilir miyim doktor bey? Size şartları sizinkinden çok farklı olan köylüye şehirli gözüyle baktığınızdan dolayı uygulamada zorluk çekeceğinizi söylesem, beni ukalalıkla suçlar mısınız? Boşuna zahmet edip buralara kadar geliyorsunuz. Gördünüz işte hiçbir kadın 'bedava yapacağız' dediğiniz şeyi yaptırmaya yanaşmadı. Bunların hepsi mi bilgisiz? Evet dediğiniz gibi cahildirler ama onların bir içgüdüğü, bir sezgisi, bir yaşam çizgisi vardır değil mi? Yeterince bilemezsiniz diye anlatmak istiyorum. Bizde çocuk beş yaşından sonra üreticidir. Köyde beş yaşındaki kız çocuk kendinden küçük kardeşine bakar. Su getirir, ayran götürür, beşik sallar. Oğlan çocuklar tavuk, hindi, harman bekçiliği, tarlaya azık taşıyıcılığı, hatta çobanlık yaparlar. Yedikleri içtikleri nedir ki? Bulgur pilavı, tandır ekmeği, ayran, çay, giydikleri çul, çaput! Köy çocuğunun küçükken ürettiği tükettiğine hemen hemen eşittir. Büyüdükten sonra ise ürettiği tükettiğinden fazladır. Köyde kanunlar işlemediğinden kaba güce ihtiyaç vardır. Dünyaya gelen her çocuk hem güç, hem geçim kaynağıdır. Onun için durmadan doğurur kadınlarımız.

-Peki ya ölenlerin bıraktığı acılar? Diye sormuştu doktor.

-İyi ki bu konuya değindiniz. Köylülerimiz o kadar fakir, sularımız öyle mikroplu, yaşam koşullarımız o kadar çetindir ki, Dadaloğlu'nun dediği gibi 'ölen ölür, kalan sağlar bizimdir' korkusuyla sürekli doğururlar. Çocuk doğum ve ölümlerinin analarımıza nelere mal olduğunu çok iyi biliyorum. Yaktıkları ağıtlar, Tanrı'ya ettikleri isyanlar, bahtlarına savurdıkları lanetler öyle dokunaklı ezgilerle türküleştirelmıştır ki, dinlemeye yüreğiniz dayanmaz. Ama bu, acılarını bastırmaya çaremişçesine, öteki dünyaya gönderdiklerinin yerine bir yenisini koymadan edemezler. Evlat sevgisi baş edilmez bir duygudur onlarda ve de her çocuğu yaşlılıklarının sağmağı olarak değerlendirirler.

-Peki ya her çoğalmayla bölünüp parçalanan ve hiç birine yetmez hale gelen araziler?

-Bunda çok haklısınız işte. Toprağı olanlar için öyle ama hiç kimse yaşadığı toplumun koşulları dışında kalamıyor, diğerlerine benzemeye çalışıyor. Yanlış anlamayın doktor bey. Ben de sizlerle aynı fikirdeyim. Her aileye istediği kadar çocuk, diyorum. Yalnız aile planlamasının köyde tutmamasının cahilliklerden çok, koşullarına bağlamanın daha gerçekçi bir düşünce tarzı olacağına ve bu çabalarınızı kente yerleşen köylülere yöneltmenizin daha doğru olacağına inanıyorum. Bir köylü kente göçtükten sonra çocuğun ne kadar masraflı olduğunun farkına varıyor.

Ev kirası, yakıt, süt, yoğurt, ekme bedavaya değil orada. Su bile bedava değil! Hayvan besleme olanağı olmayan köylü yedi- sekiz çocukla acından ölür kentte. Aile planlamasının kentleşen köylüler arasında çok yaygın olduğu da bir gerçek zaten. Diyen delikanlıya ters ters bakarak:

-Biraz okumakla, şehir görmekle, ağzında büyüttüğü diline bak hele. Diye suçlamışlardı (Kuyudaki Ses 1990: 168-169).

Esmâ Ocak, ikinci romanı *Kuyudaki Ses*'ten bir yıl sonra *Muş Gürcüsü Destanı* romanıyla okurlarının karşısına çıkar. Bu romanında sosyal mesaj vererek gerçek yaşamlara değinmek yerine, gözleme dayanmayan destansı ve anonim bir halk hikâyesini romanlaştırır. Uzun yıllar önce yaşamış göçebelerin başlarından geçen olayların ve kahramanlık hikâyeleriyle birlikte yaşanan aşkların, nesilden nesile şifâhen aktarılması ile varlığını sürdüren, Kürt sözlü edebiyatındaki bu destan, Esmâ Ocak tarafından romana aktarılır. Doğruluğu ve gerçekliği göreceli olan bu tür sözlü gelenek ürünleri her toplumda olmakla beraber farklı toplumlarda farklı varyantları ile gelecek nesillere aktarılır.

Bu tür destanlar ve geniş kapsamları halk hikâyeleri roman türünün temelini oluşturduğundan Esmâ Ocak Diyarbakır ve çevresindeki 'dengbej' denilen Kürt'lerin sözlü edebiyatını dillendiren ozanları dinleyerek bu eseri kaleme alır (Timur 2012: 25).

Sözlü edebiyatta yer alan bu destanlar, aşk ve kahramanlık temalarıyla toplumu etkileyen tarihi ve sosyal olayları anlatan uzun manzum hikâyeler, Batı'da Latince romans kavramıyla aynı anlamdadır. Romanslarda, önceleri sözlü gelenekte yaşayan anonim manzum metinlerken sonraları yazarı belli olan mensur romans metinleri olarak yazılır. Genel anlamda mitoloji, halk hikâyeleri, masal ve destanlar romans edebiyatının konusudurlar. Nurullah Çetin destanların romans türüne dönüşümünü ve bu dönüşüm sırasındaki evreleri şu şekilde anlatır:

Romans bütün imkânlarını kullanıp değişik tecrübelerden geçerek büyük bir kahraman olduğunu ispatlayan üstün nitelikli kişilerin maceralarını verir. Romans romandan daha eski bir hikâyeye şeklidir. Ahlaki açıdan saflığı ve kahramanlığı ciddi bir şekilde yücelten romansın hitap ettiği toplum aristokrattır. Romansta amaç, gerçek dünya, gerçek hayatlar, gerçek sorunlarla yüzleşmek yerine yapay ve sanal dünyalar kurarak, idealize edilmiş, yüceltilmiş, hayali, efsanevi aşk ve kahramanlık hikâyeleri uydurarak hoşça vakit geçirtmek ve eğlendirmektir. O yüzden masala yakın bir türdür.

Romansların belli başlı unsurları şöyle ortaya konulabilir:

Olay: Olayların oluş biçiminde akla mantığa uygunluk aranmaz. Olağanüstü, aklın kabul edemeyeceği olaylara yer verilir. Olaylar, saçma, uydurma, masalsı kabul edilir; gerçekçi ve inandırıcı bulunmaz. Olay örgüsünün kuruluşunda okuyucunun merakını ve dikkatini diri tutmak esastır. Kişilik tahlilinden çok olay unsuru ön plandadır.

Konu: Aşk ya da kahramanlık konuları yüceltilmiş bir biçimde sunulur. Gerçekçi özellikler azalır, hayali, gerçeküstü nitelikler ağır basar. Aşk hikâyelerinin genel kurgusu ana hatlarıyla şöyledir: Birbirine âşık olmuş iki genç, araya bazı engellerin girmesi sonucu birbirlerinden ayrılmak durumunda kalırlar. Bu ayrılık süreci içinde âşıklar, köle edilmek, kaçırılmak gibi bazı tehlikelere maruz kalırlar. Sonra birbirlerini arama süreci başlar. Bu hikâyeye sürükleyicilik katan bir unsurdur. Bu süreç içerisinde heyecanlı, sürükleyici, tehlikeli maceralar yaşarlar. Birbirlerine sadakatlerini, namuslarını, iffetlerini, her hal ve şart altında koruyan sevgililer, büyük mücadelelerden sonra birbirlerine kavuşurlar ve hikâye, genellikle mutlu sonla biter. Dolayısıyla aşk hikâyelerinin kurgusunun temel unsurları şunlardır. Âşık olma -araya engellerin girmesiyle ayrılma- serüven ve mücadelelerle dolu birbirini arama süreci -her şeye rağmen aradaki sadakati koruma- mutlu sonla birleşme.

Kişiler: Kahramanları konu edinen romans, insanları konu edinen romanla, tanrıları konu edinen mitler(efsane) arasında yer alır. Romansta kişiler birer kahramandırlar ve bu yüzden onların iç dünyalarına sızmak mümkün değildir. Bu kişiler, genellikle öznel bir yaklaşımın ürünüdürler. Kişiler tek boyutludur. Ya iyidirler ya da kötü. İyiler yüceltilir, kötüler cezalandırılır. Romans hikâyelerinin birbirine âşık olan sevgilileri, iyi, sadık, fedakâr, metin, iradeli, namuslu, mücadeleci ve kararlıdır yani her yönden iyi kişilerdir. Bunları birbirinden ayıranlar, kötülük yapanlar, zulmedenler, köle tüccarları, korsanlar vs. de kötüler grubunu oluştururlar. Kişilerin bireysel özellikleri ve özel ruh dünyaları pek fazla tahlil edilmez (Çetin 2009: 26-27).

Görüldüğü gibi sözlü edebiyat ürünleri olan destanlar ve halk hikâyeleri mensur metinlere dönüştürülürken ilk olarak romans formunda yazılmış ve daha sonraları gelişen mensur özellikleriyle roman türüne dönüşmüştür. Esmâ Ocak, Kürt sözlü geleneğindeki bu destanı dinler ve romans türüne uygulayarak küçük bir roman metni biçiminde yazıya aktarır. Aşk, kahramanlık, savaş ve barışların yaşandığı bu eser, sözlü bir halk hikâyesi iken Esmâ Ocak'ın kalemiyle roman elbisesini giyer ve farklı bir edebi tür olarak edebi metinlerdeki yerini alır.

Esmâ Ocak, bu kitabı için: *Benim işim yalnız yaşadığım çağla değil, evrenselledir. Bu nedenle kadını yıllar, yüzyıllar önce ve ilk olarak mistikleştiren Doğu'dan seçtim konumu. Bir Kürt boyunun ta ötelere günümüze dek sözle, sazla, sesle ulaşan akıl almaz savaş yöntemlerinin, uğruna ölümlere gidilen bir gururun, insanı çılgına döndüren bir aşkın ve köklü bir törenin anlatısıdır bu destan* (Muş Gürcüsü Destanı 199: 133) der.

Esmâ Ocak dördüncü romanı olan *Kadınlar Mektebi* romanında tamamıyla topluma yönelir ve sosyal hayatta yaşanan sorunlara değinerek, topluma mesaj verme ve okuyucuyu bilinçlendirme gayreti içerisinde, belirli bir tezi olan bu romanla okurunu buluşturur. Esmâ Ocak, bu romanda daha önceki eserlerinin sınırlarını aşarak bireysel konularla birlikte topluma ve sorunlarına felsefî bir açıdan bakar. Bu tür tezli romanlarda yazar bir görüşü savunur ve bunun doğruluğunu kanıtlamaya çalışır. Ülkemizde toplumsal bir soruna dönüşen feminist ve özgürlükçü kadın kimliği ile özgür fakat aile ortamı içerisinde yaşayarak belli sorumluluklar edinen kadın kimliği arasındaki çatışmaya değinen yazar, aile kurumunun önemini vurgular ve aile ortamında yaşamlarını sürdüren kadınların daha mutlu oldukları tezini savunarak aile ortamının üstünlüğünü ortaya koyar. Yazar bu şekilde önceden belirli olan fikirlerini roman yoluyla ispatlamaya çalışır. Bu tür romanlarda yazar, düşüncesini okuyucuya iletmek ve fikirlerini benimsetmek için olayları tezine uygun kurgulayarak, kahramanları tezine uygun seçer.

Romanda tez iki şekilde sunulabilir:

1. Açık Tez: Dolaysız tez. Yazarın dünya görüşünü açıkça ortaya koyduğu romanlarda görülür. Kişilerin iç ya da karşılıklı konulmalarında belli bir konuya ilişkin olarak muhakeme ve yargılama ifadelerinden veya romancının doğrudan doğruya ortaya koyduğu fikir cümlelerinden ortaya çıkar. Bir takım doğrular ve kabuller, kuru kuruya bilimsel, felsefî ya da ideolojik bir üslup içerisinde sunulur. Tezin açıkça ortaya koyduğu romanlar, roman sanatı açısından başarılı bulunmaz. Tezli romanda roman dünyası, özellikle belirli bir ideolojiye göre kurgulanır. Tez, bir mesele ve davadır. Sanatçıyı taraf yapar. Romancının üzerinde ısrarla durduğu bir fikir vardır. Belli bir düşünceye bağlılık söz konusudur. Romancı, sosyal, siyasi ya da başka alanlardaki sorunları belli bir teze bağlı kalarak işler. Bu tür romanlarda ön planda yer alan ve açıkça vurgulanan unsur, benimsetilmek istenen düşüncedir.

Olaylar, kişiler, yer ve zaman ise bu düşünceye göre düzenlenir. Romancı ders verir ve propaganda yapar gibi bir konuma sahiptir. Romanda ele alınan dava, tez, organik bir bütünlüğe kavuşturulmadığı zaman, roman kişileri tarafından ihtiraslı bir biçimde canlı yaşantı sahnelerine dönüştürülmediği zaman etkisini yitirir. Eklektik olduğu ortaya çıkar, suniliği sırtır. Bu tür romanda bireysellik yerine toplumsallık daha ön plandadır. Tezli roman, net çözümler sunar, “bu budur” diye buyurur. Okuyucuya kesin yönler gösterir ve yazar, önceden belirlenmiş düşüncelerini benimsetme gayretindedir.

2. Örtülü Tez: Dolaylı tez. Kişilerin dizilişinden, olayların ele alınışından, veriliş ve sıralanışından karine yoluyla çıkarılabilir. Bir tez olarak ileri sürülen dünya görüşü, hayata bakış açısı, düşünce ve yaklaşım biçimi bir hüküm ifadesi olarak değil de canlı bir yaşantıya dönüştürülerek sunulur. Tezin ne olduğu kuru bir fikir olarak anlatılmaz; tam tersine bunlar, canlı yaşantılar halinde sunulur, roman kişilerine yaşantılarıyla, tavırlarıyla, konuşmalarıyla, duygularıyla temsil ettirir. Tezin örtülü ve dolaylı olarak doğal bir yaşantı halinde sunulduğu romanlar, estetik açıdan başarılı bulunur. Dolayısıyla tez, daha çok önceden sahip olunan siyasi, dini, felsefi, vs. görüş açıları ve sistemli dünya görüşleridir. Ortaya konan davalar ve meseleler, bu sistemlerin görüş açısından irdelenir. İzlek ise yazarın herhangi bir dünya görüşüne bağlı kalsa da romanında söz konusu ettiği tekil olaydan öznel yorumlarıyla kendine ait olarak çıkardığı ve telkin ettiği bir sonuç düşüncesidir (Çetin 2009: 125-126).

Kadınlar Mektebi romanında Ocak, Lerzan isimindeki kadın kahramandan yola çıkarak olay örgüsünü bu kadın kahramanı merkeze alarak oluşturur. Olaylar, Lerzan’ın ilişkilerine bağlı olarak geliştirilirken romanın öğeleri onun kişiliğini belirtmek için kullanılır. Feminist bir yaşam tarzı benimseyen Lerzan’ın başından geçenler ve ideal bir yaşam biçimi olarak düşündüğü feminizmin aslında düşündüğü gibi mutluluğun kaynağı olamayacağı, romanın sonunda Lerzan’ın hayat hikâyesi ile ispatlanmaya çalışılır. Romanda yukarıda ifade edilen tez türlerinden kapalı tez kullanılır. Yazar tezini, Lerzan’ın yaşamı ve ruh dünyası üzerinde içselleştirerek okura sunar. Nitekim Lerzan, okul ve aile çevresinde edindiği bu fikirlerle gençlik yıllarını evlenmeden ve gayri meşru ilişkilerle sürdürürken yılların nasıl geçtiğinin farkına varmaz. Ancak Ankara’ya yerleştikten sonra yaşlandığının ve yalnız kaldığının farkına varır.

Çocukluk arkadaşında kaldığı süre içerisinde arkadaşının eşiyle ve çocuklarıyla olan mutlu hayatları karşısında adeta büyülenen Lerzan, bekâr olarak geçirdiği yılların ardından yaşlandıktan ve çirkinleşip sevmek beklediği nazarlardan nefret gördüğü zaman, Aliya Hanım'ın ve arkadaşının söylediklerini ve tavsiyelerini anlayabilir.

Esmâ Ocak'ın vurgulamak istediği tezi, yaşamıyla doğrulayan Lerzan, romanın sonunda inandıklarının yanlış olduğu ve hayatın gerçeklerinin neler olduğunu anlar ve bu noktada çeşitli itiraflarda bulunur. Feminizmin Türkiye'de popüler olduğu ve feminist kadın tanımlamalarının yapıldığı bir dönemde, kadın özgürlüğünün feminizmin olarak dillendirilmesiyle birlikte, toplumda özgürlük adı altında meydana gelen dejenerasyonu ve aile kurumunun yıpratılmasına karşı yazılan bu eserle Esmâ Ocak, bu tür bir feminizme karşı olduğunu açık bir şekilde dillendirir. Kadın haklarını destekleyen ve kadınların özgür bireyler olarak toplumun ve sosyal hayatın her kesiminde bulunmasını isteyen Ocak, Duygu Asena gibi birtakım yazarların savunduğu şekilde feminizmi benimsemez ve kendi düşünce dünyasındaki feminist oluşumu ortaya koyar.

Geleneksel, kültürel ve ailevi değerleri yok sayarak feminizmi savunan yazarlara karşı nazire olarak yazdığı bu eser, güzel basılamadığı ve Esmâ Ocak'ın diğer eserlerinde olduğu gibi yeterince tanıtımı yapılamadığı için gereken değeri görmez. Esmâ Ocak, 1998 yılında *Duvar İçindeki Diyar* ve 2005 yılında *Münire* adlı tarihi roman olarak nitelendirdiği iki roman daha yazar. 1998'de çıkan *Duvar İçindeki Diyar* romanı, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından basılır. Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel özelliklerinin anlatıldığı roman için bir önsöz yazan dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Bilgin, roman ve yazarı Esmâ Ocak'ın romancılığı hakkındaki fikirlerini şu ifadelerle dile getirir:

Değişik medeniyetlere beşiklik yapmış antik bir kenti romanlaştırmak kuşkusuz büyük bir ustalık ister. Bunu yapabilmek için, her şeyden önce o kentin tarihini ayrıntılarıyla bilmek gerekiyor. Burada yaşamış olan medeniyetleri, bu medeniyetleri oluşturan kültürleri, gelenekleri, insanların günlük yaşam biçimlerini, giysilerini, davranışlarını yakından izlemek lazım. Bunun içinde bu bölge ile bu kent ile ilgili olarak geniş bir bilgi dağarcığına ihtiyaç vardır. Bütün bunlardan sonra sıra bu zengin tarihi, edebi bir dile dökmek, yazıya aktarmak geliyor. Yani tarihi romanlaştırmak isteyen romancının iki işlevi var; ayrıntılı bir tarih bilgisi ve bütün bu bilgileri işlemek için edebi bir üslup ve anlatım biçimi. İşte bu tarihi romanında Esmâ Ocak, özenle seçmiş olduğu tılsımlı kelimelerin ve ifadelerin aydınlığında bizi alıp tarihin derinliklerine kadar götürüyor, burada cereyan olaylara tanıklık ettirip dolaştırdıklarından sonra yeniden günümüze getiriyor.

Bu tarihi romanı okurken Amed'i Karaamid'i ve Diyarbakir'i yeniden yaşıyoruz. Büyük bir ustalıkla yapılmış surlarını, kervansaraylarını, hanlarını, kiliselerini, camilerini, medreselerini, tarih penceresinden yeniden izleme ve seyretme fırsatını buluyoruz. Bizi alıp eski çağlara götüren, eski çağları tüm zenginlikleriyle günümüze kadar getiren, başka bir ifade ile geçmiş bugüne, bugüne geçmişe bağlayarak bize bunu yaşatma fırsatı verdiği için Esmâ Ocak Hanımefendi'ye teşekkürlerimi sunuyorum, değerli edebi çalışmasından ötürü kendisini kutluyorum (Duvar İçindeki Diyar 1998: 38).

Önsözde de denildiği gibi Esmâ Ocak, bu eserinde şahısları konuşturarak, Diyarbakır'ın tarihini, tarihi yapısını, bazı din adamlarını, şairlerini ve yazarlarını bizlere anlatmaya çalışır. Duvar – İçindeki – Diyar adını da Diyarbakır adının hecelerindeki İbranice karşılığı: Diyar=Şehir, Be=içinde, Kır=Düvar şeklinde anlamlandırarak, şehrin bu hecelerin anlamından hareketle isimlendirildiğini vurgular. Yazar, Diyarbakır'a verilen diğer isimler üzerinde de durur. Osmanlı Padişahı IV. Murat'ın Bağdat seferine çıktığında Diyarbakır'da kalışını, yaptığı faaliyetleri ve katliamları da anlatır bu romanda. Şemsiler, yani güneşe tapan insanların, Mardin Kapı civarında yıllarca yaşadıklarını vurgulayan yazar, bunların batıl inançlarından dolayı IV. Murat tarafından ortadan kaldırıldığını da dile getirir. Romanda tarihi mekânlarda çokça yer verilir. Diyarbakır'ın surları, On Gözlü Köprü, tarihi camiler, Erdebil Köşkü, Çarbağ Köşkü, Hasan Paşa Hanı bunlardan birkaçıdır. Bu bağlamda Esmâ Ocak'ın bu eseri, Nurullah Çetin'in, tarihi roman tanımlamalarında da ifade ettiği özellikler açısından tarihi roman kategorisinde değerlendirilebilir. Çetin, gerçeğe bağlı kurgu türleri arasında ele aldığı tarihi romanı ve özelliklerini şu ifadelerle tanımlar:

Tarihi Roman: İng. Historical novel. Tarihi roman, geçmişte belirli bir zaman diliminde olup bitmiş olayların, yaşantıların, belirgin dönemlerin, önemli kişilerin hayat hikâyelerinin, tarihi gerçekliğe bağlı kalınarak, romancı muhayyilesinde zenginleştirilip yeniden üretildiği metinlerdir. Tarihi romanda olaylar ve kişiler tarihten alınır, ancak bunlar olduğu gibi nakledilmek yerine belirli bir amaca göre yeniden düzenlenir, canlı yaşantı sahnesine dönüştürülerek sunulur.

Tarihi romanın bazı özellikleri şunlardır:

-Kişiler: tarihi roman kişileri tarihten alınır. Uydurulmuş ya da kurgulanmış kişiler değil yaşamış kişilerdir. Kişiler gerçekte söylememişlerse bile söyleyebilecekleri sözler söylenir, kişiliklerine aykırı gelmeyecek tavırlar, davranışlar yüklenir. Tarihi romanlarda tarihi kişiliklerin insani, beşeri yönleri ayrıntılı olarak ortaya konur. Sevinçleri, korkuları, zaafı, güçleri, kusurları, huy ve karakterleri canlı bir biçimde sunulur.

Tarih biliminde genel olan ve ana hatlar üzerinde yoğunlaşılırken, tarihi romanda ayrıntılar üzerinde daha fazla durulur. Tarihi dönem ya da kişilikler, ayrıntılar içinde daha canlı bir biçimde sunulur.

-Tarihi Dönem: Tarihi romanlarda daha çok kendi zamanında belirgin izler bırakmış, önemli olaylara sahne olmuş, toplumların hayatında ve dünyanın gidişatında belirleyici ve dönüştürücü rol oynamış tarihi dönemlere yer verilir. Romancı, tarihsel dönemin ana hatlarına ve gerçek yönüne bağlı kalmalıdır. Yazarın tarihi yorumlama hakkı vardır ancak değiştirme, bozma, çarpıtma hakkı yoktur.

-Olayların Sunumu: Tarihi romanda olaylar kuru tarihi bilgiler halinde değil, okuyucunun merakını diri tutacak biçimde, canlı kanlı, kuru tarih iskeletinin ete kemiğe bürünmüş haliyle sunulur. Sürükleyiciliği sağlayan temel unsurlar arasında ihtiraslı aşklar, büyük maceralar, olağanüstü kahramanlıklar, esrarengiz durumlar olabilir.

-Romancının yaklaşımı: Tarihi roman, romancının bilgi, kültür ve ideolojik donanımına göre tarihi belli bir seçmeye tabi tuttuğu, düzenleme yaptığı ve yeniden yorumlayarak sunduğu metindir. Tarihçi, bildiğini söylemekle yetinir. Romancı ise bilinen tarihi gerçeklere dayalı olarak hayal kurar, derlediği malzemedan belli bir düzenleme yapar ve bunları kendine özgü bir üslup içinde sunar. Bir tarih romancısı, yalnızca hayal gücüne güvenmemeli, aynı zamanda yazacağı dönemi en ince ayrıntılarına kadar incelemeli ve bu dönemi tarihin akışı içindeki yerine oturtabilmelidir. Dönemin siyasi, askeri, idari olduğu kadar sosyal, dini, kültürel, felsefi boyutlarını da bilmek zorundadır. Özellikle sosyal yaşantıyı ilgilendiren adetler, alışkanlıklar, gelenek ve görenekler önemli ayrıntılar sunarlar.

-Amaç: Tarihi romanın amacı, okuyuculara tarih bilinci aşılamak, tarihi sevdirmek ya da tarihi kötülemek, eskide olup bitmiş olaylardan ders çıkarmak, geçmişe bakarak geleceğe dönük strateji belirlemek, hoşça vakit geçirmeyi sağlamak, ideolojik yaklaşımları tarihle temellendirmeye çalışmak, içinde bulunulan siyasal ve sosyal baskı ortamının boğuntusundan kaçıp tarihe sığınmak olabilir. Ancak tarihi romanın en önemli amacı, genç nesillerde millet ve tarih bilincini oluşturmaktır (Çetin 2009: 220-221).

Romanda kullandığı kahramanları tarihte yaşamış şahsiyetlerden seçen Esmâ Ocak, romanlarını her yönüyle tarihi ve kültürel temellere dayalı ve tarihi gerçekliğe uygun biçimde yazıya aktarır. Bu özellikleriyle itibarıyla tarihi roman formlarında yazılan *Duvar İçindeki Diyar* romanıyla yazar, okuyucusuyla tarihi bir yolculuk yaparak onları eski zamanlara götürür. Yazar romanın başlangıcında uzun tarihi bilgiler verdikten sonra 7. yüzyıl Diyarbakır'ına dönerek Meryem-i Dara'nın krallığı altındaki şehirde yaşananları romanlaştırır. Meryem-i Dara ismindeki kadının, bazı siyasi manevralarla hâkimiyet sağlayarak Amid Şehri'ne yıllarca hüküm sürdüğünden söz edilir. Aynı tarihte Arap yarımadası cahiliye devrini yaşamaktadır.

Hız. Peygamber'in doğumundan önceki Arapların yaşantısı ile cahiliye adetlerinden bahseden Esmâ Ocak, Hız. Peygamber'in doğumundan başlayarak ikinci Halife Hız. Ömer döneme kadarki İslam tarihinde yaşanan önemli fetihlerden söz eder. Hız. Peygamber, Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer döneminde yapılan fetihlerden, özellikle de Hız. Halid Bin Velid'in göstermiş olduğu başarılarından söz eder. Hız. Ömer'in Hız. Halid Bin Velid'i görevden almasını ve aralarında geçen olaylara değinen yazar İyaz Bin Ganem komutasında Diyarbakır'a gönderilen İslam ordusunun Diyarbakır'ı fethedişini ve fetih sırasında Hız. Halid Bin Velid ile şehit olan oğlu Hız. Süleyman'ın kahramanlıklarına romanda yer verir. Fetih sırasında Hız. Süleyman ile birlikte 24 sahabe şehit olur. Fetih öncesi Diyarbakır'ın durumu ve savaş hazırlıkları romanda şu ifadelerle anlatılır:

Amid yahut Diyarbekir isimli bu şehir, güzel mi güzel, zeki mi zeki, genç mi genç, çevirdiği entrikalar üstüne entrika bulunmayan bir kraliçe tarafından idare edilmekteymiş. Kocasını ve iki kuşak sülalesini bir gecenin içinde, suya sabuna dokunmadan ortadan kaldırıp, şehrin hâkimiyetini eline almışmış. Halk icraatından ve kendilerine karşı olan davranışlardan fazlasıyla memnun olduğundan kuşkulandıkları öldürülen 40 kişinin hesabını sormaya bile gerek görmemişlermiş. Bu sırada ve bu topraklar üzerinde Amidlilerden başka refah ve mutluluk içinde yaşayan bir kavim daha yokmuş.

Güneşe tapanlar, Yahudi ve Hıristiyanlardan oluşan bu toplulukta işsiz güçsüz, mesleksiz, sanatsız tek bir kişi bile yokmuş. İstanbul yani, Konstantinopolis ile her sahada at başı giden bir kültür ve medeniyete sahipmiş. Çok şenlikli ama geçirilmesi çetinleştirilmiş bir şehirmiş ve dört kapısı varmış. Akşam oldu mu bu demir kapıların batmanlık kolları, kalkan kılıçlı, pehlivan yapılı muhafızlar tarafından indirilip çengellenir, hiçbir kimse sorgu sualsiz bu şehrin eşğine ayak basamazmış. Demek birkaç saat sonra 'Amid' dedikleri bu şehre yaklaşır, kapılarının

birinden içeriye girmek suretiyle, ya genç kraliçelerini esir alacak, ya da Diyarbekirlileri vergiye bağlayıp, hak dinini o yöreye yayacaklardı ha? Birbirlerine bu ve buna benzer sorular sorup duruyorlardı. İyaz Bin Ganem, öğlen namazını kıldırıp, verdiği hutbe ile sözü, işlerinin hiç de kolay olmadığına getirip:

‘Bizim nasıl amaç ve arzularımız varsa, hidayete erdirmek üzere üzerlerine yürüyeceğimiz devlet büyüklerinin de kendilerine mahsus gaye ve beklentileri vardır. Bahtın hangi tarafa güleceği ise yüce Allah’ın takdirine bağlıdır. Kazandığımız zaferlerin hepsi de onun inayetiyle gerçekleşti. Amid kapılarına bu inanç içinde dayanacak, bu beldeyi bir İslam şehri haline getirmeyi, bu imana dayanarakta başarmaya çalışacağız.’ iradında bulundu.

Yaşamını doruklarda sürdürmeye alıştı Meryem. Akli, zekâsı ve bahtı yücelere çıkmasına yardımcı olmuştu. Ama şimdilerde o afeti andıran gözleri, alnının gölgesine daha bir derinleşmiş, içinde kopan kasırgalardan yansıyan korku, içlerine doğduğundan, göz bebekleri daha bir kocamanlaşmıştı. Ulaştırılan haberlerle akli başına, yüreği bedenine sığmaz oluyordu. İslam ordularının Amid’e doğru dizgin boşalttuklarını bildiren görevlileri: ‘-Söylediğiniz bu sözleri duymak istemiyor kulaklarım’ azarlamasıyla huzurundan kovuyordu. Sürekli hükmetmeye alışık olduğundan, arzusu dışında gerçekleşen hiçbir gerçeği kabullenmeye yanaşmak istemez bir yapıya sahipti. Halkını korkutup karamsarlığa düşürmemek amacıyla, gizlemeye çalıştığı felaketin saklanacak yanının kalmadığına akıl yatırıncı, şehrin ileri gelenleriyle, piskopos, rahip ve hahamlarını kiliye toplayarak:

‘-Ey şehri Amid’in sahip ve koruyucuları aldığımız bilgiler, Arapların Diyarbekir’e yaklaşmakta olduğu doğrultusundadır! Bu şehir elimizden çıkarsa iki nehir arası yani Maveraunnehir tamamıyla Arapların eline geçti demektir. Tanrı korusun! Böyle bir felaket gerçekleştiği takdirde Mesih dini temelinden yıkılır! Hele bu yörelerde adı sanı bile kalmaz. İçinde yaşadığımız bu kale, dünya âlem bilir ki yüz yıl sarılsa bile kuşatılır bir yer değildir. Dört kapısı olan taştan kaftan bir eve benzeyen Amid’i depoladığımız bunca savaş araç gerecine, doyurduğumuz bunca askere karşı koruyamazsak, bu dünya şehri biz haram olsun! Muhafız ve gözcüler çok iyi talim ettirilip, gereken bilgilerin tümü kumandanlarımız tarafından kendilerine verilmiştir. Her burcun üstüne yüzlerce asker çıkartılacak, yaklaşmak isteyen her düşman askeri, oklanıp öldürülmek suretiyle değil kapılara sur diplerine dahi yaklaştırılmayacaktır. Şehrimizin ayakları altındaki sarp kayalıklardan bizi vurmaya yeltenecek olurlarsa, geldiklerine geleceklerine tövbe edip ense köklerini kaşıyarakta geldikleri yöne doğru kaçmaya mecbur kalacaklardır!

Ey din adamları ve şehrin zadesanları! Amidlilerin birleşmesini sağlayıp halkı, şehrimizi müdafaaya teşvik ediniz ki bu eşi benzeri bulunmayan kale, baldırı çıplak Arapların himayesi altına girmesin! Bu günden başlamak suretiyle Kilislerin hepsinde durmadan çanlar çalınsin! Bayraklarını ok ve yaylarını ellerine alanlar surların üzerine çıkıp askerlerle omuz omuza versinler ki topraklar işgal ede ede üstümüze doğru gelen bu yeni türedi din mensuplarına dünyanın kaç bucak olduğunu, İsa dininin ne kadar sağlam bir temel üzerine kurulmuş bulunduğunu ispat etmiş olabilelim! (Duvar İçindeki Diyar 1998: 228-229).

Yazar son romanı olan *Münire*'de ise tarihi olay ve kişilerle birlikte gerçek hayatta yaşamış Yahya Bey ve Münire isimindeki eşinin hayat hikâyelerini birleştirerek romanlaştırır. Tarihi roman tarzında yazılan eserde Osmanlı Devlet'inin son yıllarından başlanarak Türkiye Devlet'inin kuruluşu ve çok partili döneme kadar geçen süre olay örgüsü ile birlikte okura aktarılır.

Osmanlının son dönem padişahlarından olan Sultan İkinci Abdülhamit devrinin siyasi ve sosyal olaylarını, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tutumunu ve Ziya Gökalp'ın ülkenin son dönemde düştüğü durum karşısında fiili ve fikri mücadelesinin anlatıldığı romanda arka planda meydana gelen bütün bu olaylar tarihi gerçeklikleriyle anlatılır. Yazar, genel anlamdaki bu nesnel tutumu karşısında zaman zaman subjektif ifadeler de yer verir. Yazarın tarihi bilgileri aktarımı ve özellikle Sultan İkinci Abdülhamit'in şahsı hakkındaki ifadeleri, Mustafa Kemal ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dair verilen bilgiler öznel bir tutum takınılarak aktarılır ve tarihi şahsiyetleri yargılama yoluna gidilir.

Bu tutum romanın genel armonisi itibariyle diğer olay örgüsü ile bağlantı kurulamadığından romanın akıcılığına ve estetiğine zarar vererek tarihi bilgilerden öteye geçmez ve romanda iğreti durur. Bu yüzden eser zaman zaman tarihi roman formlarından uzaklaşarak tarih kitabı kalıplarına yaklaşır. Esmâ Ocak'ın hayatı ve eserleri ile ilgili çalışma yapan Doç. Dr. Kemal Timur *Münire* romanının olay örgüsündeki bu uyumsuzluğu şu ifadelerle eleştirir:

Suriye'deki şehirlerde çalışmalarını sürdüren Mustafa Kemal, ülkenin düştüğü kötü durumdan üzgündür. Mustafa Kemal, memleketin durumunu düşünürken, Esmâ Ocak'a göre Yıldız Sarayı'ndaki Sultan Abdülhamit'in keyif çatıp boğazı seyretmesi tezinin çok önyargılı bir görüş olarak romanda yer aldığı ve tarihi gerçekleri yansıtmadığı görüşünü de burada belirtmek zorundayım.

Mustafa Kemal'in bir fotoğrafından hareketle onun cesaret ve ileri görüşlülüğünden bahsederken yine saraydaki Sultan Abdülhamit ve etrafındakilerin devletin geleceğini düşünmedikleri tezinin de tarihi gerçeklerle pek uyuşmadığını söylemekle birlikte bunları çok ön yargılı düşünceler olarak görmekteyim. Esmâ Ocak'ın bu iyi tasarlanmış romanında bu gibi konuları arada anlatması, eserinin değerini düşürdüğü ve romanın kurgusuna da zarar verdiği kanaatindeyim (Timur 2012: 409).

Öncesinde de belirttiğimiz gibi romanda ara sıra dönemin tarihi olaylarından da bahsedilir. Ancak bu tarihi olayların anlatımı olaylara ve romana bir yapmacıklık katar. Çünkü tarihi olaylar ile yaşananlar arasındaki bağ yeterince kurulamamıştır. Bunlar romanda bir yama gibi durur. Örneğin bu yaşananlar arasında Birinci Dünya Savaşının bittiği, Cumhuriyet'in kurulduğu, Mustafa Kemal'in düşmanı yurttan çıkarması, yobaz olarak nitelendirilen padişah taraftarlarının durumdan rahatsız olması, Mustafa Kemal'in Yunan elçisiyle yaptığı konuşma, Yunanlıların Mustafa Kemal'in emri üzerine yirmi dört saat içinde gemilerini İzmir limanından çekmeleri, Mustafa Kemal'in ilk cumhurbaşkanı olması, kurulacak ilk kabine görevinin İsmet İnönü'ye verilmesi gibi olayların anlatılması, romanın zevkini yok etmekte ve az önce belirttiğim gibi eserin değerine gölge düşürmektedir (Timur 2012: 417).

Romanda arka planda tarihi bilgiler verilerek değerlendirmeler yapılırken romanın olay örgüsü de buna paralel olarak sürdürülür. Yazar olay örgüsünü oluştururken diğer romanlarında olduğu gibi kahramanlarını gerçek hayattan seçer ve yaşanmış hayat hikâyelerini kullanır. Mardin'de tanıştığı çocukluk arkadaşı Emel Hanım'ın annesi olan Münire Hanım'ın hayat hikâyesini Münire Hanım'ın kendisinden dinleyerek kayda geçiren Esmâ Ocak, bu uzun hayat hikâyesini romanlaştırır. Esmâ Ocak, romanı yazmaya nasıl karar verdiğini ve romanın yazım aşamalarını kitabın önsözünde şu şekilde anlatır:

Sevgili okurum,

İlkokul üçüncü sınıfa geçtiğim yıl babam Tarım İl Müdürü olarak Mardin'e atandı. Okulda aynı sırada oturduğumuz Doktor Yahya Bey'in kızı Emel'le samimi olduk. Arkadaşlığımız ortaokulu bitirinceye kadar devam etti. 1940 – 1941 yıllarında Mardin'de lise yoktu. Okumamı çok isteyen Babam, orada bekâr olarak yaşamayı göze almak pahasına bizi Diyarbakır'a gönderdi. Bundan ötürü de Emel'le olan ilişkimiz kopmuş oldu. Aradan 53 yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra bir rastlantı bizi Çınarcık'ta bir araya getirdi. Ve sık sık birlikte olamaya başladık. Ertesi yıl Çınarcık'a gittiğimde Emel telefon açıp, İstanbul'dan döndüklerini, annesinin de İzmir'den

geldiğini söyledi. Annesinin yaşadığını duyduğumda hayretler içinde kaldım. Ertesi gün onlara uğradım. Tanınacak halden çıkmıştı.

Münire Hanım Efendi'nin o güzelim yüzüne çizgiler dolmuş, boyu tamamen kısalıp, beli kamburlaşmış, bir su şırıltısını andıran sesi tamamen değişime uğramıştı fakat Emel hala hafızasının zehir gibi olduğunu söyleyince sevindim. Annemle ahbap olduklarından, Emel beni o yolla tanıtmaya çalışınca derhal hatırladı. Kahvelerimizi içerken hep eski Mardin'den konuştuk. Koyulaşan sohbetin ucu gidip İbrada, Yanya, İşkodra, Bağdat, Musul, Yemen'e tehcir olaylarına, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına, Cumhuriyetin ilanına dek dayandı. O andan sonra, hayalimdeki o şık ve dünyalar güzeli Münire Hanım Efendi'ye canlı bir tarih gözüyle bakmaya başladım. 97 yaşındaydı. Engelleyemediğim bir heyecan içinde: 'Münire teyzeciğim bir gün teybimi alıp gelsem, hayatınızı bana anlatsanız, ben de onu romanlaştırsam, buna izin verir misiniz?' diye sordum. Ceylanlarinkini andıran kocaman ama şimdi küçülmüş olan akik rengindeki gözlerinin içi güldü. 'Neden olmasın evladım? Beni çok memnun etmiş olursun' dedi. İki gün sonra teybimle gittim ve Münire Hanım anlatmaya başladı.

Torunu Taner Öztürk Beyefendi ki, anneannesine aşırı bir sevgi ile bağlıymış, romanın adını Münire konmasını teklif ettiğinde memnuniyetle kabul ettim. Emel'le sürdürdüğümüz İstanbul-Diyarbakır arası telefon konuşmalarımızın birinde Münire Hanım'ı 99 yaşında kaybettiğimiz haberini aldım. Ama onun Münire isimli romanla geçmişimize ışık tutmuş olmasından dolayı hafızalardan silinmeyeceğini biliyordum. Münire'yi yazdığım süre içinde zaman zaman bilgilerine başvurmak gereği duyduğum Emel, Süheyla, Selam Hanımefendi'lere teşekkür ediyor, kitabın basılışı sırasında göztermiş olduğu çabadan ötürü romanı Münire Hanımefendi'nin sevgili torunu Taner Öztürk Beyefendi'ye ithaf ediyorum.

Saygılarımla... Esmâ Ocak (Münire 2005: 6).

Görüldüğü gibi Esmâ Ocak, genel olarak romanlarının olay örgüsünü gerçek hayatta yaşanmış olayları kurgulayarak yazıya aktarır. Romanlarda kullandığı kahramanlar da gerçek hayatta var olan ve Esmâ Ocak'ın çevresindeki kişilerdir. Romanlarını tanıştığı kişilerden duyduğu ilginç hatıraları, yaşanmış aşkları, sözlü edebiyat ürünü olan halk hikâyelerini kullanarak oluşturan Ocak, bu yolla gelecek nesillere geleneksel ve kültürel değerleri aktarmaya çalışır. Bunu yaparken insanların geçmişte yaşadıkları acıları, hüznüleri, ayrılıkları, mutluluk ve sevinçleri anlatarak her şeye rağmen hayata tutunmanın önemini vurgular. Gözlemleyici ve araştırmacı özelliğiyle eserlerini gerçekçi ve realist bir anlayışla kaleme alan Ocak, romanlarında yer verdiği kahramanların yaşadıklarını ve hayat hikâyelerini canlı tablolar halinde okurla paylaşır. Esmâ Ocak, eserlerinin yazılış amacı için şu ifadeleri kullanır: *Amacım, 'insan' denilen yüce varlığın ne denli dirençli olduğunu vurgulayarak, en değmez olaylarda gücünü yitirenleri yüreklendirmektir* (Kervan Servan 1983: 7).

2.1.2. Romanların İncelenmesi

2.1.2.1. Kervan-Servan

2.1.2.1.1. Romanın Kimliği

1. Baskı: 1983, Dayanışma Yayınları, sayfa sayısı: 394.

2.1.2.1.2. Özet

Meryem genç bir oba kızı iken obaları talan edilir ve babası öldürülür. Ve bu talandan sonra artık olumsuz hadiseler üst üste gelmeye başlar ve obabaşısıyla istemeden evlendirilir. Annesinin, obabaşı olan kocası Resul tarafında başka bir obaya sürülmesi ve daha sonra da Resul'ün, kardeşinin namusunu temizlemek için gittiği bir obada vurularak ölmesiyle Meryem dul kalır. Bir kızıyla dul kalan Meryem'e eşinin kardeşi olan Seyyit de bakmaz, karnında çocuğu ve diğer kızı Vetfa ile bir başına kalır. Çok düşkün durumlara düşer, hasatlardan kalan artıkları toplamakla hayatta kalmaya çalışır. Daha sonra onu bulan annesinin sayesinde rahat bir nefes alabilir. Tam rahat edeceği zaman, zaten hasta olan kızı Vetfa, karnındaki diğer kızını dünyaya getirirken aynı günde vefat eder. Canının bir parçasını kaybederken canından bir parça olan diğer kızı dünyaya gelir, ölümü ve doğumu aynı saatler içerisinde yaşar.

Törelere gereği Meryem, eşinin kardeşi Seyyit ile evlenmesi lazım gelirken, Resul ölünce onlarla ilgilenmeyişi ve iktidarsız olması nedeniyle Meryem'e yaklaşamaz, böylece içinde büyüttüğü kınıyla onlara düşman olur. Meryem'in annesi Zekiye Kadın, bu düşmanlığın farkındadır ve Meryem'in çoban Beşir'le gizlice buluşmasının başlarına neler getireceğini tahmin edebilmektedir. Bu sıkıntılı durumdan kurtulmanın yollarını arayan Zekiye Kadın'ın kuşku ve üzüntülerle geçen hayatı aniden sonlanır ve artık Meryem bir başına kalır. Meryem'in hayatı, annesi öldükten sonra daha da kötüye gider. Kocasının kardeşi Seyyit, onu kandırarak Mardin'de bir konağa bırakıp kaçar. Meryem konakta misafirirken konağın beyi, obalarında neler olduğunu çoktan öğrenir fakat Meryem'in gidecek bir yeri olmadığını bildiği için bunu ondan gizler.

Obaları talan edilir, çadırları yıkılır, tek bir hayvanları bile kalmaz. Mardin de bir süre kalan Meryem, evin hanımının, Diyarbakır'da yaşayan kız kardeşinin çocuğuna sütannelik yapmak üzere yola koyulur. Bu sırada Seyyit çıkagelir ve onunla birlikte gitmek ister. Konağın beyi Meryem istemediği halde onu, Meryem ile beraber Diyarbakır'a gönderir. Diyarbakır'daki Erdebil Köşküne sütanne olarak getirilen Meryem bu işi köşkte yapacağını zannetmektedir ama umduğu gibi olmaz. Çünkü evin hanımı, oğlunun ilk yıllarının kendisinden ayrı geçmesini, çocuk süttten kesilinceye kadar Kürt ya da Arap bir sütanneyle uzak bir yerde kalmasını arzu etmektedir. Bu gelenek o zaman ki soylu aileler arasında yaygın olup böyle bir yetiştirme tarzıyla çocuğun her türlü yaşam şartlarına dayanıklı olacağı düşünüldüğünden, sütanneye verilip belli bir yaşa kadar farklı bir köyde kalması temin edilmektedir. Böyle yetiştirilen çocuklar, ailenin başına geçer ve övünç kaynağı sayılır. Meryem ilk başta bu teklifi kabul etmese de gidecek yeri ve kimsesi olmadığından mecbur kalmış Seyyit ile birlikte iki çocuğu da alıp Seyyit'in talandan sonra eşyalarını yerleştiği, Mardin'de Golagüle ismindeki köye gider. Golagüle köyü o civarın en bakımsız, fakir ve özellikle su sıkıntısı olan bir köydür.

Köylüler su ihtiyaçlarını, yapay bir göl oluşturarak meydana getirdikleri kirli, herkesin içine girip çıktığı bir su birikintisinden karşılamaktadırlar. İşte Meryem'i Seyyit böyle bir köye getirir ve Meryem köy şartlarını öğrenince sarsıla sarsıla ağlar. Köye gelirken aynı kervanda oldukları Mahmut dayı ve hanımı Hore Ana ile tanışan Meryem ilk zamanlar onlarda kalır. Hore Ana Meryem'e ne yapması gerektiğini salık verip Seyit ile evlenmesini tavsiye eder. Golagüle'de kalmak istemeyen Meryem'e zaten yakınlarda daha güzel bir köyün olmadığını, suyu kötü olmakla beraber insanların gariplere yardımı sevdiğini söyleyerek onu köyde kalmak için yüreklendirir. Meryem'in aklındakilerin tam tersini söyleyen Hore Ana onu bütün bütün ümitsizliğin içine atar ve bir daha Beşir'i göremeyeceğini düşünerek gözyaşlarına hâkim olamaz.

Hore Kadın'ın ısrarı ve Seyyit'in talebi üzerine Meryem ve Seyit evlenirler, fakat daha ilk gecede Seyyit başına gelecekleri bilmektedir ve nitekim beklediği gibi de olur. Seyyit iktidarsız biridir ancak bu evlilikle kendine geleceğini ve bir kadınla sürekli beraber olacağından bir şeylerin değişebileceğini ummaktadır.

Fakat korktuğu başına gelir ve Meryem onun bu durumunu anlayınca daha bir alaylı ve aşağılayıcı tavır içine girer. Seyit tamamen yıkılır ve Meryem'in karşısında düştüğü bu gülünç durum onu çılgına çevirir. Evliliklerinin üzerinden daha birkaç gün geçmeden Seyyit, Meryem'i hırpalır ve altınları alıp Mardin'e gider. Bir süre köye uğramayan Seyyit, altınlarla kendi ihtiyaçlarını, biraz da eve bir şeyler alıp döndüğünde Meryem, günlerdir açtır ve Hore Ana'nın getirdikleri ile idare etmektedir. Seyyit'i görünce günlerdir çektiği sıkıntının acısıyla hakaretler eder ve yine eksikliğini yüzüne vurur. Seyyit buna dayanamayıp Meryem'i dövüp hırpaladıktan sonra kaçarcasına evden ayrılır. Hore Ana ve Mahmut Dayı bunu bildiklerinden sürekli yanlarında kalması için davet eder ve onunla ilgilenmeye çalışırlar. Ayağı kesilen Mahmut dayı zamanla iyileşmeye ve değneklerle yürümeye başlar. Bu sebeple Meryem ve iki bebeğine daha bir ilgi duymaya başlar ve onların eksikliklerini gidermek için Hore ana ile birlikte ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Sonbaharın sonlarına doğru köylüler bir yandan su temin ettikleri göllerinin dolmasının sevinci yaşarken bir yandan da kış hazırlığı yapmakta pekmez kaynatıp, pestil yapmaktadırlar. Mahmut Dayı'nın evinde uzun geceler boyu yapılan sohbetlerin birinde Mahmut Dayı Meryem'in sütannelik yaptığı erkek çocuğun, yıllar önce tanıştığı ve ona çok yardımcı olan Diyarbakır Nakibüleşrafi Bekir Sıtkı Bey'in oğlu olduğunu öğrenir. Kendisine çok iyilikte bulunmuş olan Bekir Sıtkı Bey'in oğlunun bu şekilde evinde bulunmasına çok şaşırılmış olan Mahmut Dayı, onlarla eskisinden daha fazla itina ile ilgilenmeye başlar. Meryem ise bir yandan mutlu bir ailesi olmadığına yanarken diğer yandan altınlarını alıp onu el kapısına muhtaç eden Seyyit'e kızmakta ve kaderine isyan etmektedir. Seyyit günden güne işkencelerini artırmakta, iktidarsız oluşunun acısını Meryem'i döverek almaktadır. O dereceye gelir ki bir gün sinirinden çocuğu kaldırıp yere çarpar. Bunu duyan Mahmut Dayı bir sürü hakaret ve ağza alınmayacak laflar ederek çocuğu kendi evine götürür. Mahmut Dayı, Bekir Sıtkı Bey'in oğluna artık kendisi bakmaya başlar. Yürümeye başlayan çocuk, iyice büyür ve sevecen halleriyle Hore Ana'yı da kendine bağlar.

Fakat artık Diyarbakır'a yolculuk zamanı gelmiş, ağlayarak Golegüle köyüne gelen Meryem, Mahmut Dayı ve Hore Ana'dan da ağlayarak ayrılır. Meryem çektiği sıkıntıların biteceğini, köşke yerleşip Seyyit'i de oradan uzaklaştırarak geçireceği mutlu yılların hayaliyle Diyarbakır'a gelir.

Köşke ilk geldiğinde çocuğun annesinden, çocuğa ve kendisine karşı umursamaz tavırlarla karşılaşmasına rağmen, Bekir Sıtkı Bey'in oğlunu görmesiyle birlikte Meryem'e bir oda tahsis edilir ve orada kalmaya başlamışlardır. Meryem köşkte güzel günler geçirirken bundan memnun olmayanlarda vardır. Kocasını Seyyit bir ay geçmiş olmasına rağmen avluya adımını atamaz. Meryem'in Bekir Sıtkı Bey ile faytona binerek çocukları gezdirmesi ve köşkte ona verilen değer canını sıkmakta ve Cenan Fatma'dan olanları öğrenmektedir. Zaten Meryem onu, odasına almaz hizmetkârlar ile beraber yatmak zorunda kalır. Meryem'in durumunda rahatsız olan sadece Seyyit değildir. Evin hanımı Meryem'e ve hiç gönlünü açmadığı öz oğluna olan bu ilgiden rahatsızdır. Ne yapıp edip buna bir çare bulmalıdır. Nitekim çok geçmeden beyin yeğeni Faruk, acı bir haberle köşke gelir. Sultan Reşat tarafından Hicaz kadılığına tayin edilen Bekir Sıtkı Beyin babası Hacı Mesut Bey ve hanımını koleradan vefat ederler. Haber köşkte infiale yol açar ve herkes apar topar köşkten ayrılarak şehre gider. Bu olayı fırsat bilen Hanım, derhal köşke haber gönderir ve Meryem'e sekiz altın karşılığında çocukları alıp köye gitmesini söyler. Başka bir şansı olamayan Meryem, Seyyit'in de zorlamasıyla çocukları alıp köye döner.

Meryem altınları Seyyit'e vermez ve bir kısmını bozdurarak çerçiden ihtiyaçlarını temin eder. Fakat parasız kalan Seyyit buna uzun süre dayanamaz ve bir gün Meryem çerçiden dönerken onu tokatlar ve altınları almak ister. Meryem direnince de belini kırarak derecede sopayla döverek kan revan içinde bırakıp altınları alır ve kaçar. Her türlü sıkıntı başına gelen Meryem, bu seferde kötürüm kalmış ve ayağa kalkmamaktadır. Evin ihtiyaçlarını görmeye çalışan Hore Ana, kocasıyla beraber iki çocuk ve Meryem'e de bakmaya mecbur kalır. Meryem bu durumu içine sindirememekte ve kaderine çok acı sözlerle isyan etmektedir. Yatalak olmasının üzerinden beş ay geçer.

Vücudu biraz canlılık emaresi gösterse de karnını doyuramaması ve üstelik iki çocuğu emzirmesi sebebiyle bir türlü toparlanamamaktadır. Bu arada Mahmut Dayı birçok hayvanını ve evdeki eşyaları satmış fakat o parada zamanla tükenmiştir. Artık Meryem, son çareyi çocukları başkasının evine göndererek dilendirmekte bulmuştur. Bu bir ay kadar devam eder.

Bu sayede biraz toparlanır ve çocukların getirdikleri ekmekten ve yemeklerden kendisi de istifade eder. Bunu duyan Mahmut Dayı, çok üzülür ve bir hayvanını daha satar. Bu süreç zarfında Meryem ayağa kalmış ve yürümeye başlamıştır. Bir müddet sonra da Mahmut Dayı'nın ortağı Ahmo, Mahmut Dayı'nın biriken paralarıyla köye gelir. Herkes çok sevinçlidir. O gün karınları doyuncaya kadar yemek yerler. Fakat Meryem, günlerden beri bir sırrı varmış gibi sürekli düşünmekte ve sanki bir şeylerin planını yapmaktadır.

Etrafındakilere söylemediği sırrı, Diyarbakır'a gidip kurtulmaktır. Fakat kızı Fatma'yı götürürse köşkte kalamayacağından, onu bırakıp gitmek niyetindedir ve nitekim öylede yapar. Ahmo'nun köye gelişini de fırsat bilen Meryem, onların bir dalgınlık halini yakalayıp, Baha'yı alarak köyden kaçır. Kaybolduğu fark edildiğinde köyden uzaklaşmış olan Meryem, yeni hayatına doğru çoktan yol almıştır.

2.1.2.1.3.Romanın Konusu

Kervan-Servan genç bir oba kızı olan Meryem'in başından geçen olaylarla birlikte, oba hayatının ve bir müddet kaldığı Gölagüle isimli köydeki köylülerin sıkıntı ve dramlarının anlatıldığı bir romandır. Roman, fakirlik, yoksulluk, açlık ve çaresizlik temaları üzerine yazılır ve bunlara karşı mücadele eden insanların hayata tutunmaya çalışmalarını konu alır. Her şeye rağmen hayatta kalmanın ve hayatı anlamlandırmaya çalışmanın romanı olan *Kervan-Servan*, yazarın dilinden şu ifadelerle tanıtılır: *Amacım insan denilen yüce varlığın ne denli dirençli olduğunu vurgulayarak, en değerli olaylarla gücünü yitirenleri yüreklendirmektir* (Kervan-Servan 1983: 7).

2.1.2.1.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Kervan-Servan romanının temel anlatı yöntemi, klasik roman türünün de ortak özelliği olan tanrısal konumlu anlatıcı–yazar yöntemidir. Romandaki anlatıcı 3. şahıstır ve romana, onun bakış açısı hâkim olup olaylar üçüncü şahsın anlatımıyla hikâyeye edilmektedir. Bu anlatım şeklinde yazar her şeyi bilen, gören ve kişilerin iç dünyalarında geçenleri okura aktarabilen ilahi bir hüviyete sahiptir. Yazarın tanrısal bir karaktere bürünerek hâkim bakış açısını kullandığı bu tür, kahramanların ruh hallerini, geçmişteki hayat hikâyelerini ve gelecekte başlarına gelecek olayların tümünün yazar tarafından bilindiği bir anlatı türüdür.

Kelimenin tam anlamıyla o, her şeyin üstünde ve her şeye hâkimdir. Böyle bir güç ve yetenekle donatılmış anlatıcı (the omniscient narrator), aslında gerçek dünyaya ait olan yazara, yarattığı kurmaca (gerçeksiz) dünyada yer alan kahramanlarının duygu ve düşüncelerini sunma/anlatma yönünde geniş imkânlar sağlar.

O, Tanrısal konumu (olympian position) itibariyle hem anlatı dünyasındaki karakterleri, hem de anlatımın dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanların zihinlerine, iç dünyalarına girer, gizli kalmış duygu ve düşüncelerini dışa vurabilir (Tekin 2010: 50).

Roman kahramanlarının sevinçlerini, mutluluklarını, pişmanlık ve üzüntülerini bu tanrısal bakış sayesinde okura aktaran yazar, bu şekilde hiç kimsenin bilmediğini bilmektedir. Esmâ Ocak'ın tüm romanlarında kullanılan bu bakış açısı *Kervan-Servan* romanında Meryem'in kervan yolculuğu tanrısal bakış açısıyla şu şekilde verilir:

Kayıtsız bir yavaşlıkla az önce koyduğu denge bohçasını çıkararak kızını yerine koydu, bu sefer ağlamaktan soluğu kesilen bebeği kucağına alarak denge bohçası işlevini tekrarladı. Çocuk bir süre inatlaşıp memeyi tutmak istemediyse de sonunda emmeye başladı ve sesi kesildi. Kervan, yürüyüşünü yayalara uyduracak şekilde ağır ağır sürdürüyordu. Gün dolanıp göğün ortasına varıncaya dek güle konuşa, şarkılar söyleye söyleye yürüyenlerin gözleri sütannenin üzerindediydi. Çocuklarını durmadan heybenin gözüne koyup çıkarışını, susturmak tepişleyerek yüzlerinden yol yol akan terlerle gözyaşlarını namaz bezinin ucuyla silişini, boş kaldığı süre içinde ise kaderine boyun eğmiş bir teslimiyetle kollarını göğsü üstüne kenetleyip düşüncelere dalışını, büyük bir merakla izliyorlardı (Kervan-Servan 1983: 19).

Anlatıcı– yazar sıfatıyla olayları hikâye eden romancı, bu tekniğin en belirgin özelliği olan iç çözümleme tekniğini de sıkça kullanmıştır. İç çözümleme tekniğinde yazar, roman kişinin psikolojik durumunu, sebep ve sonuçlarıyla birlikte bir gözlemci olarak aktarır. Kişilerin ruhsal durumlarına ait halleri ve bu durumların analizleri, yazar tarafından yapılarak okuyucu dışardan bir müdahale ile aydınlatılmış olur.

Batı’da kullanılagelen iki yöntem ana yöntem vardı: İç çözümleme ya da ruhsal çözümleme (internal analysis) ve iç konuşma (interior monologue). Batı’dan romanı alan yazarlarımız da roman kişilerinin duygularını ve düşüncelerini okura sergileyebilmek için daha çok iç çözümleme yöntemini, çok seyrek olarak da iç konuşma yöntemini kullanmışlardır. İç çözümleme ile anlatıcı-yazarın araya girerek kahramanın duygularını, düşüncelerini okura aktarması yöntemini kastediyorum. İç konuşmaya gelince, bu yöntemde yazar aradan çekilir, aktarma görevini bırakır; okura roman kişinin zihnini bir sinema gibi seyrettirir (Moran 2009: 77).

Örneğin yazar, Seyyit’in iktidarsız oluşunu, aklından geçenleri iç konuşma tekniğiyle Seyyit’e itiraf ettirdikten sonra, iç çözümleme tekniğiyle de ruhsal bunalımlarını ve Meryem’e karşı olan hislerini okurla paylaşır:

Dudağına yapışan izmariti hırsla çekip dışarı fırlatırken:

‘-Vay dinine yandığım kahpe dünya! Hey sesi soluğu kesil esice karılar, gülmeleriniz batsın, kocalarınız, çocuklarınız batsın, çadırlarınız başınıza yıkılsın.’ diye homurdanırken, kalın kaşlarının altında fir fir dönen kara gözlerinde yıldırımlar parlayıp patlıyor, kendisiyle tanrısı arasında olan o giz, soğuk bir yılan gibi kıvranıp duruyordu içinde.

Usu çok gerilere, iktidarsız olduğunu öğrendiği delikanlılık günlerine dek gittikçe, dengesi alt üst oluyor, bir kız yahut kadınla karşılaşınca beyninden yanıp yalazlanan közlerin dumanı tepesinden fişkırıyordu. Bu gerçeği kabullenmemek için ne çok denemişti kendini. Ama hiçbir deney istemi doğrultusunda gerçekleşmemiş, bu nedenle kadınlar, kızlarla olan ilişkilerinden söz eden arkadaşlarının tümüyle ilişkisini kesmişti. Doğanın kendisinden esirgediği bu niteliğin hıncını insanlardan çıkarmak istercesine zalimce duygularla dolup taşıyordu yüreği.

Bu öfke pek de çirkin olmayan yüzünün bütün çizgilerine vahşice bir görünüm oturtuyordu. İtiraf edilmeyecek özrünün benliğini sınıksız saran çemberi içinde sıkışıp kaldıkça içinde bir canavar gibi şahlanıp duran gazabı görülmedik bir ustalıklarla yenmeği başardığı halde bu eksiği alına koyu bir kalemlerle yazılmış gibi insanların tümünden uzaklaşmak istiyordu. Kardeşinin öldürülmesi daha da bir çıkmaza sıkıştırmıştı Seyyit’i . Meryem’e sahip olmak yahut nikâhlamak kendisinden başkasına düşmezdi. Eee, peki Resul gibi bir obabaşını gerektiğinde hiçe sayan o

inatçı kadına bu durumu ile nasıl yaklaştı? Onun için kendisi ile ilgilenmek istemiyor, onun, çocuğu sırtında her başağa avuç açan bir dilen gibi tarladan tarlaya koşuşundan, açlıktan yere devrilip tükenişinden, ille de gebe oluşundan çok zevk alıyordu (Kervan-Servan 1983: 89).

Bu tür romanlardaki tanrısal anlatıcının bir özelliği de kısa cümlelerle dahi olsa romanda kendini göstermesi ve varlığını hissettirmesidir. Yazar bu tekniği, okuru, hikâye içindeki farklı bir olaya çekmek ve onu, romanda gelişen çeşitli olaylardan haberdar etmek için kullanır. Yazar, *İsterseniz biz şimdi Ahmo'nun köyüne kadar uzanıp, vefasızlığının nedenini, nasılını öğrenmeye çalışalım* (Kervan-Servan 1983: 386) gibi ifadelerle, olaylar arası geçişi sağlamaktadır. Bu yöntemle yazar romana bizzat müdahil olmakta ve kendisini okura hatırlatmaktadır.

Yazar romanda, vaka zamanının dışına çıkarak geçmişe dair anlattığı olayları, geriye dönüş tekniğiyle, Meryem'in hayal gücünü kullanarak okura aktarır. *Geriye dönüş tekniği, dış zamana, takvime bağlı olarak devam etmekte olan olayların durdurularak, yani zamansal ilerleyiş sırası bozularak geçmiş zamandaki olaylara dönüp onları aktarma yöntemidir* (Çetin 2009: 191).

Bu yolla asıl vaka zamanıyla birlikte geçmiş zamanı paralel olarak sürdüren yazar, romanın ilerleyen safhalarında geçmişten başlayarak yaptığı bu yolculuğu tamamlamış ve Meryem'in bilinçaltındaki olay zinciriyle asıl vaka zamanındaki olayları birleştirmiştir. Romanda sık kullanılan bir diğer anlatım tekniği de montaj tekniğidir. Bu teknik sayesinde yazar, okuyucuyu bilgilendirip aydınlatmış, olayların tarihteki arka planını okuyucuyla paylaşarak romana konu olan olayı, tarihi serüveniyle birlikte ele almıştır. *Montaj tekniği, bir romancının, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahi nitelikteki bir metni, bir söz ve yazıyı, "kalıp halinde" eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir* (Tekin 2010: 244).

Nitekim bu teknikle, hikâye edilen zaman dilimdeki siyasi karışıklıklar ve bu karışıklıklardan ortaya çıkan talan hadiseleri ve obaların yağmalanarak insanların öldürülmesi, tarihsel bir belge niteliğinde kahramanların ağzından okura aktarılmıştır. Romanda, Meryem'in bir müddet Mardin'de kaldığı evin hanımının, eşine sorduğu sorular ve onun verdiği cevaplarla Abdülhamit'in şarktaki icraatları ve ona karşı direnen İttihat ve Terakkinin tutumuyla ilgili okur bilgilendirilmiştir. Bununla birlikte Diyarbakır'dan İttihat ve Terakkiye kuvvet veren Ziya Gökalp'in bu olaylar sırasında aldığı tavır da okura aktarılmıştır.

Abdülhamit, doğudaki Celali Beyazıt aşiretlerinin arkasını sıvazlayıp orada da Hamidiye Alayları kurdurdu. Silopi, Cizre hududundaki Mustafa Paşa aşiretini pohpohlamayı da ihmal etmedi. Yani senin anlayacağın doğu ve güneydoğunun çok yerlerini 'bu bölge sana, o yöre buna, bu aşiret sana, diğer oba ötekine' diye, kendi malını evlatlarına bölüştürürcesine bölüp, verdiklerine karşılık bir sürü şeyler isteyince durum böyle oldu.

-Aman Allah.. Eee şimdi ne olacak? Ya hiç sahip çıkan olmayacak mı bu zavallılara?

-Sahip çıkmaya başlayanlar var, var. Avrupa görmüş memleket sever ve uyanık gençlerle akli bu gibi işlere erenler İttihat ve terakki Cemiyeti adı altında bir cemiyet kurmuşlar. Şimdi sultan Abdülhamit'i tahttan indirmek için bütün gizlilik ve güçleriyle çalışıyorlarmış. Ziya Bey namında bir zat da Diyarbakır'deki şubelerini açmış bu İttihat ve Terakki'nin. Bölgemizde ola gelen bu zulumlara son vermek için de Selanik'e kadar gittiğini ve cemiyetin umumi kâtipliğini yaptığını duyduk (Kervan-Servan 1983: 135).

Bu şekilde dönemin siyasi durumuna ayna tutan yazar, romanın asıl vakası devam ederken farklı zamanda yaşanan trajedileri, aşkları, oba halkının katlanmak zorunda kaldığı töre kanunlarını ve bu yanlış kanunlar altında ezilen obalının dramını anlatmış ve masal türündeki ilginç olayları, montaj tekniğiyle hikâye etmiştir.

2.1.2.1.5. Zaman

Kervan-Servan romanının vaka zamanı, İkinci Abdülhamit'in Hamidiye Alayları'nı kurdurduğu dönemi kapsamaktadır. İkinci Abdülhamit'in Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu'daki aşiretleri kolluk kuvveti olarak görevlendirdiği yıllarda geçen olaylar, Meryem'in Diyarbakır'dan Golegüle köyüne gitmesiyle başlar. Romanın ortalarında anlatılan bu olaylar vaka zamanını belirlememizi sağlar.

Meryem'in Mardin'de kaldığı evin beyinin ve hanımının konuşmaları sırasında ifade edilen bu olaylar, arka planda süregelen ve herkesin içinde bulunduğu nesnel zaman diliminin okura aktarılmasını sağlar.

-Diyarbakır'deki hemşiren hanımın kayınpederi Hacı Mesut Bey'in konağında bundan iki ay kadar evvel başlatılan olayın gelişerek ne biçimlere girdiğini anlatmamış mıydım sana?

-Yoo. Hiçbir şey anlatmadınız. Ne gibi olaylar?

-Ya! Az evvel sözünü ettiğim Ziya Bey ile Hacı Mesut Bey önce kendi aralarında birtakım fikir alışverişinde bulunarak, kafalarına koydukları düşünceyi gerçekleştirmek niyetiyle memleketin yurtsever, cesur, gözü pek gençleriyle efendilerini Hacı Mesut Bey'in konağına davet ederek, Diyarbakır telgrafhanesini basıp, Sultan Abdülhamit'i zor duruma düşürerek isteklerini kabul ettirmek gibi bir kelleyi koltuğa alma kararına varmışlar.(...)

Nitekim aynen düşündükleri gibi olmuş. Telgrafhanenin işgalini başarıyla sürdürüp padişahın emirlerini geri çevirince, Sultan Abdülhamit telgrafın başına gelerek ne istediklerini sormuş. Ziya Bey -Sergerde İbrahim'in talanlara son vermesini istiyoruz- demiş. O yörenin fokur fokur kaynadığını ve bu olayın daha başka olaylara yol açacağını bilen Abdülhamit -oğlum- dedi İbrahim Paşa'yı derhal o bölgeden uzaklaştıracağı sözünü verince, on bir gün, on bir gece süren işgali sona erdirmişlerdir (Kervan-Servan 1983: 136).

Nesnel zaman dilimi olarak Osmanlının son yıllarında, Abdülhamit'in İttihat ve Terakki ile aralarındaki çekişmeler devam ederken, romandaki asıl vaka zamanı Meryem'in çocukluğundan başlayarak devam eden uzun hayat hikâyesidir. Golegüle köyündeki mecburi ikameti, onun sütanneliğe başladığı ilk yıldır ki bu yıldan sonra bir yıl daha sütannelik yapmış ve daha sonra roman sonlandırılmıştır.

Yazar, romanı, son iki yıllık süreç devam ederken başlatmış ve Meryem'in çocukluk yıllarından, ilk sütannelik dönemine kadar olan bu zaman dilimi geriye dönüşlerle tamamlanmıştır. Vaka zamanı itibariyle Meryem'in çocukluk, genç kızlık ve evlilik dönemlerinin anlatıldığı yılları içine alan romanda, periyodik bir seyir izlenerek süreklilik gerçekleştirilmiş ve zamansal bütünlük elde edilmiştir.

Klasik romanın zaman anlayışı, oldukça mekanik bir düzeyde gelişir: Roman örgüsü, daha baştan zamanın üç hali ile kayıtlanmıştır. Geçmişte, belirli bir zamanda başlayan entrika, hale doğru bir gelişme gösterir, genellikle olayların düğüm noktası olarak beliren hal (şimdiki zaman), entrikanın çözümünü gelecek zamana bırakır.(...) Zaman, geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olarak adeta kesin kategoriler halinde belirir. Birinden diğerine geçişin kuralları vardır (Özdenören 1986: 97).

Giriş, gelişme ve sonuç bağlamında düzenli bir yapıya sahip olan romanda, geriye dönüş tekniği kullanılarak geçmiş yıllara hayalen yapılan gezintiler ve bu yolla geçmiş ve gelecek ve bu günün zamansal düzlemde birleştirilmesiyle, belirli ve birbiriyle bağlantılı bir vaka zamanı oluşturulmuştur. Yazar, Meryem'in hayal gücünü kullanarak onun çocukluğuna ve genç kızlık yıllarına dönüşünü sağlamış ve bu sayede parçalı zaman dilimlerini birleştirerek genel anlamda bir zamansal bütünlük elde etmiştir.

2.1.2.1.6. Mekân

Esmâ Ocak'ın eşi olan Baha Bey ile sütannesi Meryem Hanım'ın gerçek hayat hikâyesinin anlatıldığı romandaki mekânlar, büyük çoğunlukla gerçekte var olan mekânlardır. Romandaki olaylar genellikle Mardin, Viranşehir, Diyarbakır ve Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlı Golagüle köyünde geçmektedir. *Kervan-Servan* romanında olaylar, genel olarak açık mekânlarda meydana gelmektedir. Geçim kaynakları hayvancılık olan Meryem ve ailesi göçebe olduklarından yaşamlarını Mardin, Urfa, Viranşehir yörelerinin bozkırlarındaki obalarda geçirirler.

İlk talan olayından sonra Viranşehir'in mahallelerinden birinde bir odada yaşamaya mecbur olsalar da, sonunda tekrar obalarına dönmüşlerdir. Babasının ölümüyle Helecan oynağına bağlı obalardan birinin obabaşı olan Resul ile evlenen Meryem, uzun süre yaşadığı bu obadan eşinin kardeşi Seyyit'in onu Mardin'de bir evde bırakıp kaçmasıyla ayrılmak

zorunda kalmıştır. Romanda kapalı mekânlara geçiş bu olayla birlikte başlamıştır. Mardin'deki bu evde, evin hanımının sütannelik teklifine kadar kalan Meryem için evin simgesel bir değeri yoktur.

Yazar kapalı mekân olan bu evi detaylı olarak tasvir etmemiş ve bu mekân sadece arka plan olarak kullanılmıştır. Romanda kapalı ve açık mekân itibariyle simgesel değer ve karşıt unsurlar Diyarbakır yolculuğuyla birlikte başlar. Nitekim Diyarbakır, Dicle Nehri ve etrafındaki Hefsel Bahçeleri'yle Erdebil Köşkü, Meryem için kurtuluşun simgesidir. Böylece mekânlar arka plan olmaktan çıkarak Meryem'in ruh haliyle birlikte şekillenmekte ve herhangi bir şehir olmanın ötesinde, Meryem'le bütünleşen bir değer olmaktadır. Yazarın, Diyarbakır 'ı ve Erdebil Köşkü'nü, mutluluğun ve sıkıntıdan uzak rahat bir yaşamın sembolü olarak kullandığı romanda, Diyarbakır'ın doğası tüm canlılığıyla okura aktarılmış ve şiirsel bir duygu yoğunluğu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Olanca gücüyle alazlanan şafak, surların dibinden bayır aşağı inen Esfel bahçelerinin üstünde çalkanan sis tülünü sarı turuncu huzmeleriyle deliyor, kırklar dağı tepesine tünemeye yeltenen güneşi, yukarılara itmek istercesine kaldırıyordu başını. Koyağın serin koynundan nazlanarak akan Dicle'nin ortasında ve sazların arasında ikinci bir şafak oynuyor, ağaçlar sabahın sessizliğini bozmaktan çekinircesine usul usul sallanıyordu (Kervan-Servan 1983: 9).

Kervan Diyarbakır'a yaklaştıkça şehrin tasvirleri daha detaylı bir şekilde okura aktarılmıştır. Meryem'in kurtuluş ümidi ve geri kalan yaşamını sütanne olarak geçirmeyi hayal ettiği şehrin güzelliği, ona bütün sıkıntılarını unutturmaya yetmiştir.

Dalgaların güneşin olgün kırmızısını kırıp tunçlaştıran nehrin iki yanına serilen kavun, karpuz tevekleri arasındaki kamışlardan, sazlardan yapılmış 'hulle' dedikleri iğreti odacıkları, on güzlü köprüyü, şehri kuşatan surları görünce çılgın atmamak için namaz bezinin ucunu çiğneyerek şehrin eteklerinden Dicle'ye kadar inen yeşilin türlü tonlarıyla sıkışmış ağaçlıklara, surları aşan sivri uçlu minarelere, sol taraflarına düşen Çıkıntaş'ın ulu çınarıyla yaşlı menengiç ağaçlarına, vahşi sarmaşıklar gibi tırmanan üzüm asmalarına baktıkça, efsanelerle dolu bir ülkeye giriyormuşçasına kendinden geçmişti.”(s.151)

“ Yok. Hayır! Böyle bir yaşam gerçek olamazdı. Gözleri aldatmasındı kendisini. Çöl ve köydeki hayatı bir film gibi usundan akıp geçtiğinden bu iki yaşam tarzını cennetle cehennem olarak değerlendirirken... (Kervan-Servan 1983: 316).

Meryem, ancak birkaç gün kalabildiği Diyarbakır'da büyük bir hayal kırıklığına uğrar ve evin hanımı, oğlu Baha'yı alıp köyde büyümesini ister. Seyyit'in Meryem'in talandan kalan eşyalarını yerleştirdiği Golegüle köyüne yolculuklarıyla Meryem için zorlu günler tekrar başlar. Romanda Meryem için en sıkıntılı ve zor günlerin simgesi olan bu köy, Mardin'in Kızıltepe ilçesine bağlıdır. Gerçekte var olan bu köy; su sıkıntısı yaşanan, su ihtiyacının, yağmur ve kar sularının biriktiği yapay ve çamurlu bir gölden elde edilen zorlu yaşam koşullarının olduğu bir köydür.

Eserin, giriş kısmında yazar sunu başlığı altında romanın konusunu ve tezini okura aktardıktan sonra, Golegüle köyü ile ilgili araştırmalarından bahseder ve bir zamanlar eşi Baha Bey'in çocukluğunu geçirdiği bu köydeki kötü koşulları okura aktarmakla, yöre insanlarına yardımcı olmaya çalışır.

Yetmiş seksen yıl öncelerimize araladığım kapıdan bakacaklara iletmek isterim ki, kitabı yazarken gidip araştırmalar yaptığım Golegüle' deki insanlarımız hala aynı koşullar içinde ve aynı kurtlu ve yosunlu suyu içerek yaşamlarını sürdürüyorlar. Bilmem hangi yıllarda, oy avcılar gittikleri Golegüle'ye koskoca yalıklı bir kuru çeşme yaptırarak, ora insanıyla eğlenircesine köyün adını 'Arı Su' olarak değiştirmekten utanç duymamakla beraber, çeşmenin üstüne yaptırdıkları yılın tarihini de kazımışlar. Kervan-Servan'ın o kuru çeşmeden su akıtmaya gücü yetecek mi bilmiyorum. Ah bir yetse, bir yetebilse! (Kervan-Servan 1983: 7).

Golegüle köyünün fiziki özelliklileri köy halkının yaşam koşullarını tasvir etmekle birlikte sosyal ve psikolojik açıdan da köylünün içinde buldukları sorunsalın simgesi konumundadır. Nitekim Meryem, köye ilk geldiğinde çamurlu suyu içmek zorunda olan köylüyle olan diyalogları, halkın bu durumu kanıksadıklarını ortaya koyar.

İki üç adımda eli kovalı kadınların yanına vardı:

-Bu köyün içme suyu nerededir bacılar?

Diye sordu. Su birikintisini gösterip:

-İşte! Dediler.

-Onu gördüm. Ben temiz suyun nerede olduğunu soruyorum.

-Sudan nasibimize düşen budur bacım. Reco'nun evini kiralayan yabancı sizsiniz herhalde. Bu köyde temiz su bulunmaz kurban bulunmaz.

-Ya ne içersiniz, hamurunuzu nasıl yoğurursunuz?

- Bu suyla.

Sağ yumruğunu midesine, sol elini boğazına atıp, kusacakmış gibi hareket yaparak:

-Öööö, bööö!

Üstünde cüçük ölüler, kurbağa bokları yüzen bu su nasıl içilir? Acıma karışık alaylı bir gülümsemeye yüzüne baktılar;

-O zaman kocan gidip iki saat uzağımızdaki su kaynağından deve yahut katır sırtında tulumlarla temiz su getirir, onu içip kullanırsın. Ama nihayet üç gün, dört gün, beş gün dayanır onun da canı. Barsınız ki yook, onca zahmetle getirilip kullanılacak gibi değil, başlarsınız ‘ içenlerde bizim gibi Allah’ın kulu değil mi?’ diyerekten güzel güzel içmeye.

Çıldırılmışlıkla kendini yitirmişlik arası bir hal içinde olduğu yere çöküp elleriyle yüzünü kapayarak, sarsıla sarsıla ağlamaya başlayınca, etrafı, kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu insan kalabalığıyla çevrelendi. Yabancı bir yüz görmek bu köy halkı için çok önem taşıdığından, üstüne üst ağlayan bir yabancıyla karşılaştıklarından, hayretlerini gizlemeye gerek görmeden sağdan soldan geçenleri de el işaretiyle çağırıp, eğlencelerine ortak etmek isterlerken, ayrı parmakları yırtık sandalından fırlayan kocaman ayaklı zayıf ama sıırım gibi bir delikanlı, kalabalığı yararak Meryem’in önünde dikildi.

Niye ağladığını tahmin edebiliyorum. Haklısın, ağla bacım ağla. Bu köye ilk gelenlerin hangisi ağlamamış, hangisi ‘yapamam edemem’ deyip sonradan alışmamış ki? Gökten ne yağmış da yer kabul etmemmiş, hangi kul başına gelene ‘eyvallah’ edip razı olamamış kaderine ki, sen olmayasın?

-Ben olamam kardaşım? Köpeklerin içtiği, içinde çocukları oynadığı, yosun tutmuş bu sarı işek gibi suyu ne içer ne de kullanabilirim. He göçerim, talanlar görmüş, açlık, yoksulluk çekmişim ama böyle pis bir suya parmağımı bile sokmamışım şimdiye kadar.

-Parmağını değil, elini de sokacak, başını da yıkayacaksın. Valla içeceksin de. Adamın bu hoşgörülü rahat hali tepesini büsbütün attırdı.

Yaşlı gözlerini etrafını saranların yüzünde korkulu bir yel gibi gezdirerek:

-Sus! Allah, Peygamber aşkına sus ha! Sus! Sus! Sus! Diye bağırdı.

-İçeceksin ya! Susuz yaşanırmı ki içmeyesin? Birkaç gün ayran yapıp içeceksin, çulunu çaputunu, elini yüzünü yıkaya yıkaya bir de bakacaksın ki Diyarbekir’in Hamravat suyunu içer gibi tas tas doldurup dikmeye başlamışsın kafana. Ama merak etme bazı evlerin küplerinde temiz su bulunur. Hele bu günlük her birinden iki üç tas isteyip getirelim sana. Yarın sabah kocana tululu bir deve verip yanına da bir çocuk katalım gidip iki üç çekim su getirsin, sonrasına Allah kerim.

-Hıh. Adı da Golegüle’ymiş bu batasica köyün. Ben de içinde göller, güller bulunan bir köy zannetmiştim. Golegüle. Adına hele adına!” (Kervan-Servan 1983: 189).

Köyün bu içler acısı durumu, köy halkının ruh halini yansıtması itibariyle onların içinde buldukları öğrenilmiş çaresizliğin ve tükenmişliğin cisimleşmiş örneğidir. Köydeki diğer bir simge değer de tek odalı, penceresi olmayan, etrafı üstünkörü duvarlarla örülmüş evdir.

Meryem'in sürekli mücadele halinde olduğu ve kurtulmayı planladığı köyle birlikte bu tek odalı ev, Seyyit'le evliliğiyle birlikte, hayallerini sona erdiren bir çukura dönüşür. Seyyit iktidarsız biri olduğu için, evlilik onun açısından hiçbir şey ifade etmemektedir. Nitekim sıcak bir yuva kurmak ve düzenli bir hayata sahip olmak için Meryem'le evlenen Seyyit'in iktidarsızlığı ilk gecede ortaya çıkmasıyla bu tek odalı ev, her gece aşağılanma ve alaylı bakışlarla Seyyit için de dayanılmaz bir yer olur.

Şimdilik elindekini verip yorganı tepesinden aşmaktan başka yapabileceği yoktu. Meryem, maşrapayı elinden alırken geçmişte olanlarla, gelecekte olacakların acısını peşin peşin alışa bedel o zalim, aşağılayıcı, hatta öldürücü bakışlarını bir kez daha daldırdı gözlerinin içine. Hiçbir işkence, hiçbir felaket Seyyit'in yaşamına bu bakışlar kadar kalıcı bir damga vurup iç dünyasında fırtınalar koparamazdı (Kervan-Servan 1983: 237).

Meryem, Hore ananın ısrarıyla Seyyit'le evlenmenin üzüntüsünü yaşarken Seyyit'in iktidarsız olmasıyla bu olumsuz gelişmeyi lehine çevirmeye çalışır. Sürekli Seyyit ile alay etmiş ve eksikliğini yüzüne vurarak onu kendinden uzaklaştırır ve bu şekilde teselli bulmaya çalışır. Evliliklerin ilerleyen dönemlerinde Seyyit bu aşağılanmaya dayanamaz ve Meryem'i döverek kaçar. Sütanneliğinin ikinci yılında da aynı şeyleri yaşamaya mecbur kalan Meryem Seyyit'in dayakları neticesinde yatalak kalmış, açlık ve hastalık ona bu odayı zindana çevirir. *Meryem gecelerden, günlerden beri karanlık bir çukurun içine düşmüş gibiydi. Bedensel ve ruhsal acılardan sıyrılmak için harcadığı çabaların tümü boşunaydı. Ne beli tutuyor, ne ağrısı hafifliyor, ne de bacakları bir işe yarıyorlardı. Yakarış dolu bakışlarla odasına girenlerin yüzüne bakarak, sayıklar gibi bir şeyler mırıldanıyordu* (Kervan-Servan 1983: 366).

2.1.2.1.7. Olay Örgüsü

Kervan-Servan, göçer hayatını ve obadaki yaşamı bütün çıplaklığıyla ortaya koyması açısından önemli bir eserdir. Romanı belirli bir fikir ekseninde ele almak yerine oba hayatının iyi ve kötü yönlerini objektif olarak ortaya koyan Esmâ Ocak, aslında gerçek hayattan bir kesit olan bu eserle, oba hayatındaki toplumsal koşullar ve göçebe yaşamının zorluklarıyla birlikte, töre ve gelenekselleşen yanlış değer yargıları altında ezilen kadının portresini çizer.

Esmâ Ocak, sadece Meryem karakterinin yaşadığı problemlerin anlatılmasıyla kalmaz, aynı zamanda o dönemin siyasi ve sosyal gelişmelerini de anlatarak bu gelişmelerin, toplum üzerindeki etkisini ortaya koymakla, bu sonuçlardan etkilenen Güney Doğudaki bütün Meryemleri ve onların siyasi karışıklık neticesinde yaşadığı mutsuz ve umutsuz hayatı anlatır. Esmâ Ocak bu eserde, eşinin sütanesi olan Meryem Hanım'ın hayat hikâyesini, çocukluk, genç kızlık, anne olduğu yıllar ve sütannelik dönemleri çerçevesinde romanlaştırarak bütün yönleriyle okura aktarır.

Eser giriş, gelişme ve sonuç bölümleriyle güçlü bir olay örgüsü üzerine bina edilir ve olaylar birbiriyle kuvvetli bağlarla desteklenir. Bununla birlikte eserde ilk olarak takvimsel bir yol takip edilmemiş olsa da genel anlamda takvimsel bir düzlemde işleyen olaylar dizisiyle oluşturulur. Roman, ortadan başlatma tekniğiyle yazılır. Bu teknikle romana giriş yapan yazar bir müddet gelişme bölümünde cereyan eden olayları anlattıktan sonra romanın giriş bölümüne geri dönmektedir. Romanın ortalarına kadar bu geriye dönüş tekniğini kullanan yazar romanı başlattığı gelişme bölümüne geldiğinde ise kaldığı yerden romana devam etmektedir. Ve bu geriye dönüşler Golagüle'ye dönen Meryem'in hayal gücüyle sağlanmakta, hayali, onu geçmiş zamanın şeridinde gezdirmektedir.

Olay örgüsü birbirini netice veren vakalar ile devam ederken, arka planda bu vakalara kaynaklık eden ve roman boyunca süregelen temel kurgu, romanın tümüne yayılmış olan, Meryem'in hayatla olan çatışmasıdır. Meryem'in çocukluğundan itibaren yaşadığı göçebe hayat ve bu hayatın olmazsa olmazı olan kervanlar, hayatında büyük izler bırakır.

Göçebe olarak yaşadığı yıllarda, kervan yolculuğu sırasında çok güzel günler geçirmiş olsa da talan olayları ile birlikte günler süren yolculukları, korkular içinde yol aldıkları Mardin Diyarbakır seyahatleri ve her an meydana gelebilecek bir saldırı endişesi, kervanı, Meryem için yeni bir acının başlangıcı haline getirir.

Meryem her yeni bir kervan yolculuğuyla birlikte kaderinde yazılı olan acı bir olaya doğru yolculuk eder ve hiç ummadığı sıkıntılarla karşı karşıya kalır. Meryem, başına gelen her kötü olayla birlikte kadere, hayata ve onu bu hale getirdiğine inandığı Allah'a olan isyanlarını artırmaktadır.

Bu çatışma unsuru, romanın sonuna kadar devam etmekte ve Meryem ne zaman rahat bir nefes alsın ya da güzel bir gelişme olsa, peşi sıra hemen üzücü bir olay, kötü bir haber, hayatını tamamen değiştiren bir gelişmeyle karşılaşır ve isyanlarını giderek artırır. Kocasını öldürülünceye kadar yaşadığı sıkıntılarla devam eden hayat mücadelesi, kocasını öldürdüğüne kadar dayanılmaz bir hale gelmiştir. Kimsesiz kaldığı hayatta, ona eşlik eden sadece kucağındaki kızını Vetfa'dır. Kızını Vetfa ile açlığın ve yoksulluğun pençesinde kıvrılırken alını yazısından habersizdir. Nitekim bir müddet sonra hamile olduğunun farkına varır ve hayat yükü biraz daha ağırlaşır.

-Bu ölümdür, hem de her ölümden beter bir ölüm. Olmaz! Olamaz! Olamaz! Ey mezarında kemikleri sızım sızım sızlayası caya erif? Giderayak karnımda mayaladığın canı bu açlıktan titreyen bacaklarımın üstünde nasıl taşıyacağım? Ey yüreği acımak nedir bilmeyen Allah. Bu zulmü hak edecek ne günah işledim ki?" "Açlığın, sahipsizliğin, çilenin çılgınlığında her nesneye karşı zehirli bir kin duyduğundan, Tanrıya kadar dil uzatarak : 'Eyy güçsüzleri ezecek kadar adaletsiz olan Allah! Niye bu kadar acımasız ve zalimsin?' diyerek küfrün dik başlı, pervasız bir havarisi gibi haykırarak uçan bir kuşu tutmak ister gibi, kollarını göğse açıp çağrılar çağırıyordu ölüme (Kervan-Servan 1983: 71).

Meryem'in annesinin ölümü ve Seyyit'in onu Mardin'de bir eve bırakıp kaçmasıyla sonlanan giriş bölümü, yerini ikinci talan olayı ile gelişme bölümüne bırakır ve Meryem bu olayla birlikte bütün obalılarını, çadırını ve âşık olduğu Beşir adındaki sevgilisini de kaybetmiş olur.

-Ya ben ne yapacağım şimdi. Çölsüz çobansız nasıl yaşayacağım? Allah. Hele beye, hanıma haber verin gelsinler. Sesim gitmiyor mu kulaklarına? Gelip de derdime nerden derman bulacağımı söylesinler.

Yerim yok pambug atım

Çıkıp dağlarda yatım

Ben bir yuvasız kuşam

Yuvamı nerde yapım

Ağıtına ve ağzında karıştırdığı inlemelerle birbirini tutmaz sözler ekleyerek dövünmüş, yapayalnız kaldığı bu yaşam savaşında kendine yardımcı olup olmayacaklarını öğrenmek ister bir merakla beyle, hanımın oturdukları odanın pencerelerine bakarak tir tir titremiştii (Kervan-Servan 1983: 140).

Bir müddet Mardin'deki bu evde kalan Meryem, evin hanımının Diyarbakır'da ki kız kardeşi bir erkek çocuk dünyaya getirince, ona sütannelik yapmak üzere halen Diyarbakır'da mevcut olan Erdebil köşküne gelmek zorunda kalır. Fakat gelişmeler yine istediği gibi olmaz. Tam yola çıkacağı vakit, onu, Mardin'deki evde bırakıp kaçan Seyyit çıkagelir ve Meryem'le birlikte Diyarbakır'a gelmek ister. Meryem, bu durumu kabullenemese de evin beyinin zorlamalarına dayanamaz ve beraberce Diyarbakır'a hareket ederler.

Diyarbakır'da da umduğunu bulamayan Meryem iki çocuğu ve Seyyit ile birlikte yine bir kervanla Gologüle köyüne zorunlu bir yolculuğa çıkmak zorunda kalır. Yol esnasında tanıştığı ayağı kesilmiş olan Mahmut Dayı bir servandır.⁵ Gologüle köyünde kalışını kolaylaştıran Mahmut Dayı ve Eşi Hore Kadın Meryem'in Seyyit ile evlenmesini temin etmekle farkında olmadan Meryem'in hayatını bir kat da zorlaştırırlar. Bütün yaşamında Meryem'i acı dolu olaylara götüren kervan, onu servanla tanıştırmak hayat yükünü hafifletse de Seyyit'le olan evliliğiyle birlikte bütün bütün hayattan küstürür. İşte Meryem'in hayatla mücadelesinin kurgulandığı *Kervan-Servan* romanının olay örgüsünü destekleyen diğer bir önemli unsur, bu hayat mücadelesini bir kat zorlaştıran Seyittir.

⁵ Servan; kervanda kullanılan develeri idare eden ve onların ihtiyaçlarını gideren kervan sahibine verilen addır.

Diyarbakır'a yolculukla birlikte Meryem, nefret ettiği Seyyit ile biraz daha yakınlaşır, onunla birlikte hayatını devam ettirmek zorunda kalır ve sonunda istemeyerek bu nefret ettiği adamla evlenir. Seyyit, Meryem'in eşinin kardeşidir. Annesini obadan kocasının emriyle sürgün eden ve kocası öldükten sonra da onu hiç sahiplenmeyen Seyyit, töreler gereği onunla evlenmek istemektedir. Meryem ise ondan nefret etmekte ve her defasında onu aşağılamaktadır.

Meryem'in hayat hikâyesinde önemli rol oynayan Seyyit, onu çok zor durumlara düşürür, annesini sürgün eder, kandırarak Mardin'de bir evde bırakıp kaçar. Büyük bir aşkla evlenmek istediği Beşir'den onu ayırır ve en sonunda iktidarsız olmasına rağmen Meryem'le evlenerek onu kendi karanlık dünyasına hapseder. Evlilikleri sırasında da döverek onu yatalak eder. Meryem, Seyyit'den, romanın sonunda ancak Baha'yı alıp kaçarak kurtulur. Meryem ve Seyyit arasındaki bu çatışma annesinin sürgün edilmesiyle başlar ve romanın sonuna kadar devam eder.

2.1.1.2. Kuyudaki Ses

2.1.1.2.1. Romanın Kimliği

1. Baskı: 1990, Ajans 21 Yayınları, sayfa sayısı: 252.

2.1.1.2.2. Özet

Mutlu bir evliliği olan Cemil, ani olarak ikinci bir evlilik kararı almıştır. Bu kararı öğrenen eşi Helya, onu bu isteğinden vazgeçirip, evleneceği kız olan Nuriye'nin hafif meşrep olduğunu ve başkalarıyla da ilişkileri bulunduğunu ortaya çıkarmak istemektedir. Nitekim komşu köyde olan Deli Rıza'ya Nuriye'yi uygunsuz ilişkiler içinde olduğu bir zamanda yakalattır ve bu haber bütün köylere yayılarak Cemil'in kulağına da gelir. Nuriye ile evlenmekten vazgeçen Cemil, onurunu kurtarmak için yeni bir evlilik arayışı içindeyken bu evliliğini şehirde yapmak ve şehre yerleşme kararı alır. Bir apartman dairesi almaya karar verir ve daireyi alacağı kişiye bu niyetini açar. Daire sahibi kendisine yük olan ve bakmak zorunda olduğu yeğenini tavsiye eder ve böylece bu evlilik gerçekleşmiş olur. İkinci evliliği ile birlikte hiç köye uğramayan Cemil, artık tamamen şehirde yaşamaya başlar, eski karısını ve çocuklarını sormaz olur. İlk başlarda yolunda giden evlilikleri, kısa bir süre sonra eşi Hacer'in akrabalarıyla olan sıkı bağlarından dolayı kötüye gitmeye başlar. Hacer'in bütün akrabaları, özellikle yeğenleri sürekli onlara gelmekte ve harçlık almadan gitmemektedirler. Bu olanlara çok sıkılan Cemil, Hacer'le tartışmaya başlar ve evlerinde sürekli bir çatışma ortamı oluşturur. Cemil artık bütün gününü kahvede geçirir ve eve uğramamaya başlar.

Şehirde umduğu hayatı bulamayan Cemil, bu evliliğin pişmanlığı içinde iken zorlu bir hayata tek başına göğüs germeye çalışan eşi Helya, kızı Nigar'ın, Öğretmen Nahide Hanım'ın kardeşi Faysal ile yapacağı evliliğin telaşı içindedir. Babasıyla aynı özelliklere sahip olan Nigar, köyde büyümüş olmasına karşın şehirli bir genç olan Faysal ile evlenir. Geleneksel kültürü ve yöre halkının değer yargılarını kabullenmeyen Nigar, bu evlilikle modern bir şehir hayatının hayallerini kurmakta ve birçok noktada annesini dinlememektedir.

Nigar'ı evlendiren Helya, artık kendi ayakları üstünde durmak istemektedir. Bunun için ilk olarak köydeki her şeyi satıp paraları Cemil'e gönderen üvey evlatları Şükrü'yü köyden gönderir ve daha sonrada kardeşi Halit'i köye çağırır. Babasının şehre yerleşmesiyle psikolojisi bozulan yeğeni Alik'i hastaneye götürmekle işe koyulan Halit, kardeşi Helya ile birlikte köye su kuyularının açılması, köydeki evin bir köşke dönüştürülmesi ve meyve ağaçlarının dikilmesiyle birlikte köydeki evi küçük bir konağa dönüştürür. Helya'nın ısrarıyla evlenen Halit, köydeki işleri yoluna koyduktan sonra eşi ile beraber ilçeye yerleşir. Her şey yolunda giderken Helya, kızı Nigar'ın kocasından ayrılarak köye gelmesiyle sarsılır. Faysal ile anlaşamayan Nigar, kocasının aşağılayıcı tavırlarından bir müddet sonra sıkılır ve şiddetli geçimsizlikleri nedeniyle ayrılarak köyde yaşamaya başlar. Bu arada tedaviler sonucunda kendine gelen Alaaddin, büyür ve ev işleriyle ilgilenmeye başlar. Babasının durumunu merak eden Alaaddin gizlice babasını ziyaret eder. Onun içler acısı durumuna dayanamayan Alaaddin annesinden izin olarak onu tekrar köye getirmek ister. Başlarda bu işe sıcak bakmayan Helya, daha sonraları yumuşamış ancak onunla barışmayacağını söyleyerek köye gelmesine izin verir.

Cemil, çok hasta bir şekilde getirildiği köşkte zamanla iyileşir ve kendine gelir. Her şey eskisi gibidir ve bütün aile bir aradadır. Epey bir müddet köyde kalan Nigar çok sıkılmakta ve tekrar şehre yerleşmek istemektedir. Alaaddin'in liseye başlayacak olmasını da fırsat bilen Helya bir apartman dairesi kiralar, Alaaddin ile Nigar şehre yerleşirler. Nigar acılarını unutmak için terzilik yapmakta ve hayata tutunmak için kendi ayakları üstünde durmak istemektedir. Bu yüzden gece gündüz çalışarak bu meslekte çok tanınan biri olmak ister. Çocukları şehre yerleştiren Helya, Cemil ile aynı evde yaşamalarına karşın katı tutumundan vazgeçmez ve Cemil ile barışmaya yanaşmaz. Nitekim Yedigâr'la aynı odada kalan Cemil, gecenin birinde aniden rahatsızlanır. Bütün köşkü çığlıklar içerisinde bağıarak haberdar eden Yedigâr, annesine koşar ve babasını fenalaştığını haber verir.

Helya, eşini kaybetmenin korkusuyla koşarak Cemil'in odasına gelir ve sabaha kadar onunla ilgilenir. Hiç beklemediği bir anda eşiyile barışmasına sebep olan bu hastalık, Cemil'e büyük acılar yaşatsa da eşiyile barışmanın sevinci, acılarını unutturur. Evde, Cemil açısında bir bayram havası yaşanırken ani bir gelişmeyle köşk tekrar hareketlenir. Evin küçük kızı Yadigâr büyür ve serpilir. Genç kızlığın en tatlı günlerini geçiren Yadigâr, beraber büyüdüğü ve âşık olduğu Şükrü'yü düşünmektedir.

Yadigâr'ın kendisini düşündüğünü bilen Şükrü, Kasım Emmi'nin de telkinleriyle Yadigâr'ı babasında ve annesinden istetir. Bu evliliğe önceden sıcak bakan Cemil ile birlikte Helya da razı olunca düğün yapılır. Yadigâr ile Şükrü düğünden sonra Antep'e yerleşirler. Cemil, Helya ile yalnız kalmanın verdiği fırsatı iyi değerlendirir, Helya'dan özür dileyerek aralarındaki buzları eritir.

Cemil'in hastalığının ilerlediği bir dönemde köye Yadigâr'ın hamile olduğu haberi gelir. Şükrü, mektubunda doğumun yaklaştığını ve Helya'nın yakın bir zamanda Antep'e gelmesi gerektiğini yazmaktadır. Bu habere çok sevinen Cemil, Helya'nın kendisini bırakıp gitmesini istememekte ve Nigar'ı kendi yerine göndermesini arzu etmektedir. Nigar'ın bu vazifeyi yapamayacağını bilen Helya, yola koyulmaya karar verir ve hazırlıklar yapar, ancak Cemil çok huzursuzdur ve Helya'nın gitmesine razı değildir. Yola çıkacağı gün Cemil'in limonatasını içirir ve hiçbir eksik kalmasını istemediğinden eşyaları kontrol için odadan çıkar. Bir ara Cemil'in onu çağırdığı hissine kapılarak yukarı odaya çıkar. Cemil çenesi boynuna yapışmış bir halde uyumaktadır. Yaklaşp elini alına değdirdiğinde ölümün soğukluğunu hisseder ve çığlık atar. Merdivenleri birkaç solukta tırmanan Seyran Kadın, eğilip göz kapaklarını açtığıında ruhu bedeninden çoktan uçmuştur.

2.1.1.2.3. Romanın Konusu

Kuyudaki Ses romanında yazar, Kazancı köyündeki sosyal hayatı, insan ilişkilerini, evlilikleri, gelenek ve görenekle meydana gelen aile yapısını ortaya koyarken; karşıt güç olarak da şehir hayatını ve şehirdeki sosyal ve kültürel yapıyı anlatır. Geleneksel kültürle şehirde yaşanan modern hayatın farklılıklarının anlatıldığı romanda sınıflar arası farklılıklar, kültür düzeyi farklı insanların yaptığı evlilikler ve bu evliliklerin bireye ve toplum hayatına yansımaları anlatılır. Zengin bir köy ağasının hislerine yenilerek ikinci bir evlilik yapması ve şehre yerleşmesi ile birlikte şehirli-köylü çatışmasına değinen yazar, Nigar'ın öğretmen Faysal ile evliliği dolayısıyla yaşadığı uyumsuzlukların anlatıldığı bölümde ise kadın-erkek eşitsizliği, köy-kent kadını arasındaki eşitsizlikle terk edilen köylü kadınların yaşadıkları dramları konu alır.

2.1.1.2.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Kuyudaki Ses romanının anlatıcısı, 3. şahsın ifadeleriyle romanda yer alan yazardır. Bakış açısı olarak da hâkim bakış açısı kullanılır. İlahi/tanrısal bakış açısı olarak da ifade edilen bu anlatım şeklinde yazar romanın mutlak hâkimidir. Romanda yaşanan her şey, kahramanların aklından geçenler ve psikolojik tahlilleri hâkim bakış açısıyla yazar tarafından verilir. *Yazar anlatıcı tanrısal bir güçle romandaki kişiler hakkında her şeyi bilir. Gerekli görürse zihinlerine girerek en gizli duygu ve düşüncelerini açıklar* (Çetin 1997: 20). Karakterlerin iç dünyaları, mutlulukları, pişmanlık ve üzüntü anları bu anlatı biçimiyle okurla paylaşılır.

Açığa vurmamaya çalıştığı karanlık duygular içindeydi. Ocağa değil de ömrünün üstünde yol alan yıllara dikmişti bakışlarını sanki. Saat saat, gün gün, ay ay, yıl yıl akıp geçiyorlardı beyninin içinden. Sonsuzluğun ağır uykusunda uyanır bir bitkinlikle başını kaldırıp ocağın önünde uzanan adama baktı. Önceleri taptığı, yıllardır bir yastığa baş koyduğu erkeğin, ruhundan acı bir keder ve tiksinti bırakarak sıyrılıp çıkmakta olduğunu algıladıkça şaşkınlıklara düşüyordu (*Kuyudaki Ses* 1990: 6).

Romanda kullanılan bir diğerk anlatı türü de diyalogdur. Yazar kahramanlar arasında oluşturduğu diyaloglarla olayları kahramanların ifadeleriyle yorumlar. Kendi fikirlerini ve romanda vermek istediği mesajı, birbiriyle konuşan roman kişilerini kullanarak okura aktarır. *Kuyudaki Ses* romanında karşıt iki fikir neticesinde oluşan çatışma durumlarında romancının konuya açıklık getirdiği ve doğruyu bulmak adına oluşturulan metinler olarak karşımıza çıkan diyalog anlatı türü sık kullanılır ve zaman zaman romancı da üçüncü kişi olarak bu diyalogda yorum yaparak dâhil olur. *Her şeyden önce diyalog yöntemi, romana çeşitli açılardan güç katmakta, romanın edebi ve düşünsel dokusunu zenginleştirmektedir. Bu bağlamda diyalog yöntemi Holman'ın tespiti ile düşünce ve felsefenin yansıtılmasını, etkileşimini sağlar* (Tekin 2010: 50).

Örneğin Faysal ile ablası Nezahet Hanım arasında geçen diyaloglarda Nigar'la olan evliliğini ve mutsuz olduğunu ablasına anlatan Faysal'ın ve buna karşın Nezahet Hanım'ın, evlilik hakkındaki fikirleri diyalog anlatılır. Yazar kendi fikirlerini bu karşılıklı konuşmalarla belirginleştirerek okura sunar.

2.1.1.2.5. Zaman

Romanda birkaç çeşit zaman belirlemede bulunabiliriz. Bunlardan ilki romanda mevsim tasvirlerinin yapılmasıyla zaman olarak mevsimlerin öne çıkarılmasıdır. Mevsimlerin değişmesiyle zamanın ilerlediği, yılların geçtiği anlaşılmaktadır. *İki günden beri yağın kar dinmiş, hava buz kesmişti* (Kuyudaki Ses 1990: 5). *Yeni bir ilkbahar uyanışına hazırlanıyordu toprak* (Kuyudaki Ses 1990: 105). *Kışa girmişlerdi. Kaldırımdaki karları küreyen temizlik işçilerinin gürültüsüyle gözlerini sabaha açtı Nigar* (Kuyudaki Ses 1990: 5). Bunun yanı sıra geçen sürenin ne kadar olduğu bazen yazarın bazen de kahramanların ifadelerinde kendine yer bulur. Romanın başkahramanı Cemil ve kızı Nigar aynı yıllar içerisinde evlenirler. Nigar evliliğinden iki yıl geçtikten sonra köye gelir. *-Ablam! Ablam geldi anne! Müjde, müjde! Ablam. Çıgıklarıyla el çırparak aşağıya koşarken, olduğu yere çakılı kaldı Helya. Ne? İki yıldan beri yüzünü görmediği kızı mı gelmişti?* (Kuyudaki Ses 1990: 158). Nigar'ın eve dönüşüyle birlikte gelişen olaylardan sonra geçen zaman diliminde Alaadin de büyür ve babasını şehirde gidip görür. Romancı, Cemil ile oğlu Alaaddin'in buluşmasını anlatmadan önce Alaaddin'in büyüdüğünü ve bir delikanlı olduğunu anlatır ve aradan geçen zamanı okurla paylaşır.

Ve bütün kızgınlığıyla yaz bastırıldı. Ekin tarlalarını, yamaçları sarartıp, kavun karpuz tarlalarına yeşilli sarılı öbekler oturttu. Mahsul devşiren insanlar kıran kıran çalıştılar. Toprak çatladı, ayaklar, eller, dudaklar, hatta yürekler çatladı. Sonra beyaz bulutları tepesinde biriktirerekten salına salına geldi sonbahar. Yine yağmurlar başladı. Gökten boşanan sular dereleri, ırmakları, gölleri ışıldattı. Dört kez yenilendi doğa. Yani aradan tam dört yıl geçti ve nerdeyse adının Alaaddin olduğunu unuttuğumuz Alik, yağız bir delikanlı olup çıkmıştı ortaya. Oğlunu hayata iyi bir şekilde hazırlamaya özenen Helya, merak ve heyecanla izledi Alik'in içindeki yaşam tohumunun filizler sala geliş delikanlılığa dönüş evrelerini. Mutluluk ve mutsuzlukla çevrili çocukluk yıllarını geride bırakmışlardı artık (Kuyudaki Ses 1990: 172).

Alaadin babasını köye getirdikten kısa süre sonra Yadigâr'la Şükrü'nün düğünleri olur ve Gaziantep'teki evlerine yerleşirler. Aradan bir sene daha geçer ve Şükrü bir çocukları olacağını ve Helya'nın biran evvel gelmesi gerektiğini bildirir. Helya bu hazırlıkları yaptığı sırada eşi Cemil hayatını kaybeder. Roman bu şekilde sonlanırken yazar romanın sonuna "26 Temmuz-Salı, 1988, Kazancı" notunu düşerek yer ve zamanı belirginleştirir.

2.1.1.2.6. Mekân

Kuyudaki Ses romanında oluşturulan vaka zincirleri birden çok mekânda meydana gelmektedir. Bunlardan ilki, Cemil ve ailesinin yaşadığı Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Kazancı köyü ile bu köydeki evleridir. Romanda geçen ikinci önemli mekân, Diyarbakır'dır. Cemil ile Hacer'in yerleştiği apartman dairesi, yine Cemil'in günün büyük bir bölümünü geçirdiği kahvehane olayların yoğunlaştığı Diyarbakır'daki mekânlardır. Şükrü ile Nigar'ın Gaziantep'te yaşadıkları bağ evi de yazarın romanda kullandığı ve tasvir ettiği mekânlardandır. Romandaki mekân tasvirleri genellikle yazarın kendisi tarafından okura aktarılır. Roman kişinin psikolojik yapısıyla paralel olarak tasvir dilen mekânlar bir anlamda kişilerin ruh halini yansıtan objeler olarak karşımıza çıkar. *Kuyudaki ses* romanı iç dünyası itibariyle çalkantılar yaşayan Cemil'in bir kış gecesi eve gelişinin tasvir edilmesi ile başlar.

İki günden beri yağın kar dinmiş, hava ayaza çekmişti. Buz tutmuş camsı ağaç dallarını kırıp geçiren rüzgar, köy sokakları arasında köpek ulumalarıyla kol gezerken kalpakvari başlını alnını içine alacak şekilde kaşlarına indirmiş, gocuğuna sıkı sıkıya sarılı, boynu içine çekik vaziyette, sokakların birinden çıktı Cemil. Kayganlaşın toprak yollara güvenle basarak yürümeye çalıştıkça, fırtına güçlü savurmalarla dengesini bozuyor, her adım atışta onu duvardan duvara çarptıran rüzgâr, bir an evvel varmak istediği evinin sıcak odasına gitmesini güçleştiriyordu. Önüne vardığı kapıyı iki eliyle birden yumrukladığında, yüzü soğuktan pençe pençe kızarmış, ayak parmakları duyarlılıklarını yitirmişlerdi. Zaman tanımadan dövdüğü kapı açılıverdi ve aralıktan fırlayan buhar helezonları içinde, içeriye dolmasıyla kapının 'küt' diye kapanması bir oldu. Elindeki fenerle önünden yürüyordu Helya. Çocukları yattığı odayı ortasından bölen yolluğu geçip, kendi odasındaki ocağın önüne devrilmesi ile: Potinlerimi çıkar çabuk! Demesi bir oldu (Kuyudaki Ses 1990: 5).

Görüldüğü gibi zor günler geçiriyor olması itibariyle ruhsal bir çöküntü içinde olan Cemil'in bu durumu, çevre ve mekân tasvirlerine de yansıtılır. Kazancı köyündeki kışın soğukluğu, fırtına, rüzgâr, kayganlaşın yollar ve bir çıkmaza doğru gidiyormuşçasına kullanılan çevre ve ortam tasvirleri, Cemil'in ruhsal durumunu ifade etmesi adına kullanılan mekân tasvirleridir. İkinci bir evliliğin arifesinde olan Cemil, soğukla mücadele ederken aynı zamanda içindeki arzularıyla mücadele etmekte ve bir diğer taraftan da eşi ve çocuklarını kaybetmenin sıkıntısını yaşamaktadır.

Cemil'in bu ikilemi, eşi ve çocuklarını göz ardı ederek şehre yerleşmesi ile sonuçlanır. Cemil'in Hacer'le evliliğin ilk ayları ve mutlu yaşantılarıyla birlikte şekillenen mekân tasvirleri, bilinçaltı tekniği kullanılarak, romanda kendine yer bulur.

Karıyla çocuklarının mutsuzluğu üzerine oturtulmuş, hoş bir yaşantısı vardı Cemil'in. Neydi o köy hayatı ve köylü havası canım! Bir şehir efendisi olup çıkmıştı işte. Kapısının üstüne kocaman kırmızı harflerle 'CEMİL ALKAN ÇİFTÇİ' yazdırmıştı. Anahtarını cebinden çıkarıp her anahtarlığa soktuğunda yazıya ilişen gözleri ışıyor, göğsü övünçle kabarıyordu (Kuyudaki Ses 1990: 62).

Aylar sonra Helya'nın Şükrü'yü köyden uzaklaştırması ile yalnızlaşan Cemil, eşi Hacer'in gerçek yüzünün ortaya çıkmasıyla birlikte hayal ettiği şehir hayatının olumsuzluklarıyla yüzleşmeye başlar. Görünürde göz alıcı gibi görünen hayatı, gerçekte mutsuz ve hayal kırıklıkları ile doludur.

Asansörlü, kaloriferli, möbleli apartman katı, ruhunu ve bedenini sıkı zindandan farksız geliyordu Cemil'e. Özlem duyduğu şeylerin yanındaki konforun gülünçlüğü yeni yeni fark ediyordu. İlk karın yağmaya başlaması, beyazlar altında ısıltılı bir sessizlikle uyuyan köyünü düşürdü akılına. Bu bencillik ve gösteriş ortamından taşralı ruhuna bulaşan pislikleri söküp atmak isteğiyle yanıyordu. Av partisindeymiş ve kekliklerden birini vuruyormuşçasına gözlerini kısarak camdan uzaklara baktı. Kar tepcikleri, uzun, mavi bir şerit halinde akan dere serildi gözlerinin önüne (Kuyudaki Ses 1990: 92).

Şehre ilk yerleştiği zamanlar köye acımayla bakan, yerleştiği apartman katını ve içindeki eşyaları, başkalarının görmesi ve ne kadar zengin olduğunu herkesin bilmesini isteyerek alan Cemil'in, şehrin gerçekleri ile yüzleşmeye başlayarak girdiği arınma sürecine mekân ve ortam tasvirleri de eşlik eder. Şehirdeki apartman dairesinde iken hayallerini süsleyen köyün tasvirleri yapılı ve sembolik değer ifade eden köy ve köydeki evleri, saflığın, doğallığın ve menfaatten uzak bir hayatın yaşandığı, hayal edilen bir mekân olarak betimlenir. Romanda, köydeki yaşamın idealize edilmiş bir konumda olması ile birlikte yazar, roman kişilerinin hayallerini süsleyen köyü, yoğun bir şekilde tasvir eder.

Yeni bir ilkbahar uyanışına hazırlanıyordu toprak. Çimenler kırağıdan giysiler içinde, elmaslarla işlenmiş zümrütsü ışıklar saçıyor, rüzgâr efil efil esiyordu. Dere yataklarındaki karları eriterek, çayırlar, bodur kır çiçekleri, allı morlu bulutlarıyla gelmeye yelteniyordu bahar. Göğün mavisi lacivert turuncu harelerle bir ressamın tuvaline dönmüştü. Canlılar doğurganlık yarışını sürdürdüklerinden, her yandan yeni bir hayat fişkırmaya başlamıştı. Bakırçalıklı, mor tüllü dağların tepeleri, beyaz kümeler halinde, karlarla bölük pörçük süslü olduğu halde, etekleri yeşermişti. Güneş yükseklerden süzülüp iniyor, çukurdaki ağaçlıkları hafif bir sis kaplıyordu (Kuyudaki Ses 1990: 105).

Yazarın kendisi tarafından betimlemesi yapılarak okura aktarılan önemli mekânlardan birisi de Şükrü'nün Antep'te aldığı bağ evidir. Şükrü, Helya tarafından köyden uzaklaştırıldıktan sonra kazançlı bir ticaretin sonunda bu bağ evine sahip olur. Şükrü üvey evlat olarak alındığı evde beraber yaşadıkları Cemil'in kızı olan Yadigâr'a âşık olur. Köyden ayrılınca sevgilisinden ayrılmak zorunda kalan Şükrü, bir ev sahibi olunca Yadigârı babasından istetir ve Yadigâr'la birlikte bu bağ evine yerleşirler. Şükrünün yaşadığı bu ev, umudun, güzel günlerin ve mutluluğun habercisi olan bir mekân olarak romanda yer alır.

Pencerelerindeki el işlemeli beyaz dantel perdeleriyle daha bir pırıl pırıl görünen ağaçlarla kuşatılmış evcikleri tepede gibiydi. Gerçek olduğuna şu ana kadar dahi inanmadığı bir mutlulukla, yanında sakin, sıcak, nefeslerle uyuyan kocasının koynundan sıyrılıp çıktı Yadigâr. Gece serpiştirip geçen yağmurun oluşturduğu mis gibi bir toprak kokusuyla, salınan ağaçların yapraklarından yükselen sonbaharın tatlılandığı o harika koku çarptı burnuna. Ohh. Yaşam ne kadar hoş, evleri, ne kadar güzeldi.

Havayı ciğerlerine doldurmak ister derin soluklarla içine çekip boşaltarak, ağarmaya başlayan günün renklerine bürülü, peş peşe sıralı boz tepelere baktı. Güneş o tepelerin ardındaydı henüz. Islak üzüm saklılarıyla yüklü teveklerin bittiği yamacın altındaki kaynaktan çıkan su, önüne özellikle yerleştirilmiş irili ufaklı kayalar çarparak köpük köpük köpürdüktan sonra, çitlerin altını dolanıp, bahçenin sonundaki oluktan aşağıya düştüğünden su şırıltısından başka ses duyulmuyordu. Ne köydeydi ne kentte. İki arası bir kırdıydı ama bu yaşam daha doğal, daha akılcıymış gibi geliyordu kendine (Kuyudaki Ses 1990: 105).

2.1.1.2.7. Olay Örgüsü

Esma Ocak, başkahramanı Cemil Ağa ve ailesinin hayat hikâyesini kurguladığı bu eserde, aile dramlarına neden olan ve köylerde sıklıkla rastlanan çok eşliliği ve bunun sonucunda olumsuz etkilenen aile bireylerinin karşılaştığı psikolojik ve sosyolojik sıkıntıları dillendirir. Cemil Ağa, geçimini güçlkle sağlayan bir delikanlı iken Helya ile evlenir ve eşinin desteğiyle yıllar sonra varlıklı bir aile olurlar. Buldukları yörede ünlenen bir zenginliğe sahip olunca Cemil'in içinde ihtiraslar baş gösterir. Varlıklı oluşu ve her istediğini elde edebilecek bir seviyede olması onu ikinci bir evlilik yapmak adına yüreklendirir.

Romanın olay örgüsü, Cemil'in, eşi Helya'ya rağmen yapmak istediği bu ikinci evlilik girişimi ile başlar. Cemil'in komşu köyden birine talip olmasıyla birlikte eşi Helya ve çocuklarıyla beraber bütün çalışanları da ona karşı tavrı alır. Helya, kocasını bu fikirden çeşitli entrikalarla vazgeçirmeye çalışsa da bu gayretleri boşa çıkmıştır. Komşu köydeki Nuriye ile Helya'nın entrikaları sebebiyle evlenemeyen Cemil, buna karşın şehre yerleşmeye karar verir. Cemil'in şehrli bir kadınla bir apartman dairesine yerleşmesi ve evi yeni eşinin üzerine tapu etmesi, bütün aile bireylerini hüzne boğan bir dönüm noktasıdır. Bu olay herkesin yaşamını olumsuz etkiler ve romandaki olay örgüsüne yön verir.

Helya, her yolu denemesine rağmen Cemil'i tutamaz ve Cemil onları terk eder. Terkedilmişlik içinde çaresiz kalan Helya, bir taraftan ona yapılan ihanetin sancısını çekerken diğer taraftan içinde biriken hırsıyla bir şeyler yapmak ister.

Yalnızlık duygusunun yine tüm benliğini sardığını, iradesinin enikonu zayıfladığını kabullenışı titretti Helya'yı. Daha sıkı sarıldı battaniyesine. Hepsi birbirine benzeyen günlerden biri başlıyordu yine. Yarın da dünden ve öbür günden farklı olmayacaktı herhalde. Mantiğı bir yanda, duyguları bir yandaydı. Geleceğini sağduyuya ve akla dayandırarak devam ettirmenin yollarını arıyordu. Benliğini yıkıma uğratan, içini kinle dolduran bu yenilgiyi içine sindiremiyordu hiç. Bir şeyler yapabilmeliydi.

Şehre yerleşip genç bir kadınla evlenmişti kocası. Her şey aklın alamayacağı bir çabuklukla olup bitmiş, köyden ayrıldığı o sıcak yaz gününden sonra semtlerine bile uğramamıştı Cemil. Gerçi evde bıraktığı boşluk, il günlerdeki acılığını yavaş yavaş kaybetmiş, manevî sıkıntılara alışmaya başlamışlardı ama Helya bu ihanet ve ilgisizliği, bu zevk uğruna uğratılan yıkımı sineye çekip oturacak yapıda bir kadın değildi. Göğsünün içinde her zaman için buz gibi bir karanlığın varlığını hissediyor, hangi yolların kendilerini bu karanlıktan aydınlığa çıkaracağını hesaplarını yapıyordu. Yüreği bir kin ve nefret yumağına dönmüştü (Kuyudaki Ses 1990: 61).

Budan sonraki olay örgüsü birbiriyle bağlantılı üç ayrı vaka zinciriyle devam eder. Bu vaka zincirlerinden en önemlisi ve romanın asıl yönlendiricisi konumunda olan Helya'nın köyde, kardeşi Halit ile birlikte yaptıklarıdır. Helya, çocuklar, işçiler ve kardeşi hep beraber köyü ve köydeki evlerini imar ederler.

Köy hayatını beğenmeyip şehre yerleşen Cemil'e karşı bir üstünlük kurmak isteyen Helya, işleri kendi eline alıp düzene koymaya çalışması, su kuyuları açtırması, elektriğin köye gelmesi, meyve ağaçlarını dikirmesiyle birlikte köydeki evlerinin hiçbir şeyini eksik bırakmayarak evi adeta bir köşke dönüştürür. Yazar, gelişme bölümünün sonlarında terk edilen, gururu ile oynanan Helya için çok güzel günler kurgular. Cemil'in ona yaptıklarına mukabil yılmayan Helya, acılarıyla yoğrulsa da bir hanım ağa olur ve bu tutarlı tavrıyla romanın norm karakteri olarak karşımıza çıkar. *Norm kişiler pek çok şekilde ve özellikle derinliği olan perspektiflerle roman başkişisinin kusurlarını yansıtan bir ayna gibi kullanılabilirler. Bazen derinlemesine anladığı gerçekleri yansıtarak, bazen de sağduyunun ve akli başında gerçeğin sözcüsü olarak, roman başkişisinin moral körlüğünü ve hatalarını aydınlığa çıkarabilir* (Stevick 2010: 182). Helya, sağduyulu olması ve kuşatıcı duruşuyla roman başkişisi Cemil'in aksine herkesin saygı duyduğu ve her zaman güvendiği bir karakterdir. Romanda sürekli problemlerle karşılaşan ve üstesinden gelmesini bilen tavrıyla icra edilen fonksiyonu sayesinde, yazarın toplumun sorunları karşısında ortaya koyduğu çözüm önerilerini, okura aktarma işlevi yüklenir.

Helya bu tutarlı ve dik duruşuyla romanda sembolik anlam kazanan bir karakterdir. Esmâ Ocak, romanda vermek istediği mesajı Helya vasıtasıyla okura aktarır ve onun hayatını okura rol model olarak belirler.

Helya kendine güvenen, her şeyin üstesinden geleceğinden emin, pek çok amaç peşinden koşan bir kadın tavrıyla her sabah odasından çıkıp, her şeyi gözden geçiriyor. Gerekenleri yapmaları için sağa sola emirler yağdırıyor" (Kuyudaki Ses 1990: 111).

Şehirdeki yaşamı gölgede bırakacak bir hayat yolu çizmenin itici gücü içinde olduklarından fazlasıyla mutlular. Onuruyla oynanmışlığın yıkımını omuzlarından silkip atmaya kararlı bir değişim içinde Helya" (Kuyudaki Ses 1990: 118).

Romanın gelişme bölümünde birbirine paralel olarak ilerleyen üç vaka zincirinden ikincisi; Cemil ve Hacer'in evlilikleri ve bu evlilikle birlikte Cemil'in başından geçen olumsuzluklarla köye geri dönünceye kadar meydana gelen olaylardır. Bilinçsizce yapılan ikinci evliliklerin anlatıldığı bu bölümde iki eşliliğin sıkıntıları ve aile bireyleri üzerindeki olumsuz etkileri okura aktarılır.

Helya, karşılaştığı yıkıma çareler ararken Cemil, karısıyla çocuklarının mutsuzluğu üzerine oturtulmuş bir yaşantı sürer. Cemil'in şehirdeki eşiyle yaşadığı güzel günler çok sürmez ve Hacer'in kendisiyle parası için evlendiğini ifade edecek kadar bayağılaşan tavırları karşısında Cemil, kahveden çıkmaz olur. Hacer'in gençliği ve güzelliği ile eşi Helya'nın maddi şeylerle tartılamayacak olan erdemlerini kıyaslayınca ruhunu saran boşluk daha bir derinleşmekte ve gittikçe içine kapanmaktadır.

Felaket bir acı kapladı yüreğini. Bu sıkıntı güç tutulur bir öfkeye dönüştüğünden sürtüşmeler sıklaşmaya başladı. Her kavgadan sonra köyü ve köydekileri özlemeye başladı Cemil. Anlık duyguların, özentili birikimlerin kölesi olup çıktığını kabulleniyor, yaptıklarına mantıklı bir destek bulamadığından, köye gitmeyi bir türlü göze alamıyordu. Evet eski benliği vücudunda değildi galiba. Kendini erdeme ve umuda bağlayan yolların kapandığını algılar gibi oldu. Kent, ev, konfor, eşyalar, süsünü ve işvesini boş vermeye başlayan karısı, yavaş yavaş çekiciliklerini yitirmeye başladılar. Kauçuk divanın bir köşesine sinip otururken, köydeki her tarafı gören boy sedirinin özlemini çektiğinden soluk ve haşin bir hal aldı çehresi. Bağımsızlığı ve cesareti, bayağılıklar kukuması olan karısının baskısı altında eziliyordu. Çok kez divanın köşesinde kollarını dizlerine sarıp uyuyakalıyordu. Hacer'le aralarındaki uyum birdenbire bozulmuştu. Yüzünde budalaca bir keder anlatımı vardı hep (Kuyudaki Ses 1990: 69).

Cemil, köyde olup bitenleri merak etmekte, şehre haftada bir gelen Şükrü vasıtasıyla köyden haber almaktadır. Helya'nın Şükrü'yü köyden göndermesi ile birlikte köyden haber alamayan Cemil'in, aynı zamanda her ay köyden gelen maddi dayanağı da ortadan kaldırılmış olur. Hacer ile problemler yaşayan Cemil, maddi sıkıntılar yaşamaya başlayınca da işler bütün bütün kötüleşir. Artık geç vakitlerde eve gelmek zorunda kalan Cemil, bütün gününü kahvelerde geçirir. Köye dönmesi imkânsız olan Cemil, şehirdeki evine de gidememektedir. Helya'ya rağmen yaptığı bu ikinci evlilikle birlikte tamamen yalnız ve kimsesiz kalır.

Yazar çok evliliğe karşı bilinçlendirmek istediği okuruna, Helya vasıtasıyla yalnızlaştırdığı Cemil'i, acı bir şekilde cezalandırarak romanda vermek istediği mesajı ulaştırır. Cemil'in yaşadığı pişmanlıklar ve içine düştüğü çaresizlik Helya adına kazanılan zaferlerdir. Romanda sağduyu hâkim olur ve ailesine sıkıntılar yaşatan Cemil, oğlu Alaadin'in araya girmesiyle ancak yıllar sonra kendi evine gelebilir. Eserde geçen üçüncü vaka zinciri, annesiyle dargın ayrılan, babasının yaptıklarına karşı annesine destek olmayan Nigar'ın etrafında şekillenen olaylar dizisidir.

Helya, kocasının şehre yerleştiği günün akşamı Nigar'ın Faysal ile evliliğine razı olur. Nigar, şehre gelin olarak gideceğinden çok mutlu olmasına karşın Cemil'in köyü terk edişini üzerinden atamayan diğer aile bireyleri, karışık duygular içerisindeyler. Nigar, umursamaz tavırları, evlilik hususunda köyün hiçbir geleneğine riayet etmek istememesi, şehre ve modern hayata olan düşkünlüğüyle babasına çok benzemektedir. Helya, Cemil'i kaybettikten sonra Nigar'ın şehre olan özentisi onu üzmemekte ve kızının akıbetinden endişe etmemektedir.

Kızının akıl almaz bir beceriyle dikip astığı şık ve birbirinden güzel giysiler Helya'yı mutlandırmakla beraber gücendiriyordu da. Babasının evliliğiyle Alik'in hallerinden en az etkilenen kişi oluşu, bu olayların ruhunda açtığı gedikleri görmezden gelir bir vurdumduymazlıkla harıl harıl çalışarak, kendinden başkasını düşünmez bir bencillikle, Cemil'le karısının yaşadıkları şehrin harikalığından dem vuruşu duygularını incitiyordu.

Kızının yapısında birbirlerini yok etmeksizin üst üste duran birçok yeteneklerle, ilerilerle, daha ilerilere varma ihtirasının var olduğunu biliyordu. Sözü kesilmeden önce, sıkıntıdan patladığı dönemlerde : “ Hayat bu değil. Bu kadar kısır olamamalı! Sürdürdüğümüz yaşamın dışındaki dünyada yani şehirde binbir büyüleyici şey var. Biz şanssız insanlarız.” Diye yakındığını duyar gibi oldukça, Faysal'a, şehirde yaşamak uğruna 'evet' dediği gerçeğiyle kahroluyordu (Kuyudaki Ses 1990: 69).

Nigar babası gibi şehre olan tutkusu sebebiyle Faysal'ı tanıyamaz, öte yandan Faysal, güzelliğine kapıldığı Nigar'ın köyde yetişmiş biri olduğunu nazara almaz, kültürel anlamda tamamen zıt olmalarına rağmen bu evliliği gerçekleştirirler. Nitekim Nigar, düğününde babasıyla ve üvey annesiyle candan ilgilenirken yabancılar gibi bir köşede oturan Helya ve diğer aile bireyleriyle hiç ilgilenmez ve onlar düğünü sessizce terk etmek zorunda kalırlar. Şehre yerleşen Nigar, kendi menfaatleri için babasının yanında yer alır ve babası ev kirasını verdiği için annesine yapılan haksızlıkları göz ardı eder.

Buna karşın çok geçmeden annesine yapılan haksızlık ona da yapılır, insanların haksız tutumlarına karşılık kader adaletle davranır. Kendisiyle ruhsal anlamda hiçbir bağ kuramayan ve onunla sadece güzelliği için evlenen Faysal, yeni biriyle tanışır ve eve uğramaz olur. Evde olduğu zamanlarda da Nigar'ın köylü ve cahil olduğunu sık sık yüzüne vuran Faysal'ın bu küçümseyen tavırlarıyla, annesinin ve kardeşlerinin kıymetini anlayan Nigar, hayatın gerçeklerini anlamaya başlar ve ruh dünyasında kendi değerlerine karşı bir arınma sürecine girerek bu evlilikle birlikte hayata karşı direnç kazanır.

Köylü olduğu için horlanıp aşığılanan Nigar, terzilik sanatıyla kendini kanıtlama yoluna gider ve bu şekilde üzerindeki aşığılık kompleksinden kurtulmak ister. Şehre ait ve şehirli olmak için tutuştan hırs duygusunu ünlü bir terzi olmak adına kullanır ve hayatı kendisi için anlamlandırmaya çalışır. Nigar kendine Terzi Nezahat Hanım'ı örnek alır, ondan ve arkadaşlarından çok şey öğrenir. Geçici bir heves uğruna yapılan evlilikleri, çok eşliliğin problemlerini, yıkılan aileleri, sosyal adaletsizliği ve kadın erkek eşitliği gibi birçok sosyal konu hakkında detaylı bilgilere sahip olur ve böylece yaptığı yanlışlıkların farkına varır.

Romanın giriş bölümünde Nigar'ın kendini beğenen, bencil ve hırslı kişiliğine değinen yazar, yaptığı yanlış evlilikle bilinçlenme sürecine giren Nigar'ın kişiliğini belirleme yoluna gider. Faysal ile yaptığı evlilik sebebiyle acı tecrübeler yaşayan Nigar'ın içyapısındaki olgunlaşmayı ve hayata tutunma çabasını okurla paylaşır. Romanın sonuç bölümüne doğru artık köye dönüşler başlar. İlk olarak eşinden ayrılan Nigar köye yerleşir. Daha sonra Alaadin, babası Cemil'in ısrarlarına dayanamayarak onu köye geri getirir. Romanın sonunda Helya'nın hayata karşı olan direnci, olumsuzluklar karşısında yılmaması ve kendi değerlerine bağlı bir köy kadını olarak dik durmasıyla şehre özenen aile bireyleri birer birer çözülür ve pişmanlıklar içerisinde köye dönmek zorunda kalırlar.

2.1.1.3. Muş Gürcüsü Destanı

2.1.1.3.1. Romanın Kimliği

1.Baskı: 1991, San Matbaası, sayfa sayısı: 133

2.1.1.3.2. Özet

Muş ovasında başlayan kuraklık nedeniyle Ahmet Bey ve aşireti çok zor durumlara düşerler. Birçok hayvan bu kuraklık nedeniyle telef olur. Obalardaki insanlar kuraklığın etkisiyle çok sıkıntı çektiklerinden sık sık aşiret reisi Ahmet Bey'e obabaşlarını göndererek bu duruma bir çare bulmasını isterler. Günler geceler boyu sıkıntı içerisinde ne yapacağını bilemeyen Ahmet Bey, sonunda göç kararı alır. Obalılarını bir araya toplayarak göçten başka çareleri olmadığını anlatır ve diğer obalara haber verilerek bir gün içinde kendi vargelerinde toplanılması emrini verir. Ahmet Bey, bu kuraklıktan kurtulmanın çaresini Harran ovasında yerleşen kardeşi oğlu Halit Bey'in yaylasına gitmekte bulur. Nasıl karşılanacağını bilemediğinden endişeli olsa da Halit Bey'in durumu anlayacağını umarak çaresiz bir şekilde bütün obalar toplanarak yola koyulurlar. Ahmet Bey, göçün başını çekerek ilerlemeye devam ederken oğlu Hasan da obalarının başında hareket etmektedir. Bu arada Ahmet Bey'in kızı Gürcü, devenin üzerine yerleştirilen mahfelinin üzerinde babasıyla birlikte yolculuğa devam eder. Ahmet Bey ve aşireti günler süren yolculuğun ardından Harran da bulunan Halit Bey'in ovasına ulaşırlar.

Halit Bey, binlerce kişinin obalarına sığınmasından tedirgin olan aşiretini ikna ederek Muş ovasının yaşamış olduğu kıtlığı ve düştükleri zorlukları anlatarak aşiretini ikna eder. Obalar farklı bölgelere yerleştirilerek istirahatları temin edilir. Ahmet Bey yeğeni Halit Bey'in çadırına konuk olarak misafir edilir. Ahmet Bey'in kızı Gürcü de bu çadırda kalır. Halit Bey çocuk iken görmüş olduğu Gürcü'yü yıllar sonra tekrar görür ve ona âşık olur. Gürcü de Halit için aynı duyguları beslemektedir.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Halit annesine Gürcü'yü Ahmet Bey'den kendisine istemesini söyler ve sözlenirler. Aradan geçen süre içerisinde Halit Bey'in obalarında huzursuzluklar yaşanmaya başlanır. Nitekim obalılar gelen misafirlerin hayvanlarının kendi otlaklarını kullandıklarını ve bu yüzden havanlarına ot kalmadığını ve yiyeceklerini de onlarla paylaştıklarından çok sıkıntıda olduklarını Halit Bey'e bildirirler. Halit Bey durumu idare etmeye çalışsa da bundan haberdar olan Ahmet Bey, obalılara yük olmak istemediğinden yeni bir göç kararı alır ve hazırlıklara başlanılır.

Bu karar üzerine Halit Bey, Gürcü'yle evlenmek istese de Ahmet Bey bunun törelere uygun olmadığını ve nişanlandıktan sonra aradan bir yıl geçmesi gerektiğini söyler ve bir yıl tamamlandıktan sonra gelip Gürcü'yü alabileceğini salık verir. Binlerce kişiden oluşan Ahmet Bey ve aşireti yine yollara koyulurlar. Her bir oba farklı bir yöne giderek uygun bir yer bulunduğunda diğer obalara haber vermeleri kararlaştırılır. Ahmet Bey ve kafilesi günler süren yolculuğun sonunda iklimi müsait Honan denilen bir bölgeye yerleşirler. Yerleştikleri bölge yeşilliği bol, iklimi müsait ve su kaynakları çok olduğundan buradan ayrılmak istemezler. Ancak bir süre sonra Honan bölgesinin sahibi olan Yusuf Bey kendisinden izinsiz olarak otlaklarına yerleşen obalıları tehdit ederek bölgelerinden ayrılmasını ister. Ahmet Bey, Yusuf Bey'i çadırında ağırılarak kızını Gürcü'nün kahve getirmesini temin edince Gürcü'yü gören ve güzelliğine âşık olan Yusuf Bey kendi bölgesinde kalmalarına izin verir. Yusuf Bey çok zaman geçmeden Gürcü'yü ister ve Ahmet Bey tarafından kabul görür. Ahmet Bey Gürcü'yü Yusuf Bey'e verirken gizli bir plan yapar ve Halit Bey'in askerleri gelene kadar onu oyalamak fikrindedir. Bu sayede Yusuf Bey'e yaklaşarak gücünü ölçmek isteyen Ahmet Bey, Yusuf Bey ile yakın ilişkiler kurarak onu şüphelendirmemeye çalışır.

Nitekim bir müddet sonra durumdan haberdar olan Halit Bey bu yaptıklarının hesabını sormak için atlılarıyla birlikte Honan'a gelir. Ahmet Bey yaptığı planı Halit Bey'e anlatır. Ve kuvvetlerine haber vermesini ister. Halit Bey'in askerleri Honan'ın dışında karargâh kurarlar ve Yusuf Bey'e Halit Bey'in Gürcü'yü kaçırdığı haberi ulaştırılır.

Bu haber üzerine ordusuyla birlikte Halit Bey'in üzerine hücum eden Yusuf Bey Arkadan gelen Ahmet Bey'in askerlerini görünce iki kuvvet arasında kaldığının farkına varır. Bir müddet direnmeye çalışsa da Halit Bey'in ordusundaki develer vasıtasıyla yenilgiye uğrar ve çok zayıf vererek geri çekilir. Yusuf yenilginin ardından topraklarının tümünü kaybetmemek için anlaşmak istediğini Ahmet Bey'e bildirir. Zaten anlaşmak niyetinde olan Ahmet Bey, bunu kabul eder ve barış içinde yaşamak niyetinde olduğunu ve kendilerine yetecek kadar araziyi aldıktan sonra gerisini onlara bırakacağı teminatını verir. Cenk bitip Halit Bey ve cenkçileri muvaffak olduktan sonra Halit Bey eşi Gürcü'yü alarak Harran'a geri döner.

2.1.1.3.3. Romanın Konusu

Muş Gürcüsü Destanı romanı, Muş'ta göçebe olarak yaşamlarını sürdüren bir aşiretin kuraklık dolayısıyla batıya doğru göçmelerini ve bu göç esnasında başlarından geçen olayları konu alır. Göçebe yaşamın zorlukları ve göçebelere yerleşecek uygun arazi bulmak için verdikleri mücadelelerin anlatıldığı romanda, bu uğurda yaptıkları savaşlar ve başvurdukları çeşitli hilelere yer verilir. Romanda aşiret reisi Ahmet Bey'in yurt bulmak için çıktıkları uzun yolculuklarında kızı Gürcü'yü ilk olarak yeğeni Halit Bey'e nişanlaması ve daha sonra yerleşmek istedikleri Yusuf Bey'in topraklarını ele geçirmek için yine Gürcü'nün güzelliğini kullanarak Yusuf Bey'i pusuya düşürmesi anlatılır.

Yurt edinmek için çıkılan bu tehlikeli yolda güzelliği ve zekâsıyla aşiretinin kurtuluşu adına verdiği destansı mücadelesi ile Gürcü'nün başından geçen bu olaylar, *Muş Gürcüsü Destanı* romanının konusunu oluşturur. *Benim işim yalnız yaşadığım çağla değil, evrenselidir. Bu nedenle kadını yıllar, yüzyıllar önce ve ilk olarak mistikleştiren Doğu'dan seçtim konumu. Bir Kürt boyunun ta ötelere günümüze dek sözle, sazla, sesle ulaşan akıl almaz savaş yöntemlerinin, uğruna ölümlere gidilen bir gururun, insanı çığına döndüren bir aşkın ve köklü bir törenin anlatısıdır bu destan* (Muş Gürcüsü Destanı 1991:134).

2.1.1.3.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Muş Gürcüsü Destanı romanı 3. şahsın ifadeleriyle ve bakış açısıyla okura sunulur. Romanda hikâyeyi anlatan anlatıcı klasik anlamda her şeyi bilen bir güce sahiptir. *Muş Gürcüsü Destanı* romanı, isminden de anlaşılacağı üzere geçmişte aşiretler arasında yaşanan, sözlü gelenekten gelen ve Esmâ Ocak'ın roman formatında kurgulayarak bize aktardığı bir eserdir.

Genel olarak destan türünün belli başlı özellikleri şunlardır: bazı destanlar, manzum olarak bazıları da nesir biçimde oluşturulurlar. Bunlar, yazıya sözlü gelenekten aktarılmıştır. Yazının bulunuşundan sonra da bazı destanlar, sözlü gelenekte devam etmiş, sonra yazıya aktarılmıştır. Hatta yakın zamanlara kadar halk arasında büyük boy kâğıtlara destanlar yazılıp baskı yoluyla çoğaltılıyordu. Destanlarda kişiler ve olaylar arası etkileşimlere dayalı hareketlilik yoğundur.

Destanda dışa dönük hareket unsuru belirleyici ve belirgin motiftir. Destanın tür olarak romanın atası olduğu kabul edilir. Her şeyden önce destanın hacmi bakımından uzun ve geniş olması, kişi ve olay fazlalığı, konuşmaların uzun uzun devam etmesi, zaman zaman tasvirlerle yer verilmesi gibi özellikleriyle romana yakın bir yapısı vardır (Çetin 2009: 17).

Eserde Gürcü isimli güzel bir kızın başından geçenler ve aşiretler arasında yaşanan savaşlar Esmâ Ocak'ın kaleminden roman türü şeklinde kaleme alınır. Yapı itibariyle romana yakın olan bu tür halk hikâyeleri, anlatım tekniği itibariyle de ilk dönem klasik roman türüyle benzerlik gösterir. Anlatıcı hikâyeyi bütün yönleri ve detayları ile anlatan 3. kişidir ve hâkim bakış açısını kullanarak okura hikâyeye eder. *Gözlemci Anlatıcı: 'Üçünü kişi anlatıcı', 'o anlatıcı', 'yazar anlatıcı', 'benzer anlatıcı', 'heterodiegetic', 'observernarrator', 'auktoriyal' da denir. Destanlar devrinden bu yana kullanılan ve romanlarda en fazla tercih edilen anlatıcı tipidir. Bu anlatıcı, görgü tanığı konumundadır ve adeta bir haber sunucusu gibi gözlemlediği olayları belirli bir mesafeden aktarır* (Çetin 2009: 104).

Esmer, kuru ve sıcak toprağın çatlaklarına gömülüp kalıyordu insan ve hayvanların ayakları. Yere kapaklanıyorlardı yükleriyle. Çocukların ağlamaları iniltilere dönüşüyor, başlarıyla bacakları, bedenlerinden kopmuşçasına babalarının kolları üzerinden sarkan bebelerden ses nefes çıkmıyordu. Her yüze hayatından usanmışların korkulu anlatımı oturuyor, gözlere kurşun ağırlığıyla asılan uykuyu, bedenlerinden çıkarıp atmaya zorlanarak durmadan yol alıyorlardı. Bu itişip kakışmalar, bu horlanmalar, içlerine sapan hançer, yüreklerini yakan zehirdi.

Her an biraz daha artıyordu gerginlikleri. Sinirlerini geren, eriten şey, yalnız beyinlerine yalın gibi saplanan güneşin şiddetiyle açlık, yorgunluk değil, bir kışlak bulamayacaklarının öfkeli sıkıntısıydı.

Kafileden bir kopma oldu gerilerde ve bir figan yükseldi. Atını durdurdu Ahmet Bey. Kaşlarının arasında iki derin çizgi oluştu, çehresinde dudağını sağa sola çeken bir çarpıklık belirdi. Veysi durumu öğrenmek için o yöne sürdü atını. Halil ölmüştü. 72 yaşındaydı Halil. Yıkanmadan gömüleceği korku veya sezgisiyle yaşamıştı. Korktuğuna uğradığı, kefen bulamadıklarından partallarıyla gömüleceği üstüne bir ağıt tutturan kızının sesini, mezar kazıcıların kazma kürek sesleri bastırıyor, gözleri silme korku dolu ihtiyarlar, kazılan çukurdan yana bakmak istemiyorlardı. Ahmet Bey bir matem havası içinde atını geriye çevirip, mezarın başına vardı. Attan inerek fatıhasını okudu, elleri göbeği üzerinde bağlı, başı önünde beklerken, çöllerde tek tük rastlanan göçerlere ait tümseklerden birini oluşturmak üzere toprak atıyorlardı mezarın üstüne (Muş Gürcüsü Destanı 1991: 30).

2.1.1.3.5. Zaman

Muş Gürcüsü Destanı romanı, Ahmet Bey ve aşiretinin Muş ovasından Harran ovasına göçmeleri ve Harran ovasında kısa bir müddet kaldıktan sonra Honan bölgesine yerleşmelerine kadar olan zaman dilimi içerisinde cereyan eder. Peş peşe sıralanan olaylar bir zaman kurgusu içerisinde okura aktarılır ancak romanda kesinleştirilmiş bir zaman ifadesi kullanılmaz. Olayların gelişme sırası takip edilerek takvime bağlı periyodik bir zaman kullanılır. Giriş, gelişme, sonuç bölümleri şeklinde sıralanan olaylar bu seyir içindeki zamansal süreçte vuku bulur ve aynı zaman sürecinde okura aktarılır.

Aynen aktarma: Olayları, nesnel zamanda nasıl olmuşsa hiç değiştirmeden, özetleyip, atlayıp genişletmede, oluş sırasını bozmadan, zaman dizimsel olarak, takvime bağlı kalarak olduğu gibi aktarma. Bu yöntem, genellikle klasik romanlarda dış zaman kurallarına bağlı kalarak doğal akış bağlamında bir yönüyle uygulanır. Klasik romanda olaylar giriş, gelişme, sonuç diye bilinen bir sıra içinde sunulur. Olaylar belli bir zamanda başlar, bir süre sonra gelişip serpilir ve belli bir zaman gelince de sonuçlanır. Yani dış zaman akışına aynen uyularak aktarılır (Çetin 2009: 129).

Roman Muş ovasındaki kuraklığın anlatılması ve göç hazırlıklarının aktarılmasıyla başlar. Muş ovasından Harran ovasına göç, develerle olur ve kervanlarla birlikte bu göç, birkaç günlük bir zaman dilimi içinde gerçekleşir. Halit Bey'in obasında çadırı kurulan Ahmet Bey, üç dört gün Harran'da kaldıktan sonra Halit Bey'in annesi Hesna Hanım, Gürcü'yü istemeye gider ve üç dört gün içerisinde de nişan yapılır. Ancak nişanlılık süresi töreler gereği bir yıl sürdüğünden Halit Bey ve Gürcü hemen evlenemezler ancak romanın ilerleyen safhalarında yaşanan olumsuzluklar nedeniyle bu süre kısalır ve birkaç ay sonra zorunlu olarak evlenmek zorunda kalırlar.

Geçmek bilmiyordu dakikalar, hatta saniyeler. Nihayet kanatlı bir kuş gibi kollarını aç aça getirdiği muştıyla kendini oğlunun kucığına attı Hesna Hanım. Halit Bey'in ruhu sinirlerinin ucuna kadar ışıkla yıkanmış, duyguları, yedi kat göklerde uçarcasına havalanmıştı. Üç dört gün içinde olupbitti her şey ve nişan takıldı Muş gürcüsüne. İkisi de iliklerine kadar sevdıyla, mutlulukla doluydular ya, töre gereği birbirleriyle açıktan aşğa görüşemiyorlardı. Gizli saklı buluşmaya başladılar. Üstelik aynı töre, nişanlılık süresi içinde duygularını iyice kontrol edip, sağlam bir çift olarak evliliğe adım atmalarını sağlamak amacıyla bir yıl nişanlı kalmalarını gerektiriyordu (Muş Gürcüsü Destanı 1991:18).

Ahmet Bey, yeğeninini obasına yerleşir ve diğer obalılar da farklı bölgelere ve obalara pay ettirilerek yaşamlarını sürdürürler. Uzun bir süre Harran bölgesinde kalırlar. Her şey yolundadır, obalılar aylardır yaşadıkları kıtlıktan kurtulmuşlar ve hayvanlarını istedikleri gibi otlatarak semirtmeye başlamışlardır. Halit Bey ve Gürcü'de hayatlarından memnundurlar ve gizli gizli buluşarak bu mutluluklarını paylaşırlar. Fakat bir süre sonra obalarda huzursuzluklar yaşanmaya başlanır ve bu mutlulukları fazla uzun sürmez.

Bilinmeyen bir cennette yaşıyorlardı ve günler bu güzellikleri içinde akıp gidiyordu. Ama bir önsezi, kulağına çalınanlardan ötürü duyduğu tedirginlik, Muş gürcüsünün yüreğine kara bulutlar oturtuyordu. Günler haftaları, haftalar ayları bu heyecanlar içinde kovalar, sevgililer aşk çılgınlıkları içinde yaşarlarken, obalarda haklı kıpırdanmalar olmaya, başkaldırılı inlemeler dolaşmaya başladı (Muş Gürcüsü Destanı 1991:19).

Ahmet Bey ve aşiret romanda da belirtildiği üzere Harran'da aylarca kalırlar. Bu zaman dilimi içerisinde Halit Bey'in aşiretlerindeki sürekli huzursuzluk çıkararak misafirlerinin kendilerine zarar vermeye başladığını ifade ederler. Bunu üzerine gururu kırılan obalılar Ahmet Bey'in öncülüğünde Harran'ı terk ederek kendilerine uygun bir bölge bulmak için yola çıkarlar ve bu yolculukları da günler ve geceler boyu sürer. Daha sonra türlü hileler ve savaşlarla Honan bölgesini ele geçirerek yaşamlarına devam ederler.

2.1.1.3. 6. Mekân

Muş Gürcüsü Destanı romanında olaylar Muş ovası'nda başlamakta, Harran'da gelişmekte ve nihayet Honan Bölgesi'nde sonuçlanmaktadır. Olayların gelişmesinde ve obalıların göçmeye mecbur kalarak topraklarını terk etmesinde Muş ovası'nın ve burada yaşanan kuraklığın büyük önemi vardır. Çünkü burası, olay örgüsünü şekillendiren olayların başlangıç noktasıdır. Muş ovası'nda yaşanan kuraklık ve bu kuraklığın sebep olduğu kıtlıkla birlikte binlerce obalı göç etmek zorunda kalmışlardır. Yazar romana bu kuraklığın yaşandığı mekân olan Muş ovasının ve burada yaşanan kıtlığın tasvir edilmesiyle başlar.

Yıllar, yıllar önceydi. Bir kuraklık kasıp kavurdu Muş ovasını. Volkandan farksız olan güneşin döktüğü alevler, iliklerine dek işledi toprağın. Can çekişme korkusu içinde kıvrandı her canlı. Bir tek bulut bile yetişmedi toprağın imdadına. Ne ot kaldı, ne çiçek. Ne dere kaldı, ne çay. Safran sarısı bir ateşle sararıp bozaran toprağa hayvan ölümleri düştü sapır sapır.

Bir değil, beş değil, yüzlerce, belki binlercesi. Deve or-orlarından, at kişnemelerinden, eşek anırmalarından yer gök gümbür gümbür sarsıldı. Köpekler ulurcasına havlayabildiler. Memeleri karınlarına yapıştı koyunların. Kuzulardan bir kurtulan olmadı. Yayık sehpaalarına asılı kaldı yayıklar. Obaları sabah uykusundan uyandıran ayran küpürtüleriyle horoz çığlıkları duyulmaz oldu. Göz yeşile rastlayamaz, dudak ve dil, kuruluktan yutkunamaz hale geldi. Sesler bile güçlkle çıktığından, ne ölüye ağıt yakıldı, ne sevgiliye türkü. İnsanlar on yıl birden yaşlandılar. Bıyıkları ağızlarına düşen erkeklerin saçlarıyla sakalları birbirine karıştı. Kadınlar keçeleşen saçlarını tarayıp öremez, bebelerinin yüzünü yuvamaz oldular. Esmer yüzler karadı, sarışın suratları kahverengi lekeler, al yanakları beyaz kabuklar sardı. Ne dağ doruklarında bulutlar uçtu, ne kıraç tepelerde sis. Aşiretleri aşiret olalı, böyle kara bir kederin pençesine düşmemişlerdi (*Muş Gürcüsü Destanı* 1991:5).

Obalıları göç etmeye zorlayan kuraklık, olay örgüsünü başlatan en önemli etkidir. Yaşanabilecek yaylalar ve hayvanların istifade edebileceği otlaklar bulmak için yola çıkılır. Romanda yer verilen ve ilk olarak göç edilen ikinci mekân Harran ovasıdır. Harran ovası, obabaşı ve aşiret reisi Ahmet Bey'in kardeşi oğlu Halit Bey'in tasarrufunda, otlakları bol, toprakları verimli bir bölgedir. Harran bölgesine gelindiğinde detaylıca tasvir edilen mekân, obalıların olmazsa olmazı ve evleri olan çadırlardır. Halit Bey'in çadırının güzelliği ve bir obalı olan Gürcü'nün çadır karşısında yaşadığı hayranlık çadır tasvirleriyle birlikte romanda detaylıca anlatılır.

Donup kaldı Gürcü. Arka cephesi olduğu gibi açık bırakılan bu bölmeden, göz alabildiğince uzayıp giden yeşilliklerle, ufka yapışıkmiş gibi duran tepeler, ak bulutlu mor sıradağlar görünüyor, çadır bezlerini sallayan hafif rüzgar, sarhoş edici bir tatlılıkla esiyordu. Çadır, beş on adım ötesindeki uçurumun ucuna, bu önü açık bölme kimse tarafından görünmesin, haremlik görevini yapabilsin diye kurulmuş olmalıydı.

On beşi ortada, on beşi bir tarafta, on beşi diğer tarafta olan kırk beş direkli çadır, kaç metre uzunluğundaki berdilerle bölmelere ayrılmıştı ki bir saray yavrusu havasına büründürülmüştü. Köşeye oturtmak istedikleri Ahmet Bey, hayranlığımı dile getirmekten kendini alamaz bir açık sözlülükle ellerini iki yana açıp, uçurumdan aşağıya ve ötelere bakarak:

-Harika bir mekân! Akıl almaz güzellikler! Çadır değil, zevk dolu yüreklerin, hünerli ellerin yapıp yarattığı bir huzur ve güzellik köşesi canım. Hiç kimsenin yüreği seninki kadar güzelliklere açık olamaz Hesna ablam, hiç kimse kimsenin! Nereden bulur, nasıl bir incelikle biraya getirirsin her şeyin en iyi ve seçkinini? Kamışların böylesine zevk ve ustalıklı birbirlerine birleştirilişlerine ömrüm içinde ilk kez tanık oluyorum. İçeriye girdiğimde, haremle selamlığı birbirinden ayıran şu berdiyi, kamıştan, yünden yapılmış bir bedri değil, dikine tutulmuş bir Acem halısı sandım. Ya bu kilimlerin, seccadelerin, şilte örtülerinin güzelliği? Aşiretinizde herkese parmak ısırtacak görenleri kıskançlıklara düşürecek beceride cicim, bedri, kilim dokuyucuları var demek? Haran oldum vallahi, hayran! Hayran! (Muş Gürcüsü Destanı 1991:13).

Ahmet Bey ve aşireti, Harran ovasında fazla kalamazlar ve Honan bölgesine göç ederler. Olay örgüsünü şekillendiren önemli mekânlardan biri de Honan Bölgesi'dir. Ahmet Bey bu bölgede kalmak istese de bölgenin sahibi olan Yusuf Bey buna izin vermek istemez ve bu bölgeye yerleşmek adına çeşitli entrikalar yaşanır ve savaşlar yapılır. Romanda kullanılan son mekân Honan Bölgesi ve çevresidir. Ahmet Bey ve aşiretinin Honan'a varışı ve uzun bir yolculuktan sonra karşılaştıkları doğa harikası mekânlara bu bölümde yer verilir.

Ahmet Bey, atının üstünde ayağa kalkmış ve başı yelelerine degecek biçimde girmek zorunda kalmıştır yuları. İçgüdüsel sezgisine güvendiği at, Veysi'yi çok gerilerde bırakacak bir kanatlanmayla yarıyor. Karanlıkları. Yaradıkça serinlik artıyor, üşür gibi oluyor Ahmet Bey. Ve tüylerini ürperten bir serinlik içinde 'zank' diye duruyor at. Yere atlıyor hemen. Ellerini sürüyor toprağa. Parmakları yumuşak çimenlerle yılanıyastığı yapraklarına gömülüyor, çakmağını çıkarıp çakıyor. Bir çayırılıktır bağrına düştüğü:

'-Hey! Heyy! Heyy!...' Diye avazı çıktığı kadar bağıyor gerilere doğru. Sesi, ömrü boyu duymadığı bir türkü güzelliğiyle yankılanıyor kulaklarında, yere kapanıyor. Üstü çiğli çimenleri hafiften yelpazeleyen rüzgâr, gözlerinden süzülen sevinç yaşlarını kurutuveriyor. Veysi'nin nal sesleriyle kendine geliyor:

'-Kurtulduk çok şükür! Müjde! Müjde götür geridekilere! Dön haydi çabuukk!' emrini veriyor kahağaya benzer bir sesle. Ağzını yeşillikten alamıyor at. İnmek zorunda kalıyor Veysi. Aşiret reyesinin önüne diz çöküp, yer öpüyor.

'-Şükür kurtarana. Şükür, bin şükür.'

Bir ses gelmektedir uzaktan. Hafif, çok hafif bir şıkırdamayla taşlara çarparken çıkan sese benzer bir su sesi. Kulak kesiliyorlar.

'-Ohh!' diye nefes boşaltıyor Ahmet Bey.

'-Ohh! Tanrı çorak topraklara burada nefesini değiştirip yeşertmeyi münasip görmüş, ölüm demek olan kuraklığı, burada sona erdirmeyi murat etmişmiş demek. Su sesinin geldiği tarafa gidelim. Dilim damağıma yapışmış susuzluktan'.

Gökyüzünde ince bir kaş gibi belirmeye başlayan ay, dakikadan dakikaya büyümekte, etrafındaki yıldızları biçmeye hazır bir orak görünümü alarak aydınlatmaktadır ortalığı. Aceleci diş, dudak hareketleriyle otları yolup yutarak, karınlarını doyurma uğraşı veren atların yayından ayrılıp, su sesine doğru yöneliyorlar. Gürcü'nün devesinin çan şingirtleriyle, kafilenin oluşturduğu sesler yaklaşmakta ve yuvarlanmaya başlayan ay, gecenin siyah karanlığını gümüşü aydınlığıyla silmektedir. İnsan, hayvan kalabalığının büyüüp devleşen gölgeleri birbirine karıştırmaktadır. Gerilerden gelen serinliğe ulaşmak için son takatlerini zorlayıp koşmaktadırlar adeta. Cehenneme dönmüş yüreklerine belli belirsiz umut dolmaktadır. Hızlandıkça artar umutları ve ferleri sönmüşçesine donuklaşan gözlerine uçsuz bucaksız otlakların yeşili dolunca çılgınlık atarlar.

Çimenlere kapanıp hıçkırma hıçkırma ağlayanlarla ellerini göğe açıp gözlerinin yaşını silenleri, Ahmet Bey’le Veysi’nin at kişnemeleri karşılar. Çileleri sona ermiştir. Yükler yere indirilir hemen. Kendilerini yatakların denklemin üzerine atan yaşlılarla çocuklar, kurşun gibi ağır uykulara dalıp giderlerken, kurtuluşlarını kutlama çılgınlığı içindekiler kol kola girip türküler çağırarak halay çekerler. Düğün gecesi şenlikleriyle çalkalanır yeşil varge. Havyalar bir haftalık açıklarını gidermeye çalışır bir gözü dönmüşlükle saldırırlar çayırlara. Sürüler çok gerilerde kalmıştır. Çürüyüp toprağa karışmış sapsarı, yosun tutmuş sapsarı, yosun tutmuş taşları kemire kemire gelen koyunlarla kuzular çok sonra varabilirler yaylağa.

Gün ışıır ışımaz aşiret reyesinin saptadığı su kaynağına yakın düzlüğe konulur. Susuzluklar giderilip, eller, yüzler, ayaklar yıkanır. Balyoz, kazma, kürek sesleri arasında önce Ahmet Bey’in çadırı kurulur. Öyle kederli, öyle bezgin, öyle mutsuzdur ki gürcü sevinemez bile. Sekiz – on kişiyi yollara salıp, çarşı pazarı olan bir yerleşim yeri bulmaları emrini verir Ahmet Bey. Boş harallarla çuvalları katırların üstlerine atıp, düşerler yollara. Kondukları vargenin epey uzağında bir obaya rastlarlar. Honan dedikleri bölgeye dahil Yusuf Bey namındaki bir aşiret reyesine aitmiş o yaylaklarla obalar. Bu bilgiyle Honan’a varıp un, şeker, sabun, kahve, tütün gibi gereksinimlerini alıp dönerek, bilgi verirler reyeslerine. Canı sıkılıp, kaşları çatılır Ahmet Bey’in. Buradan bir adım bile öteye gitmeme tasarısının suya düşebileceği korkusu kaplar yüreğini. Yüzünü aydınlatan gülümsemeler silinir. Kara bir kederin pençesine düşmüştür ama bir şey de söylemek istemez hiç kimseye. Yaşam devam eder (Muş Gürcüsü Destanı 1991:33).

2.1.1.3.7. Olay Örgüsü

Muş Gürcüsü Destanı romanının olay örgüsü, Muş ovasında yaşanan şiddetli kuraklık ile başlar. Kuraklık karşısında çok zor durumlara düşen obalılar birer ikişer aşiret reisi Ahmet Bey’e gelerek bir şeyler yapmasını rica ederler. Aşiretin durumunu bilen ancak elinden bir şey gelmeyen Ahmet Bey, günler geceler boyu düşünür ve en sonunda göçe karar verir. Kolay bir karar değildir verdiği, binlerce obalıyı yollara dökerek Halit Bey’in bölgesine gideceğinden Halit Bey tarafından iyi bir şekilde karşılanacağından emin olsa da yine de sıkıntılar içinde alır bu göç kararını.

-Göçten başka yol kalmamıştır önümüzde! Diye yükseltti sesini.

-Son ve kesin kararım budur! İki saat içinde diğer obalıları bildirilmesi gereken bu emirle, bütün obalıları göçe hazırlanacak! Her obabaşı kendi insanı, hayvanı, eşyası, atı, itiyile öbür gün akşam bizim vargede hazır bulunacak! Hayvanlarımızın tümünden kırılıp bizi göçemez sayıya düşmesini bekleyemeyiz ya! Davranın hadi! Her obaya iki atlı gitsin haber ulaştırmaya!

Aşalım bu uğursuz ovalarla kıraç bayırları, varalım Harran ovasında mekân tutan kardeş oğlum Halit Bey'in yaylağına. Arazisi geniş, vargeleri, hırbeleri fazla, yüreği otlakları kadar geniş ve yeşildir. Bu saatten tezi yok çadırların direkleri çekilsin, denkler yapıp ocaklar kör edilsin, varge mezaristana döndürülsün (Muş Gürcüsü Destanı 1991:7).

Bu göç olayı ile birlikte romana giriş yapılır ve olay örgüsü başlatılır. Giriş bölümünden sonra Harran ovasına yerleşmeleri ve buradan Honan' a göç edecekleri zamana kadar olan olaylar romanın gelişme bölümünü oluşturur. Gelişme bölümünde meydana gelen iki önemli vakadan ilki Gürcü ile Halit Bey arasında olan yakınlaşma ve daha sonra nişanlanarak evliliğe karar vermeleridir. Bu evlilik kararından sonra rutin bir şekilde süren hayatları Halit Bey'in aşiretinin misafirler karşısında memnuniyetsizlik izhar etmeleriyle son bulur. Bu olaydan haberdar olan Ahmet Bey'in aşiretindekiler göç etmek istediklerini Ahmet Bey'e bildirirler. Bu duruma sinirlenen Ahmet Bey, durumun farkında olduğunu ve göçülecekse birlikte hareket etmeleri gerektiğini söyleyerek hep birlikte göç edeceklerini obalarına bildirir. Gelişme bölümündeki ikinci önemli olay, obalarda yaşanan bu huzursuzluklar ve Ahmet Bey'in ikinci bir göç kararı almasıdır.

-Ne cürettir bu? Beni, boynu bükük çaresizliğini, yüzlerinizdeki memnuniyetsizliği fark etmez, aşiretlilerinin rahatsızlığını anlamaz izanı azalmış, rahatına düşkün bir aşiret reisi yerine koymanız nasıl bir kadirbilmezliktir? Tedbirli davranmam mı bu kaniya vardırıdı sizi? Ufuklara doğru açılmak için yaratılmış ruhlarınızın kanat çırpamadığından kopmuş gibi olduğunu bilmem mi sanırsınız? Günler, gecelerdir başım yastığa varamaz, kirpiğim kirpiğime değmez olmuştur. Göçü ayarlarım kafamda durmadan ama cesaret edemem! Hangi yaylak sahipsiz, hangi çayır hayvansızdır. Varacağımız yerlerde cenkler bekler bizi cenk! Ya güçsüz bir aşirete çatar zor kullanarak barınır yahut güçlüsünün gücü karşısında telef oluruz. Bu korku ve ihtimallerden ötürü sığınmadık mı Harran ovasına? Karşı tarafın haklı rahatsızlığı beni dünyanın en huzursuz aşiret reisi durumuna düşürmemiş midir? Hayvanlarımız biraz daha semirsin, uzun yollara katlanabilir hale gelsin istedim. Madem bütün obabaşılar toplanıp, bu teklifle geldiniz öbür gün göçülecek! Diye kükredi. Başları önlerinde, elleri göğüslerinde:

-Baş üstüne. Hemen hazırlanmaya başlayacağız. Diyerek, vardılar obalarına. Emir obalara ulaştırılınca bir telaştır düştü vargelerle çadırlara (Muş Gürcüsü Destanı 1991: 21).

Ahmet Bey ve aşireti günler süren yolculuktan sonra Honan Bölgesine yerleşirler. Ancak onları bekleyen birçok tehlike vardır. Honan bölgesi aşiret reisi Yusuf Bey yeni gelen obalıları kendi otlaklarına almak istemez. Romandaki olay örgüsünün sonuna gelirken Ahmet Bey bir plan yaparak bölgede varlığını sürdürmek ister. Kızı Gürcü'den Yusuf Bey'e kahve yapıp getirmesini ister. Yusuf Bey Gürcü'yü görünce obalıları topraklarından çıkarmaktan vazgeçer ve birkaç gün sonrada Gürcü ile evlenme isteğini Ahmet Bey'e ulaştırır. Ahmet Bey, Yusuf Bey'e hayır demez ve vakit kazanmaya çalışır. Bu şekilde Yusuf Bey'in ne kadar gücü olduğunu ölçmek ister. Kısa bir zaman sonra durumdan haberdar olan Halit Bey, gizlice Honan' gelir ve olanlardan haberdar olur. Birlikte Yusuf Bey'e karşı cenk hazırlığına başlanır ve Halit Bey Harran'daki cenkçilerine haber ulaştırır. Obada bu olaylar yaşanırken durumdan haberdar olan Ahmet Bey'in oğlu Hasan topraklarına sığındıkları Yusuf Bey'e böyle bir ihaneti yapmayacağını, babasına karşı savaşacağını söyler.

Romanın sonuna gelirken savaş hazırlıkları ve savaş esnasında yaşananlara detaylıca yer verilir. Savaşı kazanan Ahmet Bey, kendilerine yetecek kadar toprak alarak geri kalanı Yusuf Bey'e bırakacağını söyler. Savaşın kazanılmasında büyük emeği geçen Halit Bey eşi Gürcü ve cenkçileriyle birlikte Harran'a geri döner. Babasıyla savaşarak esir düşen Hasan ise bir yerde hapis edilerek kendine gelmesi temin edilir. Roman, Ahmet Bey'in obalılarını ve aşiretini kurtarmak ve onlara yeni yaşam alanları oluşturmak adına başlattığı bu savaşı galip gelerek bitirmesiyle sonlandırılır.

2.1.1.4. Kadınlar Mektebi

2.1.1.4.1. Romanın Kimliği

1.Baskı: 1995, Akşam Ofset ve Tipo Matbaacılık, sayfa sayısı: 264.

2.1.1.4.2. Özet

Feminizmi hayat felsefesi olarak benimseyen Lerzan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okumaktadır. Öğrencilik yıllarında feminizmin etkisiyle çeşitli ilişkiler yaşayan Lerzan, bu ilişkilerin birinde bir sınıf arkadaşıyla beraberlik yaşadıktan sonra hamile kalır ve annesinin yardımıyla çocuğu aldırır. Meslek hayatına atılınca İstanbul'a giderek Aliye Hanım adında bir kadının evini kiralayarak orada kalmaya başlar. Aliye Hanım, aile hayatı, evlilik ve kadınların eşleriyle olan ilişkileriyle alakalı birçok bilgiye sahip olan yaşlı bir kadındır. Tek yaşamak zorunda kalan Aliye Hanım'ın evi, komşuları olan hanımların sürekli gelip gitmesiyle hiç boş kalmaz. Problemleri olan hanımlar bu eve gelip Aliye Hanım'a akıl danışır ve fikir alışverişinde bulunurlar. Aliye Hanım, gelen herkesi iyi karşılar ve onlara yardımcı olur.

Bundan dolayı evi, 'Kadınlar Mektebi' olarak adlandırılır. Lerzan İstanbul'da bulunduğu zamanlar bu eve gider ve kadınlarla kadın – erkek ilişkileri hakkında uzun uzadıya tartışmalara girer. Lerzan daha sonraları Ankara'da babadan kalma evini onararak Ankara'ya yerleşir. Yıllardır yalnız yaşayan ve istediği erkekle beraber olup evlilik dışı ilişkiler yaşayan Lerzan, Ankara'daki evinde de bu tarz bir hayat yaşamaya devam eder. Erkeklerle birlikte bir ömür boyu yaşayarak onların bakıcısı olmayı kabullenemez. Bu sebeple de evliliğe karşıdır. Fakat zamanla yalnızlık ve kimsesizliğe yaşının ilerlemesi de eklenince yeni tanıştığı evli bir arkadaşını eve getirir ve onunla evlenmek niyetindedir. Yabancı bir erkekle beraberliği çevredekiler tarafından hoş karşılanmaz ve bazı komşuları tarafından tehdit edilir. Korkuya kapılan Lerzan, Haluk adındaki bu arkadaşını bir daha evine almaz ve bu ilişkide sonlanmış olur.

Ankara'dan eski arkadaşı olan Suzan ve eşi Sami ile sıkı sık beraber olan Lerzan, yalnızlığını onların sayesinde giderir. Onların yaşadıkları aile hayatına özenir ve o da evlenmek ister. Sami arkadaşı Celal'e Lerzan ile evlenebileceğini söyler ve onları görüştürür. Ancak Celal Sami'nin kız kardeşi Güzin'e âşıktır ve onunla evlenmek ister. Suzan'ın yardımlarıyla evlenen Celal ve Güzin Mutlu bir yuva kurarlar ve Celal'in diğer eşinden olan oğlu Engini de yanlarına alarak mutluluklarını pekiştirirler.

Lerzan ise Aliye Hanım teyze vasıtasıyla önceden evlenip boşanan ve bir kızı olan Nevzat Bey ile tanışır ve bir müddet sonra evlenirler. Ancak Lerzan'ın sorumsuz ve rahat hareketleri ile birlikte sürekli alkol alması tartışmalarına yol açar. Alkolik olma sınırına yaklaşan Lerzan her gece içmeye başlar ve bundan vazgeçemez. Diğer yandan Nevzat Bey'in evli olan kızı boşanır. Yaşadığı psikolojik sıkıntılar dolayısıyla Nevzat Bey onu yalnız bırakmaz ve sürekli kızının yanında kalarak eve çık gelir. Yine eve geç geldiği gecelerden birinde Lerzan'ı alkol komasına girmiş bir şekilde bulur. Onun bu durumuna dayanamayan Nevzat Bey eşyalarını toplar ve kızının evine geri döner. Lerzan günlerce beklediği halde kocasının gelmediğini görür ve kendisini tamamen alkole vererek yalnız başına hayatını sürdürmeye devam eder.

2.1.1.4.3. Romanın Konusu

Kadınlar Mektebi romanında, hukuk fakültesini bitiren Lerzan'ın feminist hayat felsefesi ve bu felsefeye göre yaşadığı hayat serüveni anlatılmaktadır. Lerzan, kadınların bir aile kurmalarını ve bu ailenin bir ferdi olarak hayatlarını devam ettirmelerinin gereksiz bir yük olduğunu savunur. Bunun yerine tek başına bir hayat geçirerek bir erkeğe bağlanmadan farklı kişilerle cinsel birliktelik yaşamak suretiyle hayatın anlamlı olacağını kabul eder ve böyle bir hayat yaşar. Romanda bir aile kurarak yaşamını sürdüren bireylerin hayatlarıyla Lerzan'ın hayatı karşılaştırılır ve fikirleri ortaya koyulur. Romanın sonunda bireylerin eşleri ve çocuklarıyla yaşadığı mutlu bir aile ortamının önemi vurgulanırken, tek başına yaşayan, kimsesizlik ve çarpık ilişkilerle ömrünü tüketen kişilerin içler acısı durumları ve sonunda alkol müptelası olarak düştükleri kötü durumlar ve böyle bir hayatın olumsuzlukları okura anlatılmaya çalışılmıştır.

2.1.1.4.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Kadınlar mektebi romanında yazar, diğer eserlerinde kullandığı anlatıcı-yazar anlatım tekniği kullanılmaktadır. Roman, anlatıcı-yazarın kısa bir mekân betimlemesinden sonra başkahraman Lerzan'ın ruh halinin anlatılmasıyla devam eder. Yazar iç çözümleme tekniğiyle Lerzan'ın hayalinde canlandırdığı eski günleri anlatır. Olaylar Lerzan'ın hayalinde akıp giderken yazar bu olaylara ayna tutarak okura aktarır. Bu aktarımı iç çözümleme tekniğini kullanarak yapan yazar, Lerzan'ın aklından geçenleri okura aktaran bir aracı konumundadır. Böylece anlatıcı-yazar araya girerek kahramanın duygularını, düşüncelerini okura aktarır.

Nasıl unutabilecekti bu insanları, nasıl? Her şeyi unutabilse bile, annesiyle babasının cesetlerini morgdan alıp her türlü işlevlerini eksiksiz yaparak Karaca Ahmet mezarlığına kadar kendisiyle birlikte gelen komşu ve dostlarının kocalarıyla birlikte gösterdikleri ilgi ve şefkati unutmamasına imkân var mıydı? O katıların katısı gerçeği, o insanı kahreden acıyı kadınlar mektebinin sağlam çatılı damı altında tanıdığı kişiler sayesinde atlatabilirdi. Her biri yurdun bir köşesinden, töreleri, örf ve adetleriyle birlikte gelmiş olan o güzelim insanlar olmasa, hali nice olurdu bilemiyordu. O apartmana gelip yerleştikten sonra, Aliye Hanım teyzelerde gördüğü bazıları aksanlarına, diyalektlerine, bazıları giyim kuşamlarıyla saç baş modellerine göre değerlendirerek, konuşmaya gerek bile görmemişti. Ama zaman, her birinin kaba görünümünün birini atmış, her insansal davranışları, özelliklerinin bir yanını açığa çıkardığından, verdiği notlardan ötürü yerlere girmişti. Daldığı iç dünyadan sendelercesine bir silkinişle koparak, yerinden kalkıp, annesinin tuvalet masasına doğru yürüdü (*Kadınlar Mektebi* 1995: 63).

Anlatıcı-yazar anlatı türüyle birlikte kullanılan bu teknikte romancı Lerzan'ın içini okuyarak içinde bulunduğu psikolojik durumu, tedirginliğini okura aktarmıştır. Lerzan'ın çocukluğundan başlayıp Ankara'ya yerleşeceği zamana kadar başından geçen olaylar bu iç çözümleme tekniği ile hikâye edilir. Hikâyenin anlatıldığı zamana gelindiğinde ise anlatıcı-yazar anlatım türü ile roman sonlandırılır.

2.1.1.4.5. Zaman

Kadınlar Mektebi romanında yazar, olayların geçtiği tarihi belirlememiş ve kesin bir tarih vermemiştir. Romanda geçen olayların hangi tarihler arasında yaşandığı belirtilmemiş olsa da giriş, gelişme ve sonuçlarla olaylar arası bağlantılar kuruluşundan olayların yaşandığı zaman aralığı baştan sona bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Ardı ardına yaşanan olaylar dizisi Lerzan'ın çocukluğuyla başlayarak roman sonlandırılıncaya kadar sürdürülmüştür. Roman, Lerzan'ın Ankara'ya yerleşmesiyle başlatılsa da çocukluk, üniversite ve İstanbul'da geçirdiği avukatlık yılları, geriye dönüşlerle okura aktarılmış ve bu şekilde romana bir bütünlük kazandırılmıştır.

Lerzan Ankara'da babasının evine yerleştikten sonra yeni bir hayatın planlarını yapmaya başlarken çocukluğunun geçtiği evdeki hatıraları ona eski gümleri hatırlatır ve bilinçaltı vasıtasıyla eski günlere gider. Romanda kullanılan bu geriye dönüş tekniği sayesinde geçmişte yaşanan olaylar hikâye edilirken şimdi oluyormuş gibi anlatılır ve okura olayların hikâyenin anlatıldığı zaman diliminde yaşandığı hissini verir.

Böyle bir romanda esas teknik, 'geriye dönüş' (retrospection) tür; romanda geçen olayların olduğu zamanla, hikâyeyi anlatanın zamanı, yani bu olayların kaydediliş zamanı arasında zaman bakımından uzun bir mesafe vardır. Üçüncü tekil şahıs anlatıcı kullanılan romanlarda olduğu gibi, bir hikâyeyi geçmişten alıp bu güne doğru getirmekle, birinci tekil şahıs kullanılan romanlarda olduğu gibi, halden geçmişe dönerek anlatmak arasında büyük bir fark vardır. Bu romanların ikisi de, geçmişte yazıldıkları halde, öncekinde olaylar sanki şimdi oluyormuş gibi bir izlenim uyandırır; sonrakinde ise, olayların geçmişte olup bittiklerini hissederiz (Stevick 2010: 242).

Kadınlar Mektebi romanında geriye dönüş tekniği başarılı bir şekilde kullanılmış ve geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki bağlantı bu yolla sağlanarak zaman genişletilmiştir. *Bu zaman anlayışı, modern romanda oldukça yaygındır. Dolayısıyla genişletmede iki yöntem uygulanır: Geriye dönüş ve ileriye gidiş. Geriye dönüşler, ya herhangi bir şeyin çağrışımıyla kendiliğinden olur ya da kişilerin kimliklerini ve özelliklerini daha net ve belirgin kılabilmek için onların doğdukları andan itibaren geçmişteki yaşantıları anlatılır* (Çetin 2009: 130).

İrkildi birden. Annesinin ince topuklu pabuçlarının tıkırtısıyla, kahkahalarının sesimiydi kulaklarında çınlayan? Ah! Hayır, hayır! Hayalle gerçeği birbirine karıştırıyordu yine. Çoktan ölmüştü zavallılık. Son kez morgda gördüğü mermer beyazındaki beden sahibi olabilir miydi o şen, şakrak, o güzel ve hayat dolu kadın? Olamazdı, asla, asla! Kendini yolculadığı günü, dünmüş gibi anımsıyordu. Sırtında, lacivert küçücük kırmızı çiçekli, kısa kollu jorjet elbisesi vardı. İyice açıkta olan sırtını siyah saçlarının uyumlu kıvrımları okşuyor, kendine duyduğu güvenle hayranlığın görkemi içinde mutfağa, yatak odalarına girip çıkarak, toparlanmasına yardım ediyordu. Ne gelip geçici ve güvenilmez bir yerdi şu dünya! Ölümle hayat arasında ne kısacık bir geçit vardı ya rabbi! (Kadınlar Mektebi 1995: 6).

2.1.1.4.6. Mekân

Kadınlar mektebi romanında mekân, olayları etkilemesi açısından önemli bir yere sahiptir. Yazar, mekânı sadece olayların yaşandığı bir yer olarak kullanmamış, romanın tezini desteklemesi ve kahramanların düşüncelerini etkilemesi itibariyle belli bir atmosferi olan mekânlar olarak kullanmıştır. Roman, dış mekân itibariyle İstanbul, Ankara ve Erzurum'da geçmektedir. Kapalı mekân olarak da kahramanların yaşamlarını sürdürdükleri evleri kullanılmıştır. Lerzan çocukluğunu geçirdiği ve İstanbul yıllarından sonra geri dönerek yaşamında yeni bir sayfa açmaya çalıştığı tek katlı evi, romanda kullanılan ilk kapalı mekândır. Lerzan Ankara'ya geri döndüğünde bu evi tamir ettirmiş ve orada yaşamaya başlamıştır. Romanın ilk olay örgüsü bu evde Lerzan'ın eşyalara ve geride bıraktığı hatıralara bakarak geçmişe gitmesi ve geçmişte yaşananları hatırlamasıyla başlar. Bu açıdan Ankara'daki bu ev olay örgüsünün başladığı ilk mekân olarak karşımıza çıkar. Ankara'daki diğer bir mekân da Lerzan'ın evinin tam karşısında olan Suzan'ların evidir.

Lerzan uzun bir müddet onlarda kalmış ve aile ortamına alışmıştır. Suzan'ların evi Lerzan'ın daha önce hiç görmediği aile ortamının sıcaklığını ona tattırılmış ve kendisinin böyle bir yuvası olmayışına içlermiştir. Suzan'larda kaldığı süre içerisinde evliliğin önemini ve bireylerin ancak bir aileye sahip olmakla tamamlanacağını ve hayatın çeşitli zorluklarına karşı tek başına direnemeyeceğinin farkına varmıştır.

Her şey dileğince olmuş, şansı istemlerinin son basamağına ulaştıracak denli yardım etmişti kendisine. Ama mutluluk değildi ki bu. Yalnızlığın insan yaşamına ters düşen bir yanı olduğunu, Suzan'larda geçirdiği 37 günden sonra fark etmiş, o dört kişilik aile grubu içinde yaşadığı anıların hareketliliğiyle sağladığı güven verici dayanışma, yalnızlıktan ürker bir ortamının içine doğru itmişti kendisini. Ve içinin ta derinlerinde bir yerlerde vicdanını rahatsız edercesine ileriye çıkmaya hazırlanan kıskançlığa benzer duygular filizlenmişti. Kendisini en içten sevgi ve soylu duygularla bağlarına basıp, bütün hayallerini eksiksiz gerçekleştiren o insanların büyüklükleri içinde boğulacak kadar küçük hissedip, vicdanını hayvansal bulması, yüzünün kıvılcımlı parıltısını söndürüp, hüzne, aşağılık kompleksine benzer bir gerginliğe doğru kaydırdı (Kadınlar Mektebi 1995:71).

Romanda olay örgüsünü etkileyen ve Lerzan'ın hayatında önemli değişikliklere yol açan en önemli mekân, Aliye Hanım teyzenin evidir. Lerzan'ın İstanbul'da kiraladığı evin sahibi olan Aliye Hanım teyze tek başına yaşadığından bütün mahalleli onun evinde toplanır bu evde hayata dair her şeyi konuşurlar. Özellikle kadınlarla ilgili olarak en özel konular bile bu evde rahatlıkla konuşulur ve sorunlara bütün kadınlar çözüm önerileri sunarlar.

Romatizmalı olduğu için giriş katında oturan, giden geleni bitmez dünya tatlısı bir kadındı, Aliye Hanım teyzecik. Uğrak bir yerdı evi. Havadisler, yanlış doğru siyaset haberleri, mahalle dedikoduları, sosyete skandalları oradan yayılırdı apartman sakinleriyle eve girip çıkarlar arasında! (Kadınlar Mektebi 1995:26).

Aliye Hanım teyzenin evinin adını *Kadınlar Mektebi* diye adlandıran Lerzan önceki yaşamında edindiği bilgilerin tamamen değişmesinde önemli bir rol oynayan bu eve sık sık gelir ve bu mektepten o da yararlanır. Bazı zamanlar şiddetli tartışmalar yaşadığı konular olsa da sonradan düşündüğünde onlara hak verir ve ister istemez onlardan etkilenir.

Güzel günlerdi gerçekten! Komşu ve ahbablarının hepsiyle ayrı ayrı çok hoş ilişkileri olmuştu. Kadınlar mektebi gibi bir yerdı Aliye Hanım teyzenin evi. Her türlü konu gündeme gelir, her tartışma tatlı bir hoşgörü içinde yapılırdı. 'Cahil' olarak tanımladığı yaşlı, orta yaşlı hanımların hayat deneyimleriyle edindikleri akla uygun, atasözü niteliğinde ne fikirleri, insanı şaşkına çeviren ne kurnazca taktikleri vardı (Kadınlar Mektebi 1995: 31).

Lerzan Ankara'daki evi yaptırıp herkesin hayallerini süsleyen bir mekâna dönüştürmesine rağmen yalnızdır. Yalnız olarak hayat sürmek ve kimsesiz olarak ölmek düşüncesi evin güzelliklerini yok etmiş ve tek başına bu evde ölmeyi imgelemeye başlamıştır. Eskiden yalnızlıktan sıkılmadığı halde Suzan'ların evinde bir müddet kalışı, kalabalık bir ortama alışmasına sebep olan Kadınlar Mektebi ve oradaki insanlarla yaşadığı ilişkilerden sonra yalnız başına ölme düşüncesi bütün huzurunu kaçıır. Lerzan'ın Ankara'daki evi tek başına kaldığı ve sürekli alkol alarak yalnızlığını unutmaya çalıştığı bir mekân olarak romanda yer alır.

2.1.1.4.7. Olay Örgüsü

Kadınlar mektebi romanının olay örgüsü, Lerzan'ın çeşitli kişi ve olaylardan etkilenecek feminizm, kadınların özgürlüğü ve cinsellik üzerine kurulu olan hayat felsefesinin geleneksel değerlere dönüşümü çerçevesinde gelişen olaylarla şekillenmektedir. Lerzan'ın ruh dünyasında meydana gelen bu değişim yazarın tezini doğrular nitelikte sürdürülür. Yazar 'Kadınlar Mektebi' denilen Aliye Hanım teyzenin evinde farklı kadınların tartışmaları ve onların evlilik hayatına bakışları doğrultusunda romanın tezini belirler.

-Bir kadının feminist eğilimli olmaması kadınlığını inkârdan gelmesi gibi bir şey bence de! Ama feminizmi çarpıtıp amacından saptırmak, ona ihanetten başka bir şey olmadığı gibi çok da yanlıştır. Anlayışıma göre feminizm kadı erkek arasındaki dezavantajlı durumunu avantajlı hale getirip, kadının kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarına çözümler aramayı amaçlayan ir akımdır. Beni iyi dinleyin hanım kızım. Evlilikte amaç, az önce savunduğunuz gibi erkeği çember içine almak suretiyle kafeslemek, yuvayı savaş alanı biçiminde değerlendirip, feminizmi kadın şovenizmi haline getirmek değildir (Kadınlar Mektebi 1995: 32).

Görüldüğü gibi yazar, Aliye Hanım'ın evindeki kadınlar ve onların Lerzan ile olan diyaloglarıyla romanda vermek istediği tezi zaman zaman ifade ederek okuyucunun aklında yer edinmesini amaçlamaktadır. Romanın ilk olay örgüsü Ankara da başlar ve yazar Lerzan'ın bilinçaltı vasıtasıyla zihninden geçenleri düzenli bir olay örgüsü şeklinde okurla paylaşır. Ankara'da yeni bir sayfa açmayı deneyen Lerzan geçmişinden kurtulamaz.

Hukuk fakültesinde okurken babasının izin vermemesine rağmen Lerzan, sevgilisi ile birlikteliğini sürdürür. İlerleyen ilişkilerinde bir süre sonra hamile kalan Lerzan, annesinin yardımıyla kürtaj yaptırmış ve çocuğu aldırıştır. Evlilik dışı yaşadığı bu ilk ilişkisinde sevgilisi tarafından terk edilse de bu çarpık ilişkiler açısından kurtulamaz. Cinselliği hayatın anlamı olarak tanımlayan Lerzan, İstanbul'da avukatlık yaptığı süre içinde de birçok erkekle ilişki yaşayarak cinsel arzularını tatmin yoluna gider.

İlk bilinçlenme sürecine Aliye Hanım'ın evinde giren Lerzan, hayatın gerçek anlamını ve anne almak gibi erdemleri buradaki kadınlardan öğrenir. Aliye Hanım hayata karşı bakışının değişmesinde rol oynayan kadınların en önemlisidir. Sık sık Aliye Hanım'ın evine giden Lerzan, aralarında oluşan samimiyetle birlikte her ne kadar katılmasa da Aliye Hanım'ın evliliğe dair fikirlerini dinler ve etkilenir.

-Çağımızın en talihsiz etkisi, sizin gibi kadınların, aileyi ikinci planda değerlendirmesi olmuştur! Evliliğin amacı sadece ekonomik güvence midir? Öyle olsa padişahlar, kıralar, milyarderler evlendirmezlerdi kızlarını. Kişi salt midesiyle mi yaşar Allah aşkına? Evlilik hem kadınla erkeğin sığınacağı en mükemmel barınak, hem de kendi yaşamını karşı cinsten biriyle birleştirip devam ettirmektir. Kadı erkek beraberliğinden daha güzel bir birliktelikte yoktur şu yeryüzünde. Söz ettiğin o göstermelik özgürlüğün ardında kocaman bir boşluk, dünyada yapayalnız kalırlığın felaketi vardır! Hayatta en çok kimlere acırım bilir misin? Evde kalacak denli bahtsız ve çirkin olan kızlara! Siz gibi burnu Kaf dağından su içtiği evlenemeyenlere değil. Az önce kocaman bir cevahir yumurtlayıp, özgürlüğüne düşkün kadınların nikâhlanmak suretiyle erkeğin soyadını alıp onun egemenliği altına girmek istemedikleri söyledin. Evlenip, bir erkeğe ait olmayı onuruna yendiremeyen genç kızlar ya erkekle ilişki kurmadan, yani cinsel duygudan nasiplerini almadan dünyadan göçüp giderler, ya şehvetlerini yenemeyip adi kadın düzeyine düşerler, ya da yaşadıkları erkeğin metresi olarak anılırlar. Bu akılda olan kızlara, bu seçeneklerden hangisinin daha iç açıcı olduğunu sormak gerekir.

Bak yavrum sen güzel yaratıldığın, bilgili, sağlıklı ve de varlıklı olduğun için, ömrünün sonuna kadar her hangi bir kadından daha mutlu yaşama hakkına sahip olduğun kanısını taşıyorsan yanılıyorsun.

Yaman bir çarkı vardır feleğin. Ne zaman, ne yana döneceği, dişilileri arasına kimi alıp, kimi çemberinin dışında bırakacağı malum olmamıştır hiçi bir kula. Dedim ya! Sen gençlik ve güzelliğinin büyüüne kapıldığın için hayatı yanlış değerlendiriyorsun. Ne kadar güzel olursa olsun bir kadının yüzü otuz yaşına kadar canlı ve cilalı kalabilir. Olaylar, zaman vurgunları, otuz yaşından sonra yüzünün özdeğini çürütür. Gerçek çehreler, o yaş sularında edinilen hatlarla

belirginleşir. Demek istiyorum ki; gençlik de güzellik de sevmek de sevilme de, birkaç bahar sürer ancak! Ama annelik hayatın doğal verimi, tükenmek bilmez tutkuların en soylusudur. Geleceğini güvence altına almak, kibri korumak isteyen kadınlara, kendilerini tapılırcasına sevdirmek yerine, bir aile kurup korumaları bu nedenle önerilir. Çünkü aşkın sevginin amacı zevk, evliliğin amacı hayattır. İkisi arasındaki en büyük benzersizlik de nedir biliyor musun? Birinin geçici, diğersinin ise kalıcı oluşu. Hem insan, var olduğu andan itibaren oluşup süregelen ailenin gerekliliğini yadsımak mümkün değildir ki. Bunları kafana, sonradan bu yanlışından ötürü pişmanlık duyacağın gerçeğini yerleştirmek için söylüyorum. Ne otuzunda bir kadının kalbi, on sekizinde bir genç kızın kalbine benzer, ne de kırk yaşındaki kadının kalbi otuzundakinin kalbi gibidir. Her çağ yeni bir kadın yaratır. Anne olma fırsatını kaçırdıktan sonra evlenen kızlar, eşleriyle yarım yamalak bir birliktelik sürdürürler. Annelik katına erme şansını yitirmemek için acele tarafından evlen diyorum (Kadınlar Mektebi 1995: 42).

Bu arada Aliye Hanım'ın evindeki birçok kadınla da şiddetli tartışmalar yaşaya Lerzan, işten döndükten sonra ilk iş olarak onlara uğrar ve günün yorgunluğunu bu kadınların yanında atar. Feminist yaşam tarzını, evliliğin gereksiz olduğunu ve çocuk yapmanın yükten başka bir şey olmadığını savunan Lerzan, bu fikirlerine karşı beklemediği mantıklı yanıtlar almış ve hayatı acı tecrübeler yaşayarak geçiren bu kadınlardan esaslı tenkit ve uyarılar almak zorunda kalmıştır. Bu kadınların içerisinde sık sık fikirlerini ifade eden ve evli bir bayan olan Leman'ın evlilik ve cinsellik ile ilgili bilimsel verilerle konuşması, yapılan araştırmaları anlatması ve feminizmin nasıl olması gerektiğini detaylıca anlatışı Lerzan'ı çok şaşırtmış ve kendini sorgulamasına neden olmuştur.

Çığırından çıkarasıya çarpıttıkları feminizm Amerika'da Avrupa'da iğrenç ilerlemeler kaydedip misyonunu tamamladıktan sonra balon gibi sönuverdi. Ve ne oldu biliyor musun? Bütün dünyada günümüzde neredeyse kusur sayılan romantizme yeniden dönme eğilimi başladı. Amerika'dan Avrupa'dan gelen filmlerde aile yapısı düzenini sergileyen konuların sayılarının artış gösterişi dikkatini çekme dimi Lerzan? Film yapımcılarının sevimli bir ailenin, birbirleriyle anlaşan anne baba ve çocukların birlikte yaşadığı sağlıklı bir ortama özendirme çabası içine girmeleri, bazı mesajlar vermiyor mu sana? Evlenmeyi dolayısıyla da çocuk yapmayı reddedip, açık evlilik yaşayanların hepsi 45 – 50 yaşlarına varınca, düştükleri yalnızlık çukuru içinde debelenip, gerçeği haykırmaya başladılar. Kendileri için iş işten geçmiş oldu ise de hallerine tanık olanlar, felaketlerinden ders almada gecikmediler ve geriye çark ediş bu sebepten başladı. Avrupa, Amerika bu yoldan geri dönmek üzereyken batıya özenmenin geç kalmışlık telaşı içinde takılıverdiler bu akımın peşine. Zaten hep 50 – 60 yıl gerisinde izleriz Avrupa'yı (Kadınlar Mektebi 1995: 55).

Tek başına yaşamaya başlayan Lerzan, yalnızlığını zaman zaman birlikte olduğu erkeklerle gidermeye çalışırken hemen her gün uğradığı kadınlar mektebi ruhunda yer edinmeye başlar. İstanbul'dan ayrılacağı zamana kadar sürekli gittiği bu mektep sayesinde çocuk sevme, dostluğun önemi ve iç huzuru sağlayan sıcacık yuvalara tanık olmuştur. Yazar Lerzan'ın ilk bilinçlenme sürecini kadınlar mektebinde başlatmış ve Lerzan, İstanbul'da iken geçmişte yaşadığı hayata dair pişmanlıklar yaşamaya başlamıştır. Romanın ikinci vaka zincirinde Lerzan, eski düşüncelerinden kurtulup yeni bir hayata başlangıç yapar. Ancak eski alışkanlıklarından henüz kurtulamamıştır. Ankara'ya taşındıktan sonra evini tamir ettirene kadar arkadaşı Suzan'ın evini de kalır. Romanın tezini pekiştiren ve Lerzan'ın bilinçlenme sürecinde önemli etkisi olan Suzan ve ailesi onu ailelerinin bir bireyi olarak kabul ederler ve bu duygular içerisinde onlarda kalır.

Uzun bir müddet Suzan'larda kalan Lerzan, evinin tamiri bitince evine yerleşir. Suzan'larda kaldığı süre içerisinde aile ortamına iyice alışan Lerzan, daha sonraları yalnızlık sebebiyle psikolojik problemler yaşamaya başlar. Gençliğini, güzelliğini kaybedişi yalnız yaşamak zorunda kalışı hayatın gerçeklerini daha iyi anlamasına yardımcı olur.

-Yanıtını bulabildiğim tek şey ne biliyor musun?

-Çalışmanın derde dava olmayıp, sadece ekonomik özgürlük sağladığı! Bunu sizde kaldığım süre içinde öğrenip, bedbinleşmeye başladım. Yaşamımdaki eksiklerle, yaşamımın kötüye doğru gitmekte olduğunu görmemek için gözlerimi kapatıyormuşum meğer.

Ailem içinde yaşamadığımdan ötürü, bilmediğim bir yığın gerçekle yüz yüze geldim evinizde. Birbirlerinden nefret eden, aynı zincire vurulmuş iki prangalı gibi yaşayan annemle babamın birliktelikleri, evlilikten tiksindirmişti beni. Sizde kaldığım süre içinde, evliliğin ortak bir sığınak ve harika bir beraberlik olduğuna inandım. Birinin bildiği şeyi aile fertlerinin tümünün bildiğine, söylenen her sözün, gerçekleştirilen her eylemin, ötekilerin istekleri doğrultusunda gerçekleştirildiğine yuvanızda tanık oldum. Kadınlar mektebinde tanışıp 'basit' olarak nitelendirdiğim kadınların hayat felsefelerinin geçerli olduğuna sizde kaldığım dönem içinde kaldım (Kadınlar Mektebi 1995: 114).

Lerzan, Suzan'larla kaldıktan sonra kadınlar mektebinde hayata dair öğrendiği teorik bilgileri, pratikte ve güncel hayatta görme fırsatı bulur. O da evlenmeye karar verir fakat bunu eski alışkanlıklarının gün yüzüne çıkmasıyla birlikte meşru olmayan ilişkilerde arar. Lerzan bir süre sonra işyerinde tanıştığı Haluk ile çıkmaya başlar.

Evli ve çocukları olan Haluk, eşini boşayıp onunla evleneceğini söyler ve böylece birlikte olmaya başlarlar. Ancak bir süre sonra mahalleli Lerzan'ın evine uygunsuz vakitlerde girip çıktığının farkına varır ve Lerzan'ı bu ilişkiyi bitirmesi için tehdit ederler. Bunları duyan Haluk, Lerzan ile ilişkisini keser ve bir daha görüşmezler. Evlenme hayalleri suya düşen Lerzan, yalnız kalmamak için Gaye adında üniversite okuyan bir akrabasını yanına alır ve onunla yaşamaya başlar. Lerzan yıllarca tek başına yaşadığı için sosyal olamaz ve sürekli Gaye'nin kalbini kırarak onu rencide eder. Sonuç olarak Gaye, Lerzan'ın bu hareketlerine dayanamayarak evi terk eder ve Lerzan yine yalnız kalır.

Romanın sonuna gelindiğinde olay örgüsü peş peşe iki evlilikle sonlandırılır. Yazar bu iki evliliği karşılaştırarak birçok deneyim yaşamış ve kadınların özgür olmalarına inanan Lerzan'ın evliliğiyle, geleneklere göre hareket eden Celal ve Güzin'in evliliklerinin olumlu ve olumsuz yanlarını okurla paylaşır. Bunlardan ilki Celal ile Güzin'in evlilikleridir. Sade bir nikâhla evlenen bu çift, birbirlerini anlayışla karşılayan ve yazarın 'mantık evliliği' dediği bir evlilik yaparlar. Yazarın tezine uygun bir şekilde yapılan bu evlilikte taraflar birbirleriyle birkaç kez görüşürler ve birbirlerini severler. Ancak bu sevgilerini, meşru olmayan birlikteliklerle sürdürmezler. Evlenerek, hayatlarını, geleneklere uygun ve toplumun değer yargılarıyla örtüşen bir şekilde birleştirirler. Bu tarz seviyeli bir beraberlikten sonra evlenen çift, ilerleyen zaman diliminde birbirlerini daha çok sevmişler ve ahlaki erdemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte mutlu bir aile ortamı oluşturmuşlardır.

Diğer taraftan romanın başkahramanı Lerzan, evlilik dışı ilişkilerle birçok erkekle birlikte olmuş ve son bir fırsat olarak Nevzat Bey'le evlenmiştir. Lerzan bu ilk ve son evliliği 'mantık evliliği' olarak yapmasına karşın alışkanlıkları, evliliğine gölge düşürmüş ve bu evliliği sürdürmesine engel olmuştur. Lerzan yıllarca bohem bir hayat yaşadığından eşiyse cinsel gereksinimlerin dışında ruhsal bir bütünlük yaşayamamıştır.

-Bundan iki ay kadar önceydi. Saat 23'te yatmaya giderken televizyonu öfkeyle kapayıp ayağa kalkarak;

'-Yeter artık, yeter be! Tam bir ayyaş olup çıktın. Salt midesi ve cinsel organıyla yaşayan bir kadından başka nesen yani?' diye bağırmasın mı? Bu sözler onuruma atılan bir tokat gibi benliğimde patladığından, hiçbir şeyin hesabını yapamaz bir hiddete kapılıp, veriştirmeye başladım. Yanıtsız bırakır mı? Dile getirilmedik duyguların tümünü açığa vurmama fırsat tanımadan içinin zehrini kusmaya başladı. Efendim ben, batı toplumuna özenmenin yarattığı töre,

kural, ahlak mahlak tanımayan sürü kadınlarından biriymişim. Benim gibi seks ve keyif verici şeylere düşkün olan kadınların pek çok erkeğin gözünde ne kadar düşük düzeyli bir yerlerinin olduğunu görmezden gelecek kadar yozlaşmışım! Bencil ve iradesizmişim! İçmeyen hiçbir erkek kendisinin gösterdiği sabır ve toleransı gösteremez, akşamcı karısının içki ve sigara kokan nefesini nefesinde duyaraktan huzursuz bir uykuya dalmaya tahammül edemezmiş! (Kadınlar Mektebi 1995: 241).

Romanın sonunda Lerzan, eşinin eve geç geleceğini bildiği günlerden birinde kahırlanarak aşırı derecede alkol alır ve çok kötü bir durumda uykuya dalar. Geç vakit eve gelen Nevzat Bey, alkol alarak sızan eşinin bu kötü durumu karşısında dayanamaz ve evi terk eder. Lerzan, çok beklemesine karşın eşi gelmez. Roman içki tepsisini hazırlayarak tek başına içmeye koyulan Lerzan'ın bu kötü durumunun anlatılmasıyla son bulur. Lerzan bu ilk ve son evliliğinden aradığını bulamamış ve geçmiş yaşamını çarpık ilişkiler ve meşru olmayan yollarda geçirdiği bu için bu alışkanlıklarından kurtulamamış ve sevgi beklediği eşi Nevzat Bey'den nefretle karşılık görmüştür. Yazar bu eserle bu tür ilişkiler içinde olan kişilerin karşılaşacakları olumsuz durumları ortaya koymuş ve okuru bilinçlendirmeye çalışmıştır.

2.1.1.5. Duvar İçindeki Diyar (Diyar-Be-Kir)

2.1.1.5.1. Romanın Kimliği

1. Baskı: 1998, Enes Matbaacılık, sayfa sayısı: 248.

2.1.1.5.2. Özet

Yahudi, Hıristiyan ve Şemsiler, Amid şehrinde her şeyden habersiz hoş bir huzur ortamı içinde yaşarlarken 40.000 kişilik bir Bizans ordusu ikinci kez şehre girerek kuşatır ve ele geçirir. Gruptan ayrılan Daryus komutasındaki 12.000 kişilik bir kuvvet ise Mardin'in güneydoğusundaki Nisibis'e yerleşirler. Dara Krallığı olarak anılan bu ülkede babadan oğula geçen krallıkla birlikte Martavus şehrin hükümdarı olur. Martavus'un iki oğlu bir de kızı vardır. Martavus'un annesi ve çocukların babaannesi olan kadın, çocuklara sürekli kazandıkları zaferlerden ve atalarının taht uğruna verdikleri mücadelelerden bahsederek onları geleceğe hazırlamaya çalışır. Bu anlatılanlara en çok ilgi duyan ve ilerde kraliçe olması beklenen Meryem, bütün çocuklardan farklıdır.

Babaannesinin ihtiraslarını ruhunda barındıran Meryem sürekli devlet işleriyle meşgul olur ve babasına fikirler verir. Meryem ilerleyen zamanda büyüyerek güzel bir genç kız olur. Ancak onun erkeklere karşı ilgi duymayan bir yapısı olduğundan gözü kraliçe olmakta ve devlet yönetmektedir. Bu sırada Amid Şehri Pıtris ve Yuhanna adlı iki kardeş tarafından yönetilir. Kuzey Amid, Pıtris, Güney Amid ise Yuhanna tarafından idare edilir. Güney Amid'in hükümdarı Yuhanna methini duyduğuş Dara Kralının kızı Meryem'i değerli hediyeler eşliğinde gönderdiğuş elçilerle kendisine ister. Meryem Amid'in kraliçesi olmak için bu isteği kabul eder ve evlenirler. Evlendikten sonra şehirde yenilikle başlayan Meryem, yeni bir kilise yapımı ve şehrin onarımıyla bizzat ilgilenir.

Meryem Kuzey Amid'i sık sık ziyaret ederek Amid'lileri barıştırır ve herkes tarafından saygı ile karşılanır. İmparatoriçe olmak için uygun ortamı oluşturan Meryem iki ülkeden yöneticileri, çocuklarını ve eşlerini bir araya topladığı bir yemekte kuvvetli bir zehirle hepsini öldürür. Suçlu olarak da aşılardan bir kaçını öldürmek suretiyle kendisini bu olaydan kurtarır ve artık Amid'in tek hâkimi Meryem-i dara'dır.

Diğer taraftan Mekke'de Hüveylid ve eşi Fatma'nın Hatice isminde bir kızları olur. Hatice diğer çocuklardan çok farklı ve çok güzeldir. Hatice on üç yaşlarına geldiğinde çocukluk arkadaşı Atik'ten evlenme teklifi alır. Ancak kararsızdır çünkü ahir zaman peygamberine eş olmak istemektedir. İstemeyerek Atik ile evlen Hatice'nin bu evliliği uzun sürmez. Bir ticaret kervanıyla yola çıkan Atik'in bir müddet sonra ölüm haberi gelir. Hatice kocasından kalan mallarla ticaret yapar ve bir müddet böylece hayatını sürdürür. Kocasını için ağladığı günlerden birinde pencereyi açar ve cihanın nurlarla dolduğunu ve dünyanın farklı bir aydınlıkla aydınlandığını fark eder ancak o gece ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed'in dünyaya gelişinden habersizdir.

Aradan yıllar geçer, Mekke ve civarı ahir zaman peygamberini beklemektedir. Bütün alametler çıkmış ve kâinat onun peygamberliğiyle değer kazanacağı günleri gözlemektedir. Günlerden bir gün Ficar savaşının hazırlıkları yapılırken Varaka ile şehri dolaşan Hatice, kendisini bir tartışmanın içinde bulur. Varaka ve muhafızları etrafında bulamayan Hatice'ye on üç yaşlarında ilk kez gördüğü çok güzel bir genç yardım eder. Hayal zannettiği bu genç elini tutarak Hatice'yi o kargaşadan kurtarır ve kaybolur. Hatice yaşadığı bu tatlı anı unutmaz ve ahir zaman peygamberine rastlamış olmanın ümidiyle yaşar. Amid kraliçesi Meryem ise şehri imar etmekle meşguldür ve İtalya'dan getirttiği mimar, mühendislerle büyük bir tiyatro yaptırır. Bu yoğun faaliyetler içinde piskopos ve rahiplerle de görüşmeyi ihmal etmez. Bu sohbetlerin birinde rahipler, Tevrat, İncil'de yazılı olan Arap yarımadasında Hz. Muhammed isimli bir peygamberin zuhur edeceğini ve 'İslam' adı verilen yeni bir dünyaya yayacağını Meryem'e anlatırlar. Ancak kraliçe buna pek sevinmez. Bu arada Hz. Muhammed amcasıyla Şam'a gider ve Rahip Bahira ile karşılaşır. Bahira onun ahir zaman Peygamberi olduğunu farkına varır ve Yahudilerin ona zarar vermemesi için amcası Ebu Talip'e Mekke'ye geri dönmesini önerir.

Uzun bir müddet kimseyle evlenmeyen Hatice sonunda Temimoğlu Ebu Haleyle evlenmek zorunda kalır. Ebu Haleyle'den bir kız çocuğu olur ve bu çocuk altı ayını doldurmadan vefat. Eşi Ebu Haleyle ise Ficar Savaş'ında öldürülünce Hatice yine dul kalır. Eski eşlerinden kalan servetle tekrar ahir zaman peygamberini beklemeye başlar çünkü bu servet gelecekte insanları doğru iletmek için kullanılan önemli bir vasıta olacaktır. Hz. Muhammed, Hatice'nin ticaret kervanlarını idare etmeye başlar ve daha sonra Hatice, Hz. Muhammed'e evlenme teklif eder ve evlenirler. Bu evliliklerinden üç oğulları, iki kızları olur.

Bu arada Arap yarım adasında hâkim olan ahlaksızlık, haksız yere adam öldürme ve kız çocuklarının diri diri gömülmesi gibi hadiseler toplumu tamamen yozlaştırmıştır. Toplumun böyle bir buhran yaşadığı yıllarda Hz. Muhammed sürekli Hira Mağara'sına gider ve uzun süre ibadet eder. Bu günlerden birinde vahiy meleği Hz. Cebrail ilk vahyi getirir ve onu peygamberlik ile müjdelir. Eve geldiğinde onun peygamberliğini kabul eden ilk kişi, yıllardır beklediği ahir zaman peygamberine eş olma şerefine nail olan Hz. Hatice olmuştur. Bundan sonraki dönemde Hz. Muhammed ilk olarak akrabalarına daha sonra da bütün insanlığa peygamberliğini ilan eder. Allah'ın birliğini, kendisinin onun resulü olduğunu, putlara tapmamaları gerektiğini ve dinin vecibelerini anlatarak insanlığı düştüğü karanlıktan aydınlıklara çıkarmaya çalışır.

Mekkeli muhacirlerle Medine'ye hicret etmeye mecbur edilen Hz. Muhammed İslam dinini burada anlatmaya devam eder. Eşi Hz. Hatice ve amcası Ebu Talip Mekke yıllarında vefat eder ve onu yalnız bırakırlar. Yirmi üç yıl süren peygamberliğinin sonunda ortaya koyduğu mücadelenin sonunda Arap Yarımadası'nda birçok memleket İslam dinine girer. Hz. Muhammed'in vefatından sonra Hz. Ebubekir bir halife olur ve daha sonra onun vefatıyla halifelğe Hz. Ömer getirilir. Hz. Ömer birçok fetihler yapar. Bu fetihlerin çoğunda ordu komutanlığını Halid Bin Velid yapar. Amid şehrinin kuşatılması ve ordu komutanı belirlenirken Hz. Ömer Halid Bin Velid'in yerine İyaz Bin Ganem'i ordunun başında Amid'e gönderir. Halid Bin Velid bu kuşatmada ona yardımcı olarak görevlendirilir. İslam ordusu Amid şehrinin kuşatması ve şehri ele geçirmeğe çalışır. Ancak dört aylık uzun bir süre geçmesine rağmen muhkem surları geçip şehri alamazlar.

Günlerden bir gün Halid Bin Velid askerlere kendisine niye ekme getirilmediğini sorar. Ekme getirildiği söylenince yaptığı tahkikat karşısında bir köpeğin ekmeği alarak bir kanaldan Amid'e girdiğini tespit eder. Halid Bin Velid oğlu Hz. Süleyman ve birçok sahabeyle birlikte bu gizli geçitten şehre girer. Şiddetli çarpışmalar neticesinde kısa süre içinde şehrin kapıları açılır ve İslam orduları şehre girer. Halid Bin Velid'in oğlu Hz. Süleyman yirmi yedi sahabeyle birlikte şehit olurlar. Şehrin Kraliçesi Meryem-i Dara ziynet eşyalarıyla birlikte şehri terk ederek kaçmak zorunda kalır. Hz. Ömer sahabeden Sa'saa'yı şehre vali olarak tayin eder ve şehrin ortasındaki Martoma Kilisesi ulu cami olarak kullanılmak suretiyle ibadete açılır.

2.1.1.5.3. Romanın Konusu

Duvar İçindeki Diyar romanında çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış Diyarbakır şehrinin tarihçesi anlatılır. Şehirde yaşamış medeniyetler, Yahudi, Hıristiyan ve Şemsiler ve bunların kültürel ve ahlaki yapıları romanda anlatılır. İslamiyet'ten önce Diyarbakır'ı yöneten Meryem-i Dara ve hayat hikâyesi romanın ilk bölümünü oluştururken Hz. Muhammed'in peygamber oluşu ve İslamiyet'i insanlara anlattığı dönem romanın ikinci bölümünü oluşturur. Diyarbakır'ın kültürel birikimi ve beşiklik ettiği medeniyetlerle birlikte sahip olduğu kadim geçmişi hikâye edilen romanda, Hz. Muhammed'in hayatı ve Diyarbakır şehrinin fethedilmesine kadar süren İslam tarihine de eserde yer verilir. *Bu tarihi romanı okurken Amed'i, Karaamid'i ve Diyarbekir'i yeniden tanıyoruz. Büyük bir ustalıkla yapılmış surlarını, kervansaraylarını, hanlarını, kiliselerini, camilerini, medreselerini, tarih penceresinden yeniden izleme ve seyretme fırsatı buluyoruz* (Duvar İçindeki Diyar 1998: 6).

2.1.1.5.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Yazar, olay örgüsünü başlatmadan önce birçok tarihi bilgiyi okurla paylaşır. Bir tarih kitabı niteliğinde paylaştığı bu bilgilerden sonra, tarihi bilgileri olay örgüsüyle kurgulayarak okura aktaran yazar, anlatım türü olarak anlatıcı-yazar tekniğini kullanır. *Duvar İçindeki Diyar* romanında anlatıcı, romana kahramanlardan biriymiş gibi dâhil olan ve okuyucu tarafından belirgin bir biçimde bilinen ve okuyucu ile konuşan, Tanrısal bakış açısıyla kişilik kazanmış anlatıcı-yazardır. Mehmet Tekin "Roman Sanatı" adlı kitabında Tanrısal bakış açısını şu ifadelerle izah eder:

Roman sanatında 'Tanrısal bakış açısı' (the omniscient point of view) nitelemesiyle yer alan 'bakış açısı', bir anlamda destandan romana intikal etmiş bir yöntemdir. Temel karakteri itibariyle 'her şeyi bilme' esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkanlar sunmaktadır. Böyle bir imkânla donatılmış (teçhiz edilmiş) anlatıcı figür, adeta 'Tanrı gibi', her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir. Kelimenin tam anlamıyla o, her şeyin üstünde ve her şeye hâkimdir. Böyle bir güç ve yetenekle donatılmış anlatıcı (the omniscient narrator), aslında gerçek dünyaya ait olan yazara, yarattığı kurmaca (gerçeksi) dünyada yer alan kahramanlarının duygu ve düşüncelerini sunma/anlatma yönünde geniş imkânlar sağlar. O, Tanrısal konumu (olympian position) itibariyle hem anlatı dünyasındaki karakterleri, hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanların zihinlerinde, iç dünyalarına girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir. Hatta olayları hızlandırıp

yavaşlatabilir. Bütün bu yetenek ve yönlendirmeler onun doğal yapısının gereğidir kuşkusuz. Bir romancı, isterse, onun söz konusu gücünden en geniş ölçüde yararlanabilir (Tekin 2010: 50).

Yazar romanın başında verdiği tarihi bilgileri sonlandırdıktan romanın vaka zamanına geri döner ve bu tarihi süreçte anlatıcı – yazar olarak romanda bulunur, okuyucuya yön verir ve tarihi, roman üslubuyla okura aktarır.

Bir süre için geçmişten kopup, 17. yüzyıl Diyarbakır'ına doğru uzun bir yolculuğa çıkmıştık. Ama artık bu yolculuğa son verip, Yahudi, Hıristiyan ve Şemsi'lerin bir arada yaşadıkları 7. yüzyıl Amid'ine dönerek o çok eski ve kadim tarihimize ışık tutacak olan dönemlerde yaşanan olayları öğrenmeye devam edelim (Duvar İçindeki Diyar 1998: 35).

Görüldüğü gibi romanda anlatıcı-yazar belirgin bir şekilde kendini hissettirir. Yazar, romanın tümünde bir öğretici konumundadır ve romana sınır tanımadan müdahale eder. “ilahi” anlatım tarzı kapsamında anlatıcı-yazara kimlik kazandıran bu uygulamayla kahramanlara dönük açıklamalarda bulunan yazar, onların gelecekte takınacağı tavırları ve nasıl bir kişiliğe sahip olacaklarını bilen öngörüsüyle okuru bilgilendirme yoluna gider.

Bebek de bebekmiş hani! Nurdan bir tül içinde gökyüzünden indirilmiş bir armağan, cin gibi de bir şey! Gözleri öyle kocaman, bakışları öylesine etkileyici imiş ki, ilk görenler yüzünün tümünü göz sanırlarmış. Ne zaman büyüyüp, annesinden, babaannesinden üstün olabileceğinin merakıyla beşiğin aralıklarından şeytan şeytan bakıp, onları inceliyor izlenimini veren bir afet. Yatağına bir sabırsızlıkla büyümesi i sürdüren yavrunun öyle doğaüstü ve büyüleyici halleri varmış ki, oğullarının beşiğinin önünde bir kez olsun oturmamış olan Martavus, yanı başına diz çöküp, dakikalarca yüzünü seyretmekle yetinmez, sıkı mıncıklaya, ağucuklar yaptıra gülümsete, öpüp kokladıktan sonra, kendi bölmesine dönermiş (Duvar İçindeki Diyar 1998: 38).

Romanda kullanılan diğer bir anlatım türü de mektup tekniğidir. Mektup tekniğiyle yazar, kahramanların, romanın seyri içerisinde söyleyemeyeceği ve gizli kalması gereken duygu ve düşüncelerini okurla paylaşır. Okuyucunun, mektubu yazan kahramanın iç dünyasına vakıf olması ve en gizli sırlarına ortak olarak bireyin iç dünyasını aydınlamada kullanılan bu tür olayların can alıcı yerinde yazıldığından romana canlılık katar ve gerilimi artırıcı unsur olarak kullanılır. Romanda, Amid Kralı Yuhanna'nın oğlu Laven'in amcası kızını Raguram'a yazdığı mektup, mektup tekniğinin romandaki örneklerinden biridir.

Ah sevgili Raguram ah!

Yaşamla öyle mutsuz bir didişme içindeyim ki, hissettiklerimin tekini kâğıda yansıtamıyorum. Duygularımı hafife alıp, mutluluğumu Safure'nin mutluluğuna feda eden şefkat yoksunu babam, gönlümdeki çiçeklerin tümünü yolup, boz bir bayıra dönüştürdü ruhumu. Kara kaderimin karalaştırdığı saati bekleyip durmaktayım. Eski Laven değilim Ragura! Hayır, hiç değilim. Aynaya baktığımda iskeleti çıkmış bir yüzle karşı karşıya geliyorum. Günlerin, gecelerin, saat ve dakikaların dili yok ki çektiklerimi anlatabilsin. Tutunacak tek bir dalım bile yok. Hazırladığı ölüm fermanına karşı çıkıp, gözyaşları içinde ayaklarına kapanan annemi kaçınıcı kezdir ötelere fırlatarak bildiğini okumaya devam ediyor (Duvar İçindeki Diyar 1998: 48).

2.1.1.5.5. Zaman

Duvar İçindeki Diyar romanında anlatılanlar geniş bir zaman dilimini kapsar. Yedinci yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadar ki süre içerisinde Amid şehri ve Arap Yarımadası'nın çeşitli dönemlerine romanda yer verilir. Roman 1600'lü yılların Diyarbakır'ının anlatılmasıyla başlar ve Osmanlı padişahı IV. Murat'ın şehri ziyareti ve burada yaşadıkları hikâye edilir.

Eveet, evet! 1635 yılında Revan seferine çıkan Sultan Murat Han yani 4. Murat, Tebriz'e girdikten sonra Van, Bitlis üzerinden Diyarbakır'a gelerek, yüzyıllar önce bu kenti 30 yıl idare etmiş olan Şeyhoğulları tarafından karşılanmış ve Dicle'ye yukarıdan bakan bir tepe üzerine kurdurdukları ipekten dokunmuş otağa buyur edilmiş (Duvar İçindeki Diyar 1998: 10).

Yazar, Diyarbakır'la ilgili tarihi birçok bilgi verdikten sonra romandaki olay örgüsünü, açık bir tarih vererek başlatır ve yedinci yüzyıl Diyarbakır'ında meydana gelen olaylar ve Bizans Medeniyet'inden kalma tarihi yapılar detaylı bir şekilde anlatılır.

Bir süre için geçmişten kopup, 17. yüzyıl Diyarbakır'ına doğru uzun bir yolculuğa çıkmıştık. Ama artık bu yolculuğa son verip, Yahudi, Hıristiyan ve Şemsi'lerin bir arada yaşadıkları 7. yüzyıl Amid'ine dönerek o çok eski ve kadim tarihimize ışık tutacak olan dönemlerde yaşanan olayları öğrenmeye devam edelim (Duvar İçindeki Diyar 1998: 35).

Vaka zamanının yedinci yüzyıl olduğu, romanda kurgulanan ikinci olay örgüsünün zamanının tespit edilmesiyle de elde edilir. Nitekim Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelişi ve İslam dinini tebliğ etmeye başlaması da bu yüzyıldadır. İki olay örgüsü farklı mekânlarda cereyan ederken zaman paraleldir ve aynı zaman diliminde farklı olaylar vuku bulur.

Hız. Muhammed'in dünyaya gelişi ve İslam dinini yaymaya başlamasını Amid Kraliçesi Meryem-i Dara çok defalar rahiplerinden duyar ve bir gün sıranın Amid şehrine de geleceğinden endişe eder. Herakliyus'a Hız. Muhammed'in gönderdiği mektup, kendi rahipleri tarafından Meryem'e okununca çok endişelenir ve yeni tedbirler almaya başlar.

Bütün bunlar ne demek oluyordu? Piskoposun anlattıkları Meryem'i hasta etti adeta. İçine düşen kurt kraliçeyi kara kara düşündürmeye ve tedbirli kişiliğini harekete geçirmeye zorladı. O yangının alevi Arabistan'dan diyarı Amid'e değin ulaşabilir miydi? Askeri birliklerini teftişe çıktı derhal. Komutanlardan aldığı bilgilerin ışığında altında savaş araç ve gereçlerini iki katına çıkarttırdı. Surların üzerine mancınıklar çıkarttırıp, taşlar taşıttı (Duvar İçindeki Diyar 1998: 210).

Görüldüğü gibi Hız. Muhammed'in peygamberliğinin ilk yıllarıyla Meryem-i Dara'nın Amid Kraliçesi olduğu dönem aynı zaman dilimini kapsamaktadır. Ancak Hız. Muhammed altmış üç yaşında ebedi âleme intikal edince kendisi zamanında alınamayan Amid şehri Halife Hız. Ömer zamanında fetih olunur ve korktuğu başına gelen Meryem-i Dara kaçarak şehri terk etmek zorunda kalır.

2.1.1.5.6. Mekân

Esmâ Ocak, *Duvar İçindeki Diyar* romanına, Diyarbakır'ın tasvir edilmesiyle başlar. Diyarbakır'ın geniş tarihçesiyle birlikte tarihe tanıklık eden mekânları bir tarihçi edasıyla yazar tarafından betimlenir. Romanda kullanılan asıl mekân, Diyarbakır'dır. Yazar, Romanın ismi olan "Duvar İçindeki Diyar" ibaresiyle "Diyarbakır" isminin Süryaniceden gelen bir kelime olduğu ve aslında şehrin eski adının "Amid" olduğu bilgisini okurla paylaşır. Romanda geniş biçimde Diyarbakır tarihi, ismini nereden aldığı, yüzyıllardan beri ayakta kalmayı başarabilen surlarını, köprülerini, Karaca Dağ'ını ve Hevsel Bahçeleri'yle Dicle Nehri'nin tasvirlerini yapan yazarın, romanın merkezine yerleştirerek sürekli kullandığı mekân Diyarbakır'dır.

Yolunuz Diyarbakır'a düştüğünde, Karacadağ eteklerinden Dicle'ye dik olarak inen platonun üstünde ve nehrin 100 km. kadar yüksekliğindeki kayalar kornişinin lav yaygısı üzerine oturtulmuş bir kent çıkar karşınıza. Etrafı surlarla çevrili olan bu dört kapılı antik kentin adı Diyarbekir'dir. Öyle kadim ve eski bir beldedir ki, milattan öce kaçınıcı yüzyılda kurulduğu bile

bilinmiyor. Vaka yazarları, tarihçiler, “Fiskayası” denilen sarp kayalıkların üzerine inşa edilen İçkale’nin ilk yerleşim yerinin çekirdeğini oluşturduğu gerçeği üzerinde birleşiyorlar.

Geniş bölgeleri birbirine bağlayan ana yolların kavşağında bulunan ve tarih boyunca güneydoğunun kültür, ilim ve sanat merkezliğini üstlenmiş olan bu kentin adı “Amid” imiş. Tevrat’ın bölümlerinden olan krallar faslının on altıncı kısmında, Asur kralının Aramiler’i Kir şehriden attığı, Amos peygamber bölümünde ise Tanrının; -“Ey İsrail oğulları! Ben sizi Mısır’daki esaretten kurtardığı gibi, Aramiler’i de Kir şehriden kovdum” ibareleri yazılıdır.

Aramiler, eski ahitte İbranilerle aynı soydan gelen ve yaklaşık İsa’dan önce on altıncı yüzyıldan sonra Harran dolaylarında yaşayan bir topluluk olarak tanınırlar. İsrail oğullarının atalarıdır. İşte bu İsrail oğullarının dili olan İbranicede: “Diyar=Şehir, Be=İçinde, Kir=Düvar” sözcüklerinin karşılığı olduğundan Amid’e (Düvar İçindeki Diyar) anlamına gelen Diyar-Be-Kir adı verilmiştir (Düvar İçindeki Diyar 1998: 8).

Romanda Amid’ ile beraber anılan mekânlardan birisi de Nisibis’dir. Meryem’in babası Martavus’un kralı olduğu Nisibis, şimdiki Nusaybin şehridir. Nisibis’in kurucusu Meryem’in atalarından olan Daryus’tur. Bu yüzden Nisibis, Dara Krallığı olarak alınır ve romanın genelinde bu isimle anılır.

Gruptan ayrılan Daryus kumandasındaki 12.000 kişilik bir kuvvet ise Mardin’in güneydoğusuna doğru yürümeye başlamış. Gitmiş, gitmiş, milattan önce ünlü Babil kralı Nemrut tarafından kuşatılmış olan Nisibis’e (Nusaybin) yerleşmişler. Bizanslıların ilk kez 3. yüzyıl da yerleştikleri ama durmadan el ve sahip değiştiren bu yerleşim yeri, Romalılarla İranlıların sınırlarını belirleyen, türlü tarih olaylarına sahne olmuş bir yerdir. Doğu ve batı kültürünü kaynaştırdığı içinde çok önemli bir merkez kimliğini taşımış (Düvar İçindeki Diyar 1998: 36).

Düvar İçindeki Diyar romanında geniş yer verilen bir diğer mekân Arap yarım adasıdır. Arap yarım adasındaki Mekke şehri ve etrafındaki şehirler romanın ikincil olay örgüsünde kullanılan mekânlardır. Özellikle Mekke şehri ticaret yollarının kesiştiği bir noktada olması ve ilk mabet olan Kâbe’nin burada olmasıyla birlikte Hz. Muhammed İslam dinini buradan tebliğ etmeye başlaması dolayısıyla romanda sıklıkla adı geçen mekânlardandır. Ancak Mekke, Medine ve Şam gibi şehirler romanda olay örgüsünün gerisinde kalarak detaylı bir şekilde tasvir edilmemiş ve olay örgüsü devam ederken bu mekânlar arka planda kalarak olayların ve kişilerin kullandıkları birer araç konumunda kalmıştır.

2.1.1.5.7. Olay Örgüsü

Duvar içindeki Diyar romanında olay örgüsüne geçilmeden önce esere uzun bir giriş olarak Diyarbakır'ın tarihiyle kültürel anlamdaki serüveni okurla paylaşılır. Diyarbakır'da yaşayan medeniyetler ve onların kültürel miraslarına dair birçok bilgi ve hikâyecik okura aktarılır. Diyarbakır isminin nereden geldiği ile alakalı rivayetlere değinen yazar, daha sonra IV. Murat dönemindeki Diyarbakır'ı anlatır.

IV. Murat 1635 yılında ilk olarak Diyarbakır'da gelir ve Şeyhoğulları ailesine konuk olarak 14 gün Diyarbakır'da kalır. Daha sonraki gelişi 1639 yılındadır ve Musul üzerinden Amid'e geldiğinde Aziz Mahmut Urmevi hazretlerine konuk olur. Bu süre içerisinde ilginç olaylarla karşılaşan padişah, Şemsilerin kendi kızları ve kız kardeşleri ile evlendiğine tanık olur.

Bu tür bir yapının zamanla toplumun ahlaki değerlerini yıpratacağını düşündüğünden kimseye sezdirmeden yirmi aileye yakın olan Şemsileri boğdurmak suretiyle nesillerine son vermiştir. 4. Murat'ın şaşırtan olaylardan biri de Hasan Paşa Hanında yaşanan her kesimden zanaat ehlinin faaliyetleri, mücevher işlemeciliği ve aslında Diyarbakır'ın İstanbul'u aratmayacak derece olan faaliyetleridir. Bu tür altın, elmas ve gümüş işlemeciliğine değinen esnaftan Mevlana Celalettin Rumi'ni kabrindeki şebekesini yaptıklarını duyunca kendisi de İmam-ı Azam Hazretleri'nin kabri için kullanılacak birçok şey yaptırır ve bizzat kendisi götürür.

IV. Murat Diyarbakır'da bulunduğu süre içerisinde Molla Çelebi ve Ahu Baba gibi birçok şair, yazar ve edebiyatçı ile tanışarak fikir alışverişinde bulunur ve bunlardan bazılarını saraya davet ederek sanatsal faaliyetlerine sarayda devam etmelerini ister. Romanda anlatıldığına göre Diyarbakır'da yetmiş bir gün kalan 4. Murat Revan'a giderken etrafında onu yanlış yönlendiren insanların telkinleriyle misafir olarak kaldığı ve 40.000 müridi olan Aziz Mahmut Urmevi Hazretlerini müritlerini bir isyana teşvik edeceği endişesiyle boğdurur. İstanbul'a döndüğünde ise Şeyhoğulları ailesinden olan valiyi görevden alıp Diyarbakır'a bir Osmanlı valisi gönderir.

Bu tür tarihi bilgileri hikâyecikler şeklinde okura aktaran yazar daha sonra romanın vaka zamanı olan 7. yüzyıla geri döner ve olay örgüsünü başlatır. Olay örgüsü sürdürülürken yazar, geçmişte yaşanan bu hikâyeleri zaman zaman araya girerek anlatmaya devam eder ve bu tür anekdotlara romanda sıklıkla yer verir.

Duvar İçindeki Diyar romanının olay örgüsü Meryem-i Dara'nın çocukluğuyla başlar. Meryem'in çok zeki ve kabiliyetli olduğu ailesi tarafından fark edildikten sonra bir kraliçe olabilecek şekilde yetiştirilir. Meryem'in ihtiraslı bir kraliçe ve yönetici olmasındaki en önemli unsur babaannesidir. Meryem'in çocukluğundan başlayarak genç bir kız olana dek geçen süre içinde mütemadiyen kazandıkları zaferlerden, cenklerden, talan ve ganimetlerden söz ederek iktidar olma uğruna çekilen sıkıntı ve ortaya koyduğu birçok entrikadan bahsederek Meryem'i devlet idaresine hazırlamaya çalışır. Meryem'in hırslı ve hedefe ulaşmak adına her şeyi mubah gören yapısı, babaannesinin, bu tarz işlenen cinayetleri, gösterilen kahramanlıkları ve planladığı zehirleme yöntemlerini anlatmasıyla şekillenmiş ve roman bu ihtiraslarla örülmüştür.

-Kanımı yüzyıllar ötesine taşıyacağına inandığım için, sana hiçbir devlet kadınına tanınmamış olan bir imkân tanıyacağım. Ulaşacağı adımlarım gibi bildiğim o yükseklikler hile, ikiyüzlülük, entrika, bazen de cinayet işlemeyi gerektirir. Bu tehlikeli oyunu oynamanın da araç, gereç ve yöntemleri vardır. Hani arada bir kasadan çıkarıp belime bağladığım kocaman kaşı yakut ve zümrüt kakmalarla döşeli altın bir kemerim var ya! İşte o kemerin kaşının altında yerleştirilmiş küçücük bir kutunun içinde bir orduyu yere serebilecek miktarda zehir vardır.

Bu ürkütücü ve biraz da merak kurcalayıcı öğüt ve öneriler, cenk, ganimet, zafer ninnileriyle büyütülen genç kızı apayrı bir ruh hali içinde hayata hazırladığından “kim bilir, belki de” düşüncesiyle bu ve buna benzer yöntemleri içine sindirmeye çalışmış. Bir yıl sonra da ölüp gitmiş babaannesi (*Duvar İçindeki Diyar* 1998: 41).

Meryem böyle bir aile ortamında yetişerek büyür ve güzelleşir. Dara kralı Martavus'un kızıdır ve bölge de onun güzelliğini ve zekâsını duymayan kalmaz. Romandaki olay örgüsünün gelişme bölümü ve entrika ile dolu iktidara giden yol, Meryem'in Amid kralı Yuhanna ile evlenmesiyle başlar. Meryem, yaşlı ve çirkin olmasına karşın gelecekteki hayalleri uğruna Yuhanna ile evlenir ve uzun yıllar onunla beraber olmak zorunda kalır. Bu süre içerisinde Güney ve Kuzey Amid halkı tarafından büyük bir saygınlık kazanır ve Yuhanna ile birlikte devleti idare etmeye başlar.

Ancak onun istediği bu değildir ve Amid Şehri'nin imparatoriçesi olarak şehrin tek hâkimi olmanın hayallerini kurmaktadır. Babaannesini verdiği tavsiyelere uyarak çeşitli planlar yapmış ve sevmese de kocasının gönlünde girmeyi başarmıştır. Devlet işlerini çoğunlukla ele geçirir ve Yuhna'yı her istediği şeyin olması için razı eder. İlerleyen zaman içerisinde aklındaki planı uygulama sahasına koymaya başlar ve Yuhanna'ya Kuzey ve Güney Amid'in bütün devlet erkânını ve onların çocuklarını bir yemekte buluşturmasını söyler. Bu yemekten önce babaannesinden kalan kuvvetli zehri yemeklere paylaşır ve eğlenceyi başlatır. Nitekim bir süre sonra yemektekilerin hepsi zehrin kuvvetli etkisiyle ölürlür. Muhafızları çağırarak bu işi kimin yaptığını öğrenmek ister ve aşçıları çağırır.

Yemekte kendi kardeşi ve onun eşi olduğundan zehri onları zehirlemek için aşçıların kattığını öne sürerek bir kısım aşçıları ve yardımcılarını idam ettirir. Daha sonra da uzun bir yas dönemiyle çok üzüntülü bir haldeymiş gibi devlet erkânı için gereken her şeyi yaptırarak halkın güvenini kazanır. Zaten bütün işler elinde olduğu için halk da ondan şüphelenmez ve zaten ondan çok memnun olduklarında böyle bir şey yapacağını düşünemezler. Meryem kusursuz bir şekilde uygulamaya koyduğu bu planıyla devletin tek hâkimi olur ve Amid artık sadece onundur. Meryem bu ihtiras ve hâkimiyet içgüdüleriyle şehri imar etmeye koyulur. Büyük bir tiyatro, kilise ve saraya birçok bölümler ekleyerek şehri güzelleştirir. Halkın refah seviyesini çok üst düzeylere taşıyarak ülkede işsiz insan olmasına izin vermez.

Romanda kurgulanan ilk olay örgüsüne paralel olarak ikinci olay örgüsü ahir zaman peygamberi olan Hz. Muhammed doğmadan önce başlar. Hz. Muhammed'e eş olacak Hz. Hatice'nin doğumu paralel olarak sürdürülen olay örgüsünün başlangıcı olur. Hz. Hatice iki kez evlilik yapar ancak iki eşi de hayatını kaybederek bütün servetleri ona kalır. Hz. Muhammed ile evlendikten sonra bu servet, insanları İslamiyet'e davet etmek için kullanılacaktır. Hz. Muhammed, birçok fetihler yaparak İslamiyet'in bütün dünyaya yayılması için yirmi üç sene boyunca durmadan dinlenmeden çalışır. Birçok devlete elçiler göndererek İslamiyet'i kabul etmelerini ister. Bunlardan biri de Rum Meliki Heraklius'tur. Romanda Heraklius'un İslamiyet'i kabul ettiği fakat tebaasının karşı çıkması dolayısıyla Müslüman olduğunu açıkça ifade etmekten çekindiği belirtilir. Hz. Muhammed'e bir mektup yazarak onun peygamberliğini kabul ettiğini ve ona hizmet etmek istediğini bildirir.

Heraklius'un bu mektubu ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmesi bir piskopos tarafından Meryem'e okunur ve olanlar detaylıca anlatılır. Meryem çok sinirlenir ve bu durumun saltanatını tehlikeye atacağını bildiğinden tedbirler almaya başlar.

Mektupta şunlar yazılmış:

'İsa'nın müjdelemiş olduğu Allah'ın Resülü Muhammed'e Rum Hükümdarı Kayser tarafından.

Elçi mektubunla birlikte bana geldi. Ben şahadet ederim ki, sen Allah'ın resulüsün.

Biz zaten seni İncil'de yazılı bulmuştuk. Meryem oğlu İsa, seni bizlere müjdelemişti. Rumları sana imana davet ettimse de yanaşmadılar. Beni dinleselerdi kendileri için muhakkak çok hayırlı olurdu. Ben senin yanında olup hizmet etmeyi, senin ayaklarını yıkamayı ne kadar arzu ederdim.'

Biçiminde bir cevap göndermişmiş deyip sustu. Piskopos büyük bir dikkatle dinleyen Meryem'in kaşları çatılmıştı. Renkten renge girip çıkıyordu. Böyle bir gerçekle karşı karşıya gelişi kraliçeyi öylesine hiddetlendirip kudurtmuştu ki gazabının kendisine yöneleceğinden ödü kopan piskoposun, kendini dışarı atmasıyla, göğsünden derin bir rahatlama soluğu boşaltması bir oldu. Kendisi de büyük bir din bilgini olduğundan ve şahadetini getirip İslamiyet'i gizlice kabul ettiğinden ötürü Uskuf Dağatır'ın öldürülmesine haddinden fazla üzölmüş. Heraklius'un yazdığı mektupla davranışına hayran kalmıştı. Son derece muhteris olan kraliçeye açık verebileceğinden korktuğu içinde öyle konuşmuş, çok da iyi etmişti. Çünkü Meryem'in bakışlarıyla hareketleri inanılmaz sertlikteydi ve aslanın önünde yiğitlik satmanın mantıkla hiçbir ilgisi yoktu (Duvar İçindeki Diyar 1998: 210).

Bir süre sonra Hz. Muhammed'in vefat haberini alarak rahatlasa da ikinci halifesi Hz. Ömer Meryem-i Dara'nın şehrini almaları için İyaz Bin Ganem komutasındaki İslam ordusunu Amid'e gönderir. Bu durumun olacağını önceden kestiren Meryem aylarca yetecek kadar erzak biriktirir ve surları tamir ettirerek savaş hazırlıklarını tamamlar. Bu olayla birlikte romanın gelişme bölümü tamamlanarak sonuç bölümüne gelinmiştir. Yazar Hz. Muhammed'in peygamber oluşu, kazandığı savaşlar ve Halid Bin Velid'in Müslüman olma sürecine eserde yer verilir. Hz. Ömer ile Halid Bin Velid arasındaki anlaşmazlık ve Amid kuşatmasına Halid Bin Velid'i komutan olarak göndermeme kararına kadar geçen süreyi yazar, kısa bir İslam tarihi ve siyer formunda okurla paylaşır.

Romanda süregelen ikinci olay örgüsü zincirinde Hz. Hatice'nin doğumu ve Hz. Muhammed ile olan evliliğine kadar geçen süre ve olaylar roman formlarında kurgulanarak okuyucuya aktarılırken romanın sonuç bölümüne kadar vuku bulan olaylar kurgulanmadan ve yazarın İslam tarihi bilgilerinin ışığında hikâye edilir. Romanın sonuç bölümüne gelindiğinde ise Amid kuşatması ve fethi ile roman sonlandırılır.

2.1.1.6. Münire

2.1.1.6.1. Romanın Kimliği

1. Baskı: 2005, Birharf Yayınları, sayfa sayıları: 606.

2.1.1.6.2. Özet

Osmanlı Devleti'nin son yılları yaşanırken Mardin'de tapu dairesinde çalışan Mehmet Efendi'nin tayini Musul'a çıkar. Mehmet Efendi, eşi Emine Hanım ile iki çocukları olan Abdürrezzak ve Yahya ile birlikte Dicle Nehri üzerinden bir kelek vasıtasıyla Musul'a giderler ve bir ev kiralayarak oraya yerleşirler. Bu arada Osmanlı Devleti'nin muhtelif şehirlerinde isyanlar ve huzursuzluklar sürmekte ve bazen yollar kesilerek talan hadiseleri meydana gelmektedir. Musul'da beş yıl geçirdikten sonra Mehmet Efendi'nin tayini bu seferde Şam'a çıkar. Bir müddet de Şam'da kalan Mehmet Efendi çocukların tahsili için İstanbul'a gitmek istemektedir. Akrabalarından Abdülgani Paşa'ya bir mektup yazarak durumu bildiren Mehmet Efendi, İstanbul'a yakın bir yerde görev yapmak istediğini bildirir. Abdülgani Paşa'nın yardımlarıyla tayinleri Bursa'nın Bazarköy ilçesine yapılır.

Mehmet Efendi'nin tıp tahsili yapmak isteyen oğlu Yahya'yı Abdülgani Paşa yanına İstanbul'a aldırır ve bu şekilde tahsiline devam eder. Mehmet Efendi evine gelen misafirlerden Bazarköy hakkında bilgiler alamaya çalışarak ilçeyi tanımaya alıştığı sıralarda romanın önemli şahıslarından Mehmet Tevfik Bey, İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olarak memleketi Konya'ya döner. Annesini ısrarı üzerine Konya'nın İbrada ilçesi hâkiminin kızı Zehra ile evlendirilir. Yanya'ya tayini çıkan Mehmet Tevfik Bey eşi Zehra ile beraber Yanya'ya yerleşir. Zehra Hanım burada Münire ve Arife isiminde iki kız çocuk dünyaya getirir. İstanbul'da 1908'de meşrutiyet ilan edildikten bir müddet sonra 32 Mart vakası gerçekleşir ve Selanik'ten gelen Hareket Ordusu ayaklanmayı bastırır. Toplanan meclis, Sultan Abdülhamit'i görevden alıp yerine Mehmet Reşat'ı padişah yapar. Bu arada Mehmet Tevfik Bey ağabeyinin yardımıyla İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ne tayin olunur ve İstanbul'a yerleşir.

Diğer taraftan Mehmet Efendi'nin oğlu Yahya Abdülgani Paşa'nın köşküne sık sık gelen Bekir Sıtkı Bey'in akrabası olan Atiye ile tanışır. Atiye çirkin ve kendisinden sekiz yaş büyük olmasına karşın Yahya zamanla ona alışır ve sahip olduğu erdemleri gördükçe ilgi duymaya başlar. Kısa bir süre sonra Yahya ile Atiye evlenir ve tıp tahsilini bitirmesiyle birlikte Trakya'da Kayalar ilçesine tayin olur. Bir müddet burada çalıştıktan sonra Abdülgani Paşa vasıtasıyla Şam'ın Hama ilçesine gelen Yahya'nın babası Mehmet Efendi bu arada vefat eder. Yahya ve onun gibi birçok devlet memuru bu sık yer değiştirmeler ve tayinleri endişeyle izlemekte ve mecburen itaat etmektedirler. Memleket dört bir taraftan kuşatılmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti ilk olarak Balkan savaşlarını kaybeder. Daha sonra da Enver Paşa'nın ısrarıyla Almanların yanında yer alarak dünya harbine girer. Yanya'dan gelip İstanbul'da mahkeme azası olarak hayatını sürdüren Mehmet Tevfik Efendi bu karışıklıklardan dolayı umulmadık bir anda Erzincan'a Ağır Ceza Reisi olarak gönderilir. Mehmet Tevfik Bey, eşi Zehra ve kızları Münire ile Arife'yi bırakarak Erzincan'a gider. Daha sonra eşi ve çocuklarını da Erzincan'a getiren Mehmet Tevfik Bey iki yıl kadar burada kalır. Dersim kaymakamı ve eşi bölge halkı tarafından öldürülünce Dersim kaymakam vekilliği ve savcılığına getirilen Mehmet Tevfik Bey eşi ve çocuklarını da Harput'a gönderir. Dersim'deki vazifesi bitince ailesi ile birlikte Mardin'e yerleşir ve burada ağır ceza reisi olarak çalışmaya başlar. Diğer yandan İstanbul'dan Hama'ya giden Yahya, bölgede tanınan bir doktor olur ve Suat isminde bir kız çocuğu dünyaya gelir.

Bu arada birinci dünya harbi sona ermiş ve Osmanlı yenilgiye uğramıştır. İngilizlerin kışkırtması sonucu Araplar da Osmanlıya tavrı alırlar. Bu olumsuz şartlara birde Atiye'nin hastalığı eklenir. Yahya Bey bu durumda Mardin'e gelmeye kara verir ve eşi Nusaybin civarında yolda vefat eder. Mardin'e gelen Yahya Bey aslen Mardinlidir ve buradan ayrılırken beş yaşındadır. Mardin'e yerleşmeye gediğinde otuz beş yaşında olan Yahya Bey teyzesinin kızı Nezihe Hanım'ı bulur ve kızını okula kaydeder. Bir ev ve yazıhane kiralayarak mesleğini icra eden Yahya Bey daha sonraları İbrahimiye adında bir köyü alarak tamamen Mardin'e yerleşir. Yahya bu hayatını sürdürürken evlenmeyi düşünür ve kader karşısına Mehmet Tevfik Bey'in kızı Münire'yi çıkarır ve evlenirler.

Münire dördüncü çocuğu Umut'u dünyaya getirdiği sıralarda büyük kızları Suat akrabalarından Emine Hanım'ın oğlu Aziz'le nişanlanır. Emine Hanım'ın Suat'ın annesinden kalan altınları konu ettiği kulağına gelen Yahya Bey, bu evliliğe engel olur. Suat Aziz'i çok sevdiği halde evlenemezler. Aziz İstanbul'a yerleşip orada evlenir. Suat ise istememesine rağmen Savurlu Hamdullah Bey'in oğlu ile nikâhlanır. Münire ile Suat İstanbul'a evlilik hazırlıkları yapmak için geldikleri sırada bir evin önünden geçerken Seyfi'yi uygunsuz bir şekilde yabancı bir kadınla görürler.

Bu olaydan haberdar olan Yahya Bey kızını onlara vermekten vazgeçerek bu nişanlılığı bitirmenin yollarını aramaya koyulur. Bu durumu Seyfi'nin babasına nasıl anlatacaklarını düşünürlerken küçük oğulları Bülent şiddetli ishal sonucu vefat eder. Henüz onun üzüntüsü sürerken altı ay sonra büyük oğulları İhsan'da aynı hastalıktan hayata gözlerini yumar. Bu arada meydana gelen Şeyh Said ayaklanmasıyla birlikte doğudaki bir kısım şeyh ve ağalar batıya sürgün edilir. Bunların içinde Savur'lu Hamdullah Bey de vardır. O da ailesiyle birlikte Balıkesir'e taşınmak zorunda kalır. Babasının sürgüne tabi tutulması dolayısıyla hukuk mezunu Seyfi'nin de ataması yapılmaz. Kızını Seyfi'ye vermek istemeyen Yahya Bey Ankara'daki yakınlarının yardımıyla Seyfi'nin Suat'ı boşamasını temin eder.

Yahya Bey'in eşi Münire iki kız daha dünyaya getirir ve ilkinde Emel, ikincisine ise Selma ismini koyarlar. Bu olaylar yaşanırken diğer yanda Suat'ın sevgilisi Aziz, eşinden ayrılıp Mardin'e yerleşerek doktorluk yapmaya başlar. Aziz Bey Suat'ı ister ve evlenirler. Münire'nin kız kardeşi Arife emekli olan kocasıyla İzmir'e yerleştiklerinden Münire arada bir onu ziyarete gider. Münire'nin bir kızı da İzmirli birisiyle evlenince Münire İzmir'e yerleşmek için Yahya Bey'i ikna etmeye çalışır. Neticede Yahya Bey'in çok sevdiği İbrahimiye köyü satılır ve İzmir'de bir apartman dairesine yerleşirler. Ancak İzmir'e yerleşmeleri Yahya Bey'i gittikçe bir yıkıma doğru götürür. Sıla hasretini bir türlü üzerinden atamayan Yahya Bey ile Münire yıllarca tartışıp dururlar. Oğulları Günay, bir işadamı olup ticaretle uğraşır. Diğer çocukları Umut bir iş tutturamaz ve aileyi hayal kırıklığına uğratar. 1950 yılında kızlarından Emel Hanım'ın kocası olan Cevdet Bey milletvekili seçilir. Diğer damatları Aziz de milletvekili seçilerek meclise girer. Memleket hasretine dayanamayan Yahya Bey kanser hastalığına yakalandıktan sonra iyice kötüleşir ve bir süre sonra hayatını kaybeder.

2.1.1.6.3. Romanın Konusu

Münire romanında milliyetçilik akımıyla birlikte dağılma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan savaşını kaybedişi ve daha sonra birinci dünya savaşını kaybetmesiyle birlikte yabancı devletler tarafında işgal edilmesinin konu alındığı romanda azınlıkların batılı devletlerin kışkırtmasıyla özgürlüklerini istemeleri ve Anadolu insanının bu süreçte yaşadıkları anlatılır. Romanda birbirinden haberi olmayan iki memur ailesinin o çalkantılı yıllarda zorunlu tayinler sebebiyle ülkenin muhtelif şehirlerinde geçen hayatları ve en nihayetinde yollarının Mardin'de kesişmesi anlatılır. Bu iki ailenin yaşam öyküleri ile birlikte imparatorluğun son yıllarında yaşanan tarihi olaylara, toplumun kültürel değerlerine ve sosyal ilişkilerin nasıl yaşandığına değinen yazar, büyük bir alanda hâkimiyet süren ve içerisinde farklı kültürleri barındıran Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecini konu almıştır.

2.1.1.6.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Münire romanında kullanılan anlatım türü, hâkim bakış açısıyla kullanılan yazar-anlatıcı anlatım türüdür. Bu türde yazar, esere sıklıkla müdahil olarak açıklamalarda bulunur ve okurla beraber olaylara yorum getirerek okuru yönlendirme işlevini bizzat üstlenir. Hâkim bakış açısıyla kullanılan yazar-anlatıcı anlatı çeşidi, yazarın diğer romanlarında kullandığı anlatı türünün aynısı olmasına karşın yazar, *Münire* romanında daha fazla yer alır. Okurla beraber olayları izleyen ve hâkim bakış açısıyla da olay örgüsüne ara vererek gerekli izahatı yapan yazar, anlatıcı kimliğiyle bir kişilik kazanır ve romandaki kahramanlar gibi fikirlerini ifade eder ve romandaki kişilerden biri olur.

Anlatıcı okurla, ilk belirgin konuşmasını Abdülgani Paşa'yı tanıtırken yapar ve okura varlığını hissettirir. *Mardin eşrafından olan Abdülgani Paşa'dan 'Paşa' diye söz ediyoruz, rütbe sahibi bir askeri diriltmesin kafanızda* (Münire 2005: 89). Bölümler arasında yapılan geçişlerde ve farklı olay örgülerine yer verirken kullanılan bu teknik sayesinde üç farklı yerde meydana gelen üç farklı olay örgüsü hikâye edilir. Bu teknikle olaylar birbiriyle ilintilendirilmeden sürdürülür.

Yazar bölüm başlarında farklı bir olay örgüsüne geçeceğini kendisi ifade eder ve anlatmaya başlar. Arka planda devam eden savaş durumunun dışında iki olay örgüsü birbiriyle bağlantı kurulmadan sürdürülür. İki ailenin Mardin’de tanışmalarına kadar geçen süre içindeki cereyan eden olaylar birbirinden bağımsızdır ve romancı bölüm başlarında yaptığı açıklamalar ve durum değerlendirmeleri sonrasında kaldığı yerden devam eder.

Kendilerinden epey söz ettikten sonra, yaşamlarına değinmediğimiz diğer kahramanlarımızı unuttuğumuzu sanmayın sakın”(Münire 2005: 89). “Biz Devlet-i Ali Osman’ın bu adaletten uzak atamalarını temcit pilavı gibi ısıtıp ısıtıp karşınıza koymaktan arlandığımız için lafı fazla uzatmadan canlarından bezdiren bin bir perişanlık içinde ama eşkıyaların, çetelerin saldırısına uğramadan Mardin’e vardılar, otellerine yerleştiler diyelim, olup bitsin”(Münire 2005: 314). “Eh, isterseniz biz de şimdilik Anadolu’yu o perişan halinde bırakıp, ‘zamanı geldi’ diyerek, yıllar önce Hama’ya göndermiş olduğumuz Yahya Bey ve ailesinin yaşamına göz atmaya çalışalım (Münire 2005: 318).

Romanın olay örgüsünü incelediğimiz kısımda da ifade ettiğimiz gibi yazar, Osmanlı’nın son durumunu ve yeni olay örgülerini romana kazandırırken yazar-anlatıcı olarak kendisi devreye girer. *Öncesinde de belirttiğimiz gibi romanda ara sıra dönemin tarihi olaylarından da bahsedilir. Ancak bu tarihi olayların anlatımı olaylara ve romana bir yapmacıklık katar. Çünkü tarihi olaylar ile yaşananlar arasındaki bağ yeterince kurulamamıştır. Bunlar romanda bir yama gibi durur* (Timur 2012: 417). Romanda arka planda süre gelen savaş durumu ve Mustafa Kemal’i romana katarken bu yolu kullanan yazar, bunu, kahramanlar arasında kurulan bir sebep-sonuç ilişkisiyle değil de dışarıdan bir müdahale suretiyle yapar. *Sevgili okurum; isterseniz biz artık, Hacı Mehmet Efendi ailesini Bazarköy’de yaşantılarıyla baş başa bıraktığımız gibi Mehmet Tevfik Bey ailesini de İstanbul’a getirip yerleştirdikten sonra, dikkatimizi o mavi gözlü, kumral saçlı, şahin bakışlı yüzbaşıya aktarmak suretiyle anlatımıza devam edelim* (Münire 2005: 111).

Yazar romandaki tarihi olayları bu tarzda romana dâhil olarak bizzat kendisi yaptığı gibi kahramanlar vasıtasıyla da yapar. Nitekim Mustafa Kemal romana katıldıktan sonra ülkenin genelinde iştihar bulur ve yüksek fikirlere sahip olduğu halk arasında konuşulmaya başlanır. Bazarköy’e tayini çıkan Mehmet Efendi bir kahvede hasbıhal ettiği birinden onun methini duyar ve Mustafa kemal hakkında bilgiler edinir.

Mehmet Efendi kahvedeki ismini bilemediğimiz bu yaşlı adamla bir anda masada buluşur. İstanbul kıyafetli olan ve memleketin ahvalini detaylı bir şekilde bilen bu kişi, Mustafa Kemal hakkında bildiklerini Mehmet Efendi ile paylaşır. Kahraman-anlatıcı anlatım türüyle Mustafa Kemal hakkında bilgiler vermeye başlayan yazar, bu statüde ve kim olduğunu bilmediğimiz ve bir kahvehanede gününü geçiren bir zatın cebinden Mustafa Kemal'in fotoğrafını çıkarmasıyla birlikte yorumlara artık fotoğraf üzerinden devam eder.

Anlatma esasına bağlı itibari metinlerde vaka, şahıs kadrosu ve mekâna ait hususiyetler kahramanlardan biri tarafından nakledilir. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahede kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır. Kısacası anlatıcı, kahramanlardan birisiyle aynileşir. Böylece metnin yapısı ve üslubu üzerinde kahraman – anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati ve içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olur. Zira metinde nakledilen her şeyi onun duyu organları ile idrak ettiği ve değerlendirdiği tarzda karşımıza çıkar (Aktaş 1991: 100).

Kültür seviyesi itibariyle kahvehanede bulunan birinden bu tarz bir bilgi aktarımı romanın inandırıcılığını kaybetmesine neden olduğu gibi sadece bir fotoğrafa bakarak anlattıkları da yine inandırıcı olamamıştır. Yazar, Mustafa Kemal ile alakalı kendi fikirlerini ihtiyar bir kişinin ağzından ve bir fotoğrafa bakarak ifade etmiş ve çok fazla detaya girerek fotoğraftan anlaşılabilir şeylerin çok ötesinde yorumlar yapmıştır.

- Bu kurmay yüzbaşının öyle bir hali de yok değil.' Diyerek, elini iç cebine sokup cüzdanının içinden çıkardığı resmi Hacı Mehmet Efendi'nin karşısına koydu.

-Şu ortada oturan zabittir Mustafa Kemal. Oturuşuyla başını yükseklere tutuşundan nasıl dik başlı ve azimli bir karaktere sahip olduğu belli olmuyor mu? Gözleri nasılda ileri bakıyor, değil mi?

- Öyleye benziyor efendim.

-Fotoğraf Recep Paşa konağı'nın bahçesindeki ağaçların altında çekilmişmiş. Geniş zırlı pantolonu, sırma apoletli ceket, sırmalı kalpağı, çizmeleri, uçarlı yukarıya doğru sivrilmiş bıyıkları, kumral saçlarının çevrelediği yüzü, başka bir türlü yüzbaşı olduğunu ispatlamaya kâfidir bence. Baksanıza, yerini bilerek seçmişçesine ortalarına oturup ayak ayak üstüne atışında bile; 'Ben bu çöl kıyısına bir sürgün, kenara itilmiş bir yüzbaşı olarak gönderildim ama bu durumda kalmayacağım.

Çevremdekiler gibi kaderine boyun eğmiş bir kişi, bir gölge olarak kalamam. Benim, içime sığmayan bir içim, kalıplara, merasimlere, şekillere uymaz bir benliğim, apayrı düşüncelerim

var. Burada paşa benim. Yalnız Trablusgarb'ın paşası olarak da kalmayacağım, daha yolun başındayım. Aşılacak mesafelerim, ihtiraslarım ve sınır tanımaz bir idealim var.

Beni Selanik'ten buralara gönderenlerin gözlerinin sürekli üzerimde alacağını da biliyorum. Bunlar hem benim için hem öfkeli bir çile hem de kendimi tanımama yardımcı olacak bir imtihan niteliği taşımaktadır. Ama ben çilelerden yılacak, imtihanlardan çekinecek bir değilim,' der gibi bir hali var (Münire 2005: 122).

Görüldüğü gibi yazarın kendi fikirlerini yaşlı bir kişinin ağzından Mustafa Kemal'in fotoğrafına bakarak ortaya koyması ve bir fotoğraftan bütün hayat safahatını ve fikir dünyasını bilerek okura aktarması kahraman- anlatıcı anlatım türüne uyum sağlamamıştır. Yazarın bu ifadeleri hâkim bakış açısıyla yazıldığından her şeyi bilen ve gören bir konumda olan yazar- anlatıcı anlatım türü bu metin için daha elverişli bir anlatım türü olurdu.

2.1.1.6.5. Zaman

Esmâ Ocak 1940'lı yıllarda Mardin'de ortaokulda öğrenimini sürdürdüğü sırada tanıştığı Emel isimindeki arkadaşıyla yıllar sonra Yalova'da karşılaşır. Esmâ Ocak Emel Hanım'ın annesi Münire Hanım'ın halen hayatta olduğunu öğrenince onu ziyaret eder. Bu ziyareti esnasında başından geçen olayları ince ayrıntılarıyla anlatan Münire Hanım'ın hayat hikâyesini romanlaştırmaya karar verir. *O andan sonra, hayalimdeki şık ve dünyalar güzeli Münire Hanımefendi'ye canlı bir tarih gözüyle bakmaya başladım. 97 yaşındaydı. Engelleyemediğim bir heyecan içinde 'Münire teyzeciğim bir gün teybimi alıp gelsem, hayatınızı bana anlatsanız, ben de bunu romanlaştırsam, buna izin verir misiniz?' diye sordum. Ceylanlarinkini andıran kocaman ama şimdi küçülmüş olan akik rengi gözlerinin içi güldü. 'neden olması evladım. Beni çok memnun etmiş olursun' dedi. İki gün sonra teybimle gittim ve Münire Hanım anlatmaya başladı* (Münire 2005: 6).

Görüldüğü gibi Esmâ Ocak romanı yazdığı sırada Münire Hanım doksan yedi yaşındadır. Romanda vaka zinciri onun doğduğu yıllarda oluşturulduğuna göre roman ortalama yüz yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Romanın birinci bölümüne Osmanlı'nın son durumunu anlatarak başlayan yazar bu sırada vakanın geçtiği tarihi de okurla paylaşır. *Osmanlı İmparatorluğu'na 'hasta adam' adını Rus Çarı I. Nikola'nın koyduğunu yazar tarih kitapları. 1850 yılında Petersburg Sarayı'nda verilen görkemli bir baloda Nikola İngiliz sefirini bir köşeye çekerek, 'Türkiye kollarımızda yatan hasta bir adam. Parçalanıp*

bölünmenin eşiğinde yani. Ortamdan yaralanmak için toparlanmamasına izin vermemeliyiz' diyordu (Münire 2005: 7).

Sultan İkinci Abdülhamit'in padişahlığı döneminde başlayan vaka zinciri uzun soluklu bir sürece yayılarak 1950 seçimlerine kadar devam eder ve roman bu yıllar içerisinde sonlandırılır. *Normal seçimlerin yapıldığı 1946 yılında, Emel Hanım'ın kocası Eczacı Cevdet Öztürk Bey Mardin'de Demokrat Parti teşkilatını kurarak başkanlığını üstlenir. Sürdürdüğü maddi ve manevi çabalardan 4 yıl sonra, yani 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'den milletvekili seçildi (Münire 2005: 590).*

2.1.1.6.6. Mekân

Münire romanı Mehmet Efendi ve ailesinin Mardin'den Musul'a yaptıkları kelek yolculuğu ile başlar, Münire ve eşi Yahya Bey'in İzmir'e yerleşmeleriyle son bulur. Bütün Osmanlı toprakları soyut bir mekân olarak eserin arka planında yer alır. Buna karşılık kahramanların sürekli farklı şehirlere tayin olmasıyla olaylar çok geniş bir mekâna yayılır. Romanda olayların geçtiği şehirler güneyde; Musul, Şam, Hama, Trablusgarp gibi şehirlerdir. Ayrıca Trakya Bölgesi'nde sonradan kaybettiğimiz birçok şehirde mekân olarak romanda yer alır. Romanda geçen Anadolu Şehirleri ise Erzincan, Elazığ, Tunceli, Mardin, İstanbul, Diyarbakır, İzmir ve Bursa'nın Orhangazi ilçesidir. Romanın olay örgüsünde rol oynayan asıl mekânlar başta Mardin olmak üzere İstanbul ve İzmir'dir. Mardin, Yahya Bey'in dünyaya geldiği ve Şam'da kaldığı yıllardan sonra Münire ile tanışıp evlendiği ve İzmir'de yaşarken de daüssıla hasreti çekerek oraya ulaşmak adına sağlığını kaybetmesine sebep olacak kadar sevdiği kendi memleketidir. Nitekim romanın son kısımlarında memleket hasreti çeken Yahya Bey sürekli Mardin'i ve oradaki köyünü düşünür. Mardin tasvirleri Yahya Bey'in hayal gücü vasıtasıyla romanda yer alır.

-Hatırlar mısın, bilmem? Bazı yılar sabah yataklarımızdan kalktığımızda, taraçanın bazen bir, bazen iki yerinde, anafor yaparak yağın karın küçük tepelikler oluşturduğuna şahit olur, tabiatın bu cilvesi karşısında şaşka kalırdık. Uçsuz bucaksız ovayı gözlerimizi kamaştıran bir beyazlık bürümüş olurdu. Sırtımızda gürül gürül yanan odun sobasının sıcaklığı, kulaklarımıza da ağzından fırlayan alevlerin çıtırtılı sesi içinde seyre daldığımız günlerden birini yeniden yaşama uğruna neler vermezdim ki? Gökten yere düşerlerken birbirleriyle kucaklaşıp, lapa lapa sağa sola savrulurlardı. Ben şu anda o manzarayı seyre dalmış vaziyetteyim (Münire 2005: 581).

Yahya Bey daha küçükken Mardin'den ayrılmışlar ve babası Musul'a tayin olmuştur. Bu yolculukların Diele Nehri üzerinden keklele yapmaya karar veren Yahya Bey'in babası Mehmet Efendi ve Ailesi ilk olarak Diyarbakır'a gelirler. Diyarbakır onlar için yabancı bir şehirdir ve yazar-anlatıcı detaylı bir şekilde kahramanların Diyarbakır'da buldukları mekânların tasvirlerini yapar.

Şehrin kocaman demir kapısını çalan kervancı başı muhafızlar tarafından esaslı bir sorguya çekilip yolcular hakkında bilgi verdikten sonra kanatların ikisi birden açıldı. Şehre giren kervan Mardin Kapısı'nın karşısına düşen Deliller Han'ından içeriye süzüldü" (Münire 2005: 24).

"Geceyi geçirmiş oldukları mekân han falan değil muhteşem bir kervan saraymış meğer. İri iri açılmış gözlerinde alabildiğine geniş olan avlunun etrafını aşağılı yukarılı odalarla kapılarının açıldığı kantaralı eyvanlara baktı. Sonradan edindiği bilgilerden, bu kervansarayın, II. Osmanlı Valisi Hüsrev Paşa'nın girişimiyle, vakıflar idaresi tarafından hacı adaylarının istirahatlarını temin etmek amacıyla yaptırılmış olduğunu öğrenecekti. Orta Asya'dan, Rusya'dan, dünyanın dört bir yanından ve Türkiye'nin bütün kentlerinden gelen hacı adayları, atları, arabalarıyla bu hana inerlermiş. Çünkü Osmanlı'lara ait olan bu han, hicaz'a gidecek olan hacıların bütün ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yaptırılmıştı.

Diyarbakır'a gelen hacı adaylarının atları, develeri, kadanaları sekiz yüz hayvanı barındıracak büyüklükteki ahırlara alınır, arabalar hanın karşısına düşen 'Hacılar Harabesi' adlı meydanda bekletilmiş. Kervansarayın kapısından içeri giren bütün hacı adaylarının ihtiyaçları, vakıflar idaresi tarafından giderilir, Hicaz'a seyahat edecek olanlar, hangi şehre gideceklerine göre gruplara ayrılır, her bir grubun başına da bir delil, yani yol gösterici, rehber konurmuş. Bu deliller hacıların mukaddes topraklara ulaşip hac farızalarını bitirinceye kadar onlara yardımcı olurlarmış. Zaten bu kervansaraya o özelliğinden dolayı ötürü 'Deliller Hanı' adı verilmişmiş (Münire 2005: 25).

Bir müddet Musul'da kalan aile daha sonra Bursa'nın Bazarköy ilçesine taşınırlar. Mehmet Efendi Bazarköy'e (şimdiki adıyla Orhangazi) oğlu Yahya Bey'i okutmak için İstanbul'a yakın olması dolayısıyla taşınır. Yazar burada yaşanan olayları anlatırken tarihi serüvenini anlatmayı da ihmal etmez. Romanda geçen önemli mekânlardan biride İstanbul'dur. Eserde İstanbul tasvirlerine çok fazla yer verilmez. Mekân olarak Abdülgani Paşa'nın köşkü vardır ve Yahya Bey hayatında attığı iki önemli adımı bu köşk kalmasına borçludur.

Tıp tahsili yapmak istediğinde Abdülğani Paşa'nın teklifiyle köşke yerleşen Yahya Bey bu sayede doktor olacaktır ve yine bu köşkte kalırken tanıştığı Atiye Hanım ile evliliği bu köşkte kalmasına borçludur. Bu noktalardan İstanbul yılları Yahya Bey'in hayatındaki dönüm noktalarının yaşandığı yıllardır. Romanda kullanılan son mekân Münire Hanım'ın rüyalarını süsleyen ancak Yahya Bey'in ölümüne neden olan İzmir'dir. Münire Hanım romanın sonunda İzmir'de bir apartman Dairesinde hayallerini gerçekleştirir ancak çok geçmeden Yahya Bey hayatını kaybeder.

2.1.1.6.7. Olay Örgüsü

Münire romanı, tarihi bir roman olması dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun 1850'li yıllardaki siyasi durumu ile alakalı bilgilerin verilmesiyle başlar. Daha sonra ilk olay örgüsünü şekillendiren yazar, Mardin tapu müdürlüğünde çalışan Mehmet Efendi'nin Musul'a tayin olmasını ve Musul yolculuğunu Dicle üzerindeki kelekler vasıtasıyla yaptığını değinir. Esmâ Ocak, bütün eserlerinde olduğu gibi bu romanında da olay örgüsü doğal akışı içinde seyrederken araya girerek olayın geçtiği yörenin kültürel değerlerini, yaşam koşullarını anlatır. Bu zorlu yaşam koşullarıyla birlikte ortaya çıkan ilginç olayları, romanın temel kurgusuyla bağlantılı olmayan farklı yaşam hikâyelerini okurla paylaşır ve tekrar romanın asıl vaka zincirini devam ettirir. Romanda anlatılan bu tür ilginç olayların ilki Diyarbakır'dan Musul'a Dicle üzerinden keleklerle yapılan yolculuktur. Yazar bu yolculuğu anlatmadan önce keleğin ne olduğunu ve nasıl bir çalışma sistemine sahip olduğunu detaylı bir şekilde okurla paylaşır.

-Keçi ya da koyunları alıp, karınlarını yarıp, derilerini çok dikkatli bir şekilde yüzdükten sonra, göğüs kısmından itibaren dikip, ayak kısımlarını sıkı sıkıya bağlayarak elde ettikleri tulumlardan mı söz ediyorsunuz değil mi?

-Evet, Mehmet Efendi Bey kardeşim. Kelekçiler işte o hale getirdikleri tulumları bu işlerle uğraşan esnaftan alır, üfleyerek içini hava ile doldurmak suretiyle şişirirler. Ağızlarını çok iyi bağlayıp, işlerine yarayacak hale getirdikten sonra, direk hanelere gidip 'bahçıvan sığı' dediğimiz sırıklardan alırlar. Bunları bir metre aralıkla sağlı sollu kirişler halinde birbirine bağlarlar. Şişirmiş oldukları tulumları bu sarıkların üzerine oturtup mazbut bir şekilde tekrardan

bağlar, kirişlerin arasını yaprakla döşer, böyle su üzerinde yüzmeye elverişli bir nakil vasıtası elde etmiş olurlar (Münire 2005: 18).

Romanda kurgulanan vaka zinciri, ülkenin karışık durumu dolayısıyla memurların sık sık yer değiştirilmesi ve bu değişikliklerle birlikte yaşanan olaylarla oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Mehmet Efendi ve ailesinin başından geçenlerdir. Mehmet Efendi ve ailesi uzun bir kelek yolculuğundan sonra Musul'a gelirler. Musul'da beş yıl geçirdikten sonra çocuklar büyümüş, Abdurrezak 15, Yahya ise 13 yaşına gelmiştir. Çocukların eğitimleri için İstanbul'a yakın olan Bursa'nın Bazarköy ilçesine tayinlerini yaptıran ailenin küçük oğulları Yahya da İstanbul'da tıp eğitimi görmeye başlar. Romanda Mehmet Efendi ve ailesinin yaşam öyküsü bu olaydan sonra Yahya'nın başından geçenlerle devam eder ve Yahya, romanın başkahramanı Münire'den sonraki önemli kahramanıdır. Yahya, burada Atiye isimli bir kızla tanışıp evlenecek ve uzun yıllar beraber yaşadktan sonra onu kaybederek çocuk iken ayrıldığı Mardin'e, kızı Suat ile beraber yerleşmek zorunda kalacaktır.

Mehmet Efendi Bazarköy'le meşgul olurken yazar bu ailenin yaşam öyküsünü arka plana alarak romana yeni bir aile ve onların hayat hikâyesini ortak eder. Yazar romanın yedinci bölümünde hukuk fakültesinden yeni mezun olan Mehmet Tefvik Bey'in Zehra ile evliliğini ve onların ülkenin muhtelif yerlerine olan tayinleriyle başlarından geçenleri okurla paylaşır. Yazar romanın dokuzuncu bölüme kadar Mehmet Efendi ve ailesini, Mehmet Tefvik Bey ve ailesini, ayrıca arka planda gelişen Osmanlı'nın Balkan Savaşları ve düştüğü acı durumu anlatmak suretiyle üç ayrı olay örgüsünü romanda sürdürür. Dokuzuncu bölümün başında bu üç olaydan bağımsız ve olay örgüleriyle bağlantı kurulmadan bir teğmenden bahseder.

Sevgili okurum; isterseniz biz artık, Hacı Mehmet Efendi ailesini Bazarköy'de yaşantılarıyla baş başa bıraktığımız gibi Mehmet Tefvik Bey ailesini de İstanbul'a getirip yerleştirdikten sonra, dikkatimizi o mavi gözlü, kumral saçlı, şahin bakışlı yüzbaşıya aktarmak suretiyle anlatımıza devam edelim. Eeveet, evet! Harbiye'yi bitiren ve parlak bir talebe olduğu için kurmay sınıfına ayırdıkları Mustafa Kemal, akademiye başarıyla bitirip 24 yaşında, kurmay yüzbaşı üniformasını giydi (Münire 2005: 111).

Esma Ocak, Mustafa Kemal'in bazı mümeyyiz sıfatlarına değinerek okurun gözünde bir kurtarıcı olarak portresi çizdikten sonra arka planda cereyan eden savaş durumu ve ülkenin geçirdiği zor günlerin anlatıldığı olay örgüsünün başına Mustafa Kemal'i yerleştirir. Daha somut biçimde ve Mustafa Kemal'in hayatı konu edilerek sürdürülen olaylar zinciri arka planda varlığını sürdürmeye devam eder. Mustafa Kemal'in hükümete ve padişaha dair fikirleriyle hükümetin ve padişahın olaylara karşı aldığı tavırlar yazarın ifadeleriyle eserde kendine yer bulur.

Anlatılan bu tarihi bilgiler yazarın tarih birikimi ve romana konu edilen Münire Hanım'ın aktardığı doğrultuda okurla paylaşılır. Bu sebeple eserde ifade edilen tarihi olaylar genel olarak objektif bir nitelikte olsalar da bu olayların yorumlanması ve sonuçları, yazarın sübjektif fikirleriyle desteklenmiştir. Romanda yazar, memleketin içine düştüğü sıkıntıları ve Mustafa Kemal'in kurtuluş için çareler aramasını anlatırken Abdülhamit'i sorumsuzlukla suçlamış ve alaylı ifadelerle yer vermiştir.

Gerçi kafası, kalbi, yüreği mutlaka başaracağı önsezisiyle ışıyıp, aydınlanmaktaydı ama neyi başaracaktı? Kitaplardan başka sığınacak bir liman bulamamaktaydı. Zaman zaman gözlerini kapayıp, Yıldız Sarayı'nın penceresinden boğazın püfür püfür esen rüzgârına kendini vermiş olan padişahı düşünürdü. Ama Sultan Abdülhamit Hazretleri sarayın yaldızlı salonlarında yan gelip yatarak, cenneti andıran bahçesinden yükselen kuş cıvıltılarıyla uykuya dalmakta, memleket ise kan, ateş ve sefaletle boğuşmaktaydı" (Münire 2005: 114). "Sırtında bin bir suç, ihmal ve zulüm sorumluluğunu taşıyan padişah tükenmek üzeredir. Hanedan mensupları ise okuryazar denemeyecek kadar cahildirler. Abdülhamit on dokuz seneden beri veliaht Reşat'ın yüzünü dahi görmemiştir. Bütün şehzadeler, köşklerinde tutuklu bırakılmıştır, Arap harem ağalarının, dadı ve halayıkların elinde, beyinsiz mahlûklar haline getirilmişlerdir (Münire 2005: 122).

Böylece yazar, Mustafa Kemal'i methetmek isterken devrin padişahı Abdülhamit ve ailesiyle birlikte Enver Paşa'yı da alaylı ifadelerle yermesi romanın tarihsel objektifliğine ters düşmüştür. *Romancı, özgürce hayal kurmaya, kişisel tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Ancak bunları yaparken kesin olarak bilinen tarihi gerçeklere aykırı bir kurgulama yapamaz. Tarihi kişilerin bilinen kesin kişiliklerini keyfine göre değiştiremez. Mesela Fatih Sultan*

Mehmed'i romanında ibne olarak göstermesi ahlaki değildir ve tarih romancılığı, romancıya bu hakkı vermez (Çetin 2009: 221).

Mustafa Kemal'in romana katılmasıyla arka planda seyir eden olaylar romanda kendisine daha fazla yer bulmaya başlar. Harbiye'den mezun olduktan sonra akademiye de başarıyla bitiren Mustafa Kemal arkadaşlarıyla birlikte bir apartman dairesine yerleşirler ve vatanın imdadına yetişme projeleri üretirler. Abdülhamit'in hafiyesi olduğunu sonradan anladıkları Fethi adındaki arkadaşlarının ihbarıyla hapse atılırlar. Bir müddet burada kaldıktan sonra ikinci orduya tayin olunmaları gerekirken Suriye'ye sürgün edilirler. Bir süre sonrada beşinci ordunun merkezi olan Şam'a gönderilirler. Burada yaşadığı sürgünlerden sonra Selanik'te üçüncü ordu kurmay heyetine getirilen Mustafa Kemal'in gelişi ile birlikte Enver Bey ile arasındaki sürtüşmede başlamış olur. Hürriyetin ilan edilmesi ile birlikte Enver Bey'in yıldızı tamamıyla parlamıştır. Mustafa Kemal geri plana itilse de hürriyet sarhoşluğu geçer geçmez içerde ve dışarıda sayısız olayların yaşanacağını bildiğinden vatanın kurtuluşu için faaliyetlerini sürdürmeye devam eder ve Trablusgarp'a sürgün edilir. Trablusgarp'ta çok gecikmeden tanınan biri olan Mustafa Kemal onuncu bölümün sonunda buradan ayrılır ve Libya İtalyanlar tarafından işgal edilir.

Romanda anlatılan bu kısımlar bir olay örgüsü içinde verilse de titizlikle kurgulanmamış ve roman boyunca süregelen iki olay örgüsüyle birleştirilmeden ve zamanlama kaygısı güdülmeden romanın asıl olay örgüsünün arasında okura aktarılmaya çalışılmıştır. *Tarihi romanda olaylar kuru tarih bilgileri halinde değil, okuyucunun merakını diri tutacak biçimde, canlı kanlı kuru tarih iskeletinin ete kemiğe bürünmüş haliyle sunulur (Çetin 2009: 222).*

Bu bilgilerin kurgulanmadan okurla paylaşıldığı bölümlerde roman, roman özelliğinin dışına çıkarak sadece tarih bilgilerinin verildiği bir esere dönüşür. Nitekim onuncu bölümün sonunda anlatılan Osmanlının durumu ancak altı bölüm sonra yani on altıncı bölümde tekrar anlatılmaya başlanır ve çok yoğun bir şekilde romana dâhil edilen ve okurun merak ettiği Mustafa Kemal, bu bölümden sonra uzun bir müddet romanda kendine yer bulamaz. Arka planda varlığını sürdüren savaşlar ve Osmanlının yıkılışı on altıncı bölümün başında Abdülgani Paşa'nın Sıktı Bey ile olan sohbeti sırasında tekrar anlatılmaya başlanır.

Cihan harbine girildiğini ve ülkenin büyük bir yıkım içinde olduğunu Abdülgani Paşa, Sıktı Bey'e uzun uzadıya izah eder. Bu kısımda anlatılan tarihi olaylar Abdülgani Paşa'nın ifadeleriyle okura aktarıldığından olay örgüsü ile bir bütünlük arz eder. Yazarın bu kısımdaki olayları kendi ifadeleriyle olaylara müdahil olmak yerine kahramanlar vasıtasıyla yapması iki vaka zinciri arasındaki bağı kuvvetlendirmiş. On altıncı bölümün başında cihan harbine girilmiş, Sultan Reşat tahta geçmiş ve Enver Bey Genel Kurmay Başkanlığı'na getirilmiştir. On yedinci bölümde ise yazar bizzat romana müdahil olur ve kısa bir girişten sonra Ermeni meselesine değinerek okura bu konuda çeşitli bilgiler verir.

Tam 600 yıl Osmanlı İmparatorluğunun himayesi altında din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapılmadan Müslümanlarla kardeş gibi yaşayan Ermeniler, Rusların kışkırtmaları ve ellerine vermiş oldukları silahlarla kıyama kalkıştılar. 1914'te patlak veren Birinci Cihan Harbi'nden sonra, Hatay'a giren Fransızlar Ermeni çetelerini silahlandırıp, eli kolu bağlanmış olan savunmasız Türk halkını ihtiyar, çocuk, genç, hata ayrımı yapmadan katletmişlerdi. Bu koşullar altında hangi ordu düşman ile savaşılabir, nasıl başarı elde edebilirdi? Birinci Cihan Harbi devam ediyor, Ermeniler yüzyıllardan beri beraber yaşadıkları Türk halkıyla ordusunu sırtlarından hançerliyordular. Bu gidişe dur demenin zamanı gelip çatmıştı bile. 1915 tarihinin 14 Mayıs'ında 'Tehcir', yani göçe zorlama kanunu çıkarıldı. Ermeniler ihanet, casusluk, katliam yaptıkları yerlerden teker teker yahut toplu halde alındılar, başka yerlere götürülüp orada yaşamaya mecbur edildiler. Doğal olarak bu sevkıyatlar sırasında, ciğerlerini yakıp ocaklarını söndürdükleri sevkıyatçıların hışımına uğradılar. Bu haklı tutum, imparatorluğu parçalara bölüp, bir yöresini kendilerine mal etmek isteyen düşmanlar tarafından 'soykırım' olarak değerlendirildi (Münire 2005: 217).

Bu bölümde Ermeni Soykırımı iddialarına dair bilgileri okurla paylaşan yazar olay örgüsüne geri döner. Yirmi üçüncü bölüme kadar diğer iki olay örgüsünün gelişme bölümleri üzerinde yoğunlaşan yazar bu bölümle birlikte Birinci Cihan Harbi'nin kaybedilişini okura duyurur.

Ege ve Akdeniz kıyılarının işgal edilmesiyle birlikte Mustafa Kemal romanda kendine yer bulur ve savaşa Ali Fuat Paşa'nın görev vermesiyle yön vermeye başlar. *On dokuz Mayıs 1919'da, Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basan Mustafa Kemal cebindeki o biçare ama iyi insanın mührünü taşıyan yetki belgesini öylesine mükemmel bir biçimde kullanacak ve birkaç yıl sonra yani 9 Eylül 1922'de aynı rıhtım üzerinde şehitlerin kan bedellerini öyle kötü bir biçimde ödetecekti ki düşmanlar bütün Anadolu topraklarını terk edip gideceklerdi* (Münire: 296). Mustafa Kemal Paşa Samsun, Sivas ve Erzurum'da düzenlediği kongrelerle

halkı bilinçlendirerek milli mücadeleyi başlatır. İtilaf Devletleri tarafından kapatılan meclis yeniden açılır ve Mustafa Kemal Paşa meclis adına bütün yetkileri kendinde toplayarak mücadeleyi hızlandırır. 29 Ekim 1923'te ise Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte ilk kabineyi, birinci ve ikinci İnönü zaferlerini kazanan İsmet İnönü kurmuştur.

Arka planda cereyan eden olay örgüsü bu şekilde sonlanırken romandaki diğer iki olay örgüsünde gelişme bölümü ve devamında sık sık meydana gelen tayin olayları söz konusudur. Yahya Bey eşi Atiye ile birlikte Şam'ın Hama şehrine tayin olur ve bu civarda ünlü bir hekim olarak çalıştığı zaman dilimi içerisinde savaş şiddetlenir. Yahya Bey'in bankada ki paralarına dahi el konulur. Bu olumsuz gelişmeye eşi Atiye'nin de şiddetli hastalığı eklenince İstanbul'a yerleşmeye niyetlenen Yahya Bey, yolda eşi Atiye'yi kaybeder. Mardin'de bir müddet kalmak zorunda kalan Yahya Bey, akrabalarının ısrarıyla buraya yerleşmeye karar verir. Mehmet Tevfik Bey ise Erzincan'a zorunlu tayini münasebetiyle bir müddet burada kalır. Anadolu'da meydana gelen katliamlarla Dersim kaymakamı da öldürülünce Mehmet Tevfik Bey dersim kaymakamlığı ve ağır caza reisliğine atanır. Eşiyle çocuklarını Elazığ'a yerleştiren Mehmet Tevfik Bey Dersim'de birçok yıkımlara ve katliamlara şahit olur. Eşi Zehra Hanım ve çocukları Münire ve Arife ise Harput'ta açlık ve perişanlık içinde bir müddet kalırlar. Mehmet Tevfik Bey'in zorunlu görevi bittiğinde Mardin'e tayin olur ve buraya yerleşirler.

Yahya Bey yıllar sonra evlenmek istemekte fakat Suat'a üvey anne olmayacak yaşta birini arzu etmektedir. Romanda ülkenin farklı yerlerinde görev yapan ve birçok acı olaya şahit olarak Osmanlının son dönemine tanıklık eden bu iki Osmanlı ailesinin hayat hikâyeleri Mardin'de birleşir. Yirmi dokuzuncu bölüme gelindiğinde Yahya Bey, Mehmet Tevfik Bey'in kızı Münire'yi bir vesileyle görür ve yaşı küçük olmasına karşın kızı Suat ile anlaşabilmesi için onunla evlenir.

Bu evlilikten birçok çocukları olan çift Mardin'de yaşamaya devam ederler ve bir müddet sonra belediye başkanı olan Yahya Bey çok zenginleşmiş ve bir de köy sahibi olmuştur. Bu arada Yahya Bey'in kızı Suat büyümüş ve akrabaları olan Aziz Bey ile gizli bir aşk yaşamaktadır. Aziz Bey Suat'ı, annesine istetir ve nişan yapılır ancak Yahya Bey'in problem çıkarması dolayısıyla evlenemezler. Daha sonra Suat, Savurlu Hamdullah Bey'in

oğlu Seyfi ile nişanlanır. Hamdullah Bey milli mücadeleyi desteklemesine rağmen Şeyh Sait ayaklanmasıyla birlikte sürgün yasasının çıkarılması sonucunda problem çıkarabilecek aileler arasında görülen Hamdullah Bey ve Ailesi de sürgün edilir. Esmâ ocak bu vesileyle sürgün yasasına ve Şeyh Sait ayaklanmasına değinerek bu konuda da çeşitli bilgiler verir.

Hareketin elebaşılığını yapma fikrinde olan Sait adındaki şeyhin kollamakta olduğu fırsat, bir jandarma müfrezesinin, köyünde barındırdığı mahkûmları almaya gelmesiyle eline geçmiş oldu. Kendisi bir grupla çarpışırken şeyhin diğer aveneleri telgraf, telefon tellerini tahrip etmek suretiyle, haberin Ankara'ya ulaşmasını engellediler. Şeyh Sait 150 kadar atlı ve silahlıyla Eğil bucağı üzerine yürüyüp, bucak müdürüyle on jandarmayı esir aldı. Aynı fikirde olduğu dört aşiret reisinin himayesi altındaki Kürtler de peşlerine takıldılar. Hani, Çapakçur ve Palu'yu işgal ettiler. Lice'ye doğru ilerlemeye başladılar. Fakat cumhuriyete karşı giriştikleri kıyama tam hazırlıklı olarak başlamamışlardı. Bu kurnaz tilkilerin amacı Diyarbakır'a ulaşmak ve kenti ele geçirdikten sonra, bir kürt devleti kurmak uğruna vuruştıklarını ilan etmekte. Bu sebepten, şehre gizlice sızmış olan perendelerine Diyarbakır hükümet konağının elle yazdırılmış beyannameler yapıştırttılar.

Fakat büyük bir heves ve umutla yaklaşmakta oldukları Diyarbakır, Şeyh Sait ve arkadaşlarını büyük bir hayal kırıklığına uğratacaktı. Gelip duvarlarına dayandıkları surların muhkemliği, iç kalenin üzerine yerleştirilmiş olan toplar, ateşler karşısında, kahreden bir paniğe kapılan kuvvetler çil yavruları gibi dağılarak, sığınacak delik aramaya koyulacaklardı. Yenildiklerini anlayan Şeyh Sait, birliklerine sabaha yakın çekilmeleri emrini ulaştırdı. Şeyh Sait'in yandaş ve fikirdaşları tarafından Diyarbakır ve yöresine yayılan, ' Şeyh Sait idam edildiği anda deprem olacak' hikâyesine inananlar geceyi sokaklarda geçirdiler. Bu masala kulak tıkamış olan halkla, İstiklal Mahkemesi üyeleri, Diyarbakır'ın ileri gelenleri, subaylarla aileleri, akın akın ipin ucunda sallanan 47 vatan hainini seyretmeye gittiler (Münire 2005: 505).

Zaten Seyfi'yi sevmeyen ve İstanbul'da uygunsuz bir şekilde gördüğü için Seyfi ile evlenmek istemeyen Suat, sürgün yasasıyla birlikte bütün bağları koparır ve ayrılırlar. İstanbul'a yerleştikten sonra eşiyle ayrılan Aziz tekrar Mardin'e gelir ve Suat'la evlenirler.

Romanın gelişme bölümünün sonlarında Münire Hanım ile Yahya Bey arasında sürekli bir çatışma oluşturulmuş ve bu ortam, sonuç bölümünde Yahya Bey'in ölümüyle sonlandırılmıştır. Münire Hanım, kız kardeşi Arife'nin İzmir'de olması ve kendi kızı Selma'nın da İzmir'e yerleşmesiyle İzmir'e karşı bir iştihak duyar. Mardin'den sıkılmış ve İzmir'e yerleşmek istemektedir. Buna karşın Yahya Bey kendi memleketi olan bu topraklardan ve köyünden ayrılmak istemez. Uzun yıllar yapılan münakaşalar neticesinde

köyü ve bütün topraklarını satarak İzmir'e yerleşme kararı alırlar. İzmir'e yerleşmek zorunda kalan Yahya Bey bir apartman dairesinde sıkışmış olarak yaşamak istemediğinden mütemadiyen İbrahimiye Köy'ünü ve Mardin' hayal etmekle vaktini geçirir.

Daüssıla denen bir yurt acısı hastalığına yakalanır ve sürekli memleketini hayal eder. İzmir'e yerleşme olayı ve bunun sonucunda oluşan çatışma ortamı, Yahya Bey'in ölümüne neden olacağından romanda uzunca işlenmiş ve kahramanların arasındaki diyaloglarla okura aktarılmıştır.

Günler, aylar, haftalar, bu ve buna benzer tartışmalar içinde geçip, gidiyordu. Aradan üç mevsim geçti ve kışa girdiler. Yahya Bey her günkü gibi pencerenin önüne oturmuş, kolları birbirine kenetli vaziyette gökten serpintiler halinde düşen kar taneciklerine bakıyordu. Güler bir yüzle gelip, karşısına oturan Münire Hanım:

-Ne kadar güzel yağıyor değil mi bey?' diye sordu. Yumuşaklığında alay konusu olan bir sesle;
-Sen bu birkaç serpinti halinde yağın şeye kar mı diyorsun?' dedi. 'Mardin de böyle mi yağardı? Padişahlara, padişahım yazın yaz olsun, kışın kış diye dua ederlermiş. Bizim ne yazımız yaza beziyor, ne kışımız kışa! Neyse canım buna da şükür. Geçirdiğimiz iki kış içinde ilk kez lütfedip, şöyle bir serpiştirdi de, beni oturmuş olduğum lanetli köşeden alıp, Mardin'e götürerek, ferah odamızın penceresi önüne oturttu (Münire 2005: 581).

Yahya Bey daüssıla hasreti dolayısıyla kanser hastalığına yakalanır. Farklı memleketlerde olan çocuklarını son bir defa görmek için yanına çağırır ve hasret giderir. Yahya Bey ile Münire'nin Mardin de evlenmeleriyle birleşen ve tek bir olay örgüsüne dönüşerek devam eden vaka zinciri Yahya Bey'in aniden rahatsızlanarak hayata gözlerini yummasıyla sona erer.

3. Bölüm

3.1. Yapı ve Anlatım Özellikleri Yönüyle Romanların Mukayeseli Olarak

Değerlendirilmesi

3.1.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Esmâ Ocak'ın romanlarının tümünde anlatıcı, genellikle hâkim bakış açısını kullanan ve 3. tekil şahıs konumuyla romanda yer alan yazar-anlatıcıdır. Romanlarda anlatıcı, ilahi nitelik taşır, dolayısıyla olayları bütün detaylarıyla bilir ve bu ilahi bakış açısının sağladığı imkânlarla romanda çeşitli tahliller yapar. Romanlarını yaşamış olaylardan seçen Esmâ Ocak, yaşamış ve yaşanması muhtemel her şeyi bilir ve kullandığı anlatıcı, anlattığı olayların dışında durur ve gören durumundadır. 3. tekil şahıs ağzıyla konuşur ve yazarın dilini kullandığı için bu tür, yazar-anlatıcı anlatım türü olarak ifade edilir. Yazar-anlatıcının kahramanların geçmişini, şimdiki durumunu ve gelecekte yaşanacak olanları sınırsız bir şekilde görüp aktarması onun tanrısal bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. *Kervan-Servan* romanında bu bakış açısını başarılı bir şekilde kullanan Esmâ Ocak Meryem'in aklından geçenleri ve hiç kimsenin bilmediği düşünce ve davranışlarını bu yolla şu ifadelerle okura aktarır:

Kapı önünde hınçla, kederle dolan soluklarını boşaltırken körük gibi kalkıp iniyordu göğsü. Bağılara doğru koştuğunda, insana dokunan bir çaresizlik içindeydi. İncirlerin kalın gölgesine yıkıldı. Her nedense kendini ürkmüş bir kaplumbağaya benzetiyor, ellerinin arasındaki başını yumruklayarak hıçkırıyordu. Ah! Ah. İnsan yasak edilmiş çizgiyi aşmaya görsündü bir kez. Barikatı aştı mı o sahalarda at koşturdu, at. O günden sonra, mantığının değil, içindeki duyguların tutsağı olan Meryem'e de yediği dayak şuarsuz bir güç kazandırmış, hasmının bağrındaki yarayı dibine kadar eşmek, ona acıların en katmerlisini tattırmak gibi haince duygularla dizgin boşaltmıştı. Damarlarında dolaşan Arap kanı, başa çıkamama susamışlığıyla parladıkça tiksindiği adamın hıncını bebeciklerden alacak kadar kendini yitiriyor, kaldırıp kaldırıp yere çalıyordu kızının kundağını. Oğlanın günden güne tombullaşıp pembeleşen yüzüne öfkeli pençeler vurup: ‘-Geber ha geber! Gül yatağında gerim gerim gerilip yatan ananın sebebine düştüm bu hallere, onun ve senin sebebinize. Avucuma altınları basıp bu yollara salmasaydı olmazdı değil mi? Yeter bu aç susuz canımı çektiğiniz yeteer! Ha yeteer!’ diyerek memesinden koparıp, solukları kesilinceye kadar ağlamaya bırakıyor, ama sesleri sınırlarını daha dayanılmaz bir biçimde gerdiğinden, sütü çekilmiş göğüslerini yumruklayarak, ağzından fırlayan ilenmelerin pişmanlığında yüzünü döndürdüğü duvara alını vura vura ağlıyordu. Çocuklarına duyduğu sevgi, Seyyit'e duyduğu hınçla yer değiştiriyordu Karınlarını doyururken tartaklayan,

ninni söylerken bağırın, okşarken çimdikleyen, bezlerini değiştirirken tokatlayan, ağladıklarında küfreden bir kadın olmuştu (Kervan Servan 1983: 259).

Sonuç olarak eserlerinde yaşanmış hayat hikâyelerini ve tarihsel süreçleri anlatan Esmâ Ocak, geleneksel anlatı türü olan hikâyeye etme tekniği ile yola çıkmış ve bu nakil yoluyla yaşanmış hikâyeleri okuruna aktarmıştır. Yazarın bu tutumu bütün eserlerinde mevcuttur. Bu bağlamda Tanrısal bakış açısıyla eserlerini kaleme alan yazar, her şeyi bilme özelliğiyle diğer kahramanların bile bilmediği her türlü durumu okurla paylaşmaktadır. Esmâ Ocak'ın romanlarında vaka zinciri, şahıs kadrosunu oluşturan kahramanlar, mekân tasvirleri ve mekâna dair özellikler yazar-anlatıcı aracılığıyla ve onun bakış açısıyla anlatılır.

Böylece yazar, romanlarda her zaman kendinden açıkça söz etmese de onun bakış açısı ve durduğu yer itibarıyla romanı yönlendirmesi okur tarafından hissedilir ve okur onun bildirdiği kadar bilerek romandaki olayları anlamaya çalışır. Esmâ Ocak'ın son romanı olan *Münire* adlı eserden aldığımız şu parça üzerinde bu meseleyi izah etmeye çalışalım:

Mehmet Tevfik Bey'in eli, kalbi küt küt atarak evinin kapı tokmağına uzandı. Açıldığı anda, karısıyla yüz yüze geldiler. İki yana açtığı kollarının arasına atılan Zehra Hanım'ı, 'Karıcığım, canım karıcığım!' bağırtısıyla göğsüne bastırıp, alınına birkaç öpücük kondurdu.

Aman yarabbi. O güzel, narin yüzüne neden böylesi çizgiler çizilmiş, çukura kaçmış olan gözlerinin çevresinde birkaç ay içinde nasıl böyle mor halkalar oluşmuştu?

Mehmet Tevfik Bey;

-Zehra, hayatımın anlamı, Zehra'm !' diyerek, kollarının olanca gücüyle karısını bağrında sıkıya devam etti. Zehra Hanım kendini, neşeyle gerilen dudaklarındaki tebessümle kocasının göğsünün sıcaklığına bırakmıştı ki, aralığa koşan çocuklar;

-Babacığım! Babacığım!' çığlıklarıyla ellerine, bacaklarına sarıldılar. Mehmet Tevfik Bey karısıyla kızlarının kısırcasında odaya girdi ama beyin ve beden yorgunluğundan ötürü ayakta duracak halden çıkmıştı. Çökercesine divana oturdu.

Yere, babasının ayakları önüne oturuveren Münire, ellerini öpüp, dizlerini okşuyor, fırlayıp sırtına binmiş olan Arife, aklar düşmüş saçlarını karıştırarak;

-Babacığım! Babacığım! Babacığım!' bağırtısıyla başını öpüyordu. Mehmet Tevfik Bey'in ayakta duran karısıyla, önüne oturmuş olan kızının yüzlerine diktiği gözlerinde, kurtuluşa erenlerin ışık damarları parıltıyor, yüreği, kavuşmanın coşkusuyla, taşmaya hazır bir pınara dönüşüyordu ama cidden bitkindi. Zehra Hanım;

-Çok yorgun ve aç olduğun muhakkak, bir şeyler hazırlayalım' deyince

-Hem de nasıl aç ve yorgun! Çok iyi etmiş olursun' karşılığını verdi. Münire kalkıp annesinin peşine takıldı. Onun iş göreceği halde olmadığını biliyordu çünkü. En hafif bir yorgunluk,

kadıncağızı perişan ediyordu. Temizlik yapar ya da bulaşık yıkamaya çalışırken, süpürgeyi olduğu yere, bulaşıkları teknenin içinde bırakarak, yatağına dönüp uzanmak zorunda kalırdı hep.

Bu perişan hali Münire'yi haddinden fazla korkutup üzdüğünden, çocukluğun verdiği heves ve ataklıkla, yarım kalan temizliği sona erdirir, boyu musluğa ulaşmadığından, ayaklarının altına koyduğu tabureye çıkarak, evyenin içindekileri yıkamaya koyulurdu. Buz gibi musluk suyu minik ellerini sızlattığından, ikide bir koltuk altlarına koymak suretiyle ısıtmaya çalışır, işini bitirir bitirmez evcilik oynadıkları köşesine dönerdi. Zehra Hanım'ın gözünden düşen yaşlarla izlediği kızına karşı duyduğu acıma yüreğini oyup dökecek raddelere varırdı. Kocasının kendilerine ulaşacağı güne kadar olan süreyi elinde bulunan parayla nasıl atlatacağını düşünmekten gözüne uykunun girmediği çok geceler olmuştu. Arada sırada sofradan aç kalmak suretiyle, çocuklarının karınlarını doyurmalarına olanak tanınmasının da çöküşü üzerinde çok büyük etkisi olmuştu. Günden güne takatten kesilişi kendisini öleceği kanısına vardığından, Azrail'in canını alıp, çocuklarını ortada bırakmaması için Allah'a yalvarmaktan başka seçeneği yok gibiydi.

Yatağına girip, yorganı tepesinden aşırıktan sonra ağlamadığı gece yoktu. Münire'nin bitmek bilmeyen enerjisiyle becerikliliği, çarşı pazar işlerinin de üstesinden yılmadan gelişi, acı dolu bir umut doldurdu yüreğine. Tanrı iyi ki geleceği bilme yeteneği vermemişti kullarına. Öyle olsa, büyük kızının bundan sonraki yaşamları süresince yükleneceği sorumlulukla, çekeceği çilelerin derecesini bilse, bu kadar da yaşayamazdı kuşkusuz.

Münire yemek masasını babasının önüne çekti, bütçelerinin sınırlılığı yüzünden evlerinde ancak bulunan birkaç parça yiyecek mütevazı bir sofraya donattı. Sonra da hep birlikte etrafını kuşatıp, karınlarını doydurdular. Mehmet Tefvik Bey, Erzincan'da çekmiş olduğu sefaletle değinmeden, 15 gün içinde, büyük bir kamyonla eşyalarının tümünü yükleyip, hep birlikte gideceklerinin müjdesini verince, yüreklerine serin sular serpildi. Masa toplandı, kendilerini bir an evvel birbirlerinin koynunda bulmaya can atan Mehmet Tefvik Bey'le Zehra Hanım, çocuklarına iyi geceler dileyerek odalarına çekildiler. Ertesi güne gözlerini tadına doyumaz bir mutluluk içinde açtılar. Odalarının içine altın demetleri halinde düşen güneşin huzmeleri, saçları arasında dolaşıp, yanaklarını okşuyor, birbirleriyle öpüşme konuşa çocuklarının uykudan uyanıp, kapılarını tıkırdatmalarını bekliyorlardı.

Yaşama sevinciyle hayata bağlılığını yitirmiş olan Zehra Hanım, üzerinden kocaman bir dağ kalkmışçasına hafiflemişti. Arada bir, göğsüne yaslanmış olduğu başını kaldırıp, bakışlarını kocasının gözlerinin içinde gezindirmekten tadına doyumaz bir zevk alıyordu. Kocasının vücuduna doladığı kollarıyla kemiklerini incitesiyeye sıkıp göğsüne bastırmasından zifaf gecesinde duyduğu utançla karışık mutluluğa benzer bir mutluluk duymaktaydı. Mehmet Tefvik Bey, her türlü sıkıntıyı şikâyetsiz kabullenen bir yapıya sahip olan karısının bu denli çökmesinden duyduğu vicdan azabının etkisiyle, ona beslediği sevginin dinsel bir tapınışa dönüşmek üzere

olduğunu fark etmenin duygusallığı içindeydi. O duygusallığı irade gücüyle atlattı ama sevgisine eklenen saygının etkisinden kurtulması olası değildi (Münire 2005: 235).

Yukarıdaki satırların anlatıcısı, Mehmet Tevfik Bey'in İstanbul'daki evine gelirken içinden geçirdiklerini ve ruh dünyasını bilmekte ve eşi Zehra Hanım'ı uzun zaman sonra gördüğünde düştüğü durum hakkında Mehmet Tevfik Bey'in aklından geçenleri okurla paylaşmaktadır. Diğer taraftan Zehra Hanım'ın aklından geçenleri de okurla paylaşan yazar anlatıcı bu şekilde kahramanların zihinlerinden geçen ve düşündükleri şeyleri bilmekte ve okura aktarmaktadır. Öyle ki yazar-anlatıcı, kahramanların birbirlerinden sakladığı ve ifade etmedikleri düşüncelerini en ince teferruatına kadar bilir ve zaman zaman okurla paylaşır. Nitekim yukarıdaki metinde de olduğu gibi Mehmet Tevfik Bey her türlü sıkıntıyı şikâyetsiz kabullenen eşi Zehra Hanım'a karşı duyduğu dinsel bir tapınışa varacak kadar olan sevgisini ve bu sevginin oluşturduğu duygusallığı baskılamaya çalışır ve eşine karşı iradeli durmaya gayret eder.

Zehra Hanım ise kızı *Münire*'nin bütün işleri yüklenmesi karşısında vicdan azabı çeker ancak bunu kimseye ifade edemez. Bu üzüntüsünü geceleri yorganının altına girip ağlayarak yaşayan Zehra Hanım'ın bu durumu, sadece tanrısal bakış açısına sahip olan anlatıcı tarafından bilinir ve okura bunu bir sır verircesine anlatır. *Münire*'nin ilerleyen yıllarda da aynı sıkıntıları yaşayacağını bilen anlatıcı; *Tanrı iyi ki geleceği bilme yeteneği vermemiştii kullarına. Öyle olsa, büyük kızının bundan sonraki yaşamları süresince yükleneceği sorumlulukla, çekeceği çilelerin derecesini bilse, bu kadar da yaşayamazdı kuşkusuz* (Münire 2005: 235) ifadeleriyle Zehra Hanım ve Mehmet Tevfik Bey'in bilmediği *Münire*'nin çekeceği sıkıntıları, önceden haber verir. Yazar romanlarında kullandığı bu tür iç çözümlerle ve kahramanların bilmediği gelecekte yaşanacak olan olayları tanrısal bakış açısının verdiği rahatlıkla önceden bilir ve okura aktarır. Görüldüğü gibi hâkim bakış açısından hareketle oluşturulmuş anlatıcı, eserde her şeye hâkimdir ve Esmâ Ocak, bütün romanlarında bu tür yazar-anlatıcıyı ve bu anlatıcıya paralel olarak hâkim bakış açısını kullanır.

3.1.2. Zaman

Esmâ Ocak'ın eserlerinde geleneksel, bütünsel ve ardışık zaman dilimleri kullanılmıştır. Yazar eserlerde klasik romanlarda kullanılan dün-bugün-yarın biçiminde zincirlenmiş olan zaman türünü kullanır. Bu açıdan bütün romanlarda belirli bir zaman dilimi, somutlaştırılarak kullanılır ve geçmişte belirli bir zamanda yaşanmış olaylar hikâye edilir. Romanlar giriş, gelişme ve sonuç bölümleriyle oluşturularak zamansal bir bütünlük sağlandığından kullanılan zaman da kronojiktir. Esmâ Ocak, ilk romanı *Kervan-Servan*'da ortadan başlatma tekniğini kullanarak romana başlasa da daha sonra geriye dönüşlerle başladığı yere tekrar döner ve klasik anlamdaki zamansal bütünlük sağlanır. Bunun dışında geriye dönüş tekniğini *Kadınlar Mektebi* romanında kullanan yazarın bu tutumu romanın genel anlamdaki zaman kurgusuna zarar vermez ve olaylar peşi sıra aktarılarak geleneksel zaman korunur ancak romanın vaka zamanı itibariyle bir genişleme söz konusu olur. Vaka zamanında meydana gelen bu genişlemeyi Nurullah Çetin 'Öznel Zaman' nitelemesiyle şu şekilde ifade eder:

Olaylar nesnel zamana paralel olarak gelişmeye devam ederken roman kişisi ya da anlatıcı, bazı olay ya da olgu, durum ve eşyaların uyandırdığı çağrışımlarla hatırlamalarla, iç konuşmalarla geriye döner ya da ileri gider. Nesnel zamandan önceki veya sonraki zamanlarda olup bitmiş veya olacak bazı olaylar hatırlanarak ve tahayyül edilerek araya sokuşturulur. Genişletme bize iç zamanı verir. Bu psikolojik zamandır ya da deruni zaman. Yani kişilerin iç dünyalarında seyyal olan öznel zaman. Roman kişisi, bir zaman dilimi içinde konuşurken bir iş yaparken ya da boş otururken çağrışım ve hatırlatmalarla geçmiş ve gelecek zamanlara dalar gider. İşte bu kişinin kendi iç dünyasında yaşadığı öznel, kişisel zamana 'iç zaman' diyoruz. Bu kişinin kendi bireysel yaşantı tecrübelerinden geçmiş, bilinci kanalıyla bizzat kendisinin yaşadığı zamandır. Kişi nesnel zamanı kendi öznel duyarlılığıyla soyutlayarak aktarır. Bu zaman anlayışı, modern romanda oldukça yaygındır. Dolayısıyla genişletmede iki yöntem kullanılır: Geriye dönüş ve ileriye gidiş. Geriye dönüşler, ya herhangi bir şeyin çağrışımıyla kendiliğinden olur ya da kişilerin kimliklerini ve özelliklerini daha net ve belirgin kılabilmek için onların doğdukları andan itibaren geçmişteki yaşantıları hatırlatılır. Bu tür olaylar art zamanlı olaylardır. Olayların bir yerinde devreye giren herhangi bir roman kişinin o andan önceki yaşantılarını, geçmişten itibaren özgeçmişini vermek, sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Buna biz 'art zaman sunumu' diyoruz (Çetin 2009: 130).

Esmâ Ocak *Kervan-Servan* romanını ortadan başlatma tekniğiyle yazdığından roman olay örgüsünün ortasından başlatılarak sürdürülür. Olaylar hikâye edilirken çağrışımlar vasıtasıyla eskiye gidilir. Romanın başkahramanı Meryem kervanda yol alırken geçmişe, çocukluğuna gider. Çocukluk yıllarını zihninde canlandırır. Yazar, Meryem'in zihninde

canlanan hatıraları ve çocukluk yıllarından başlayarak süre gelen olayları Meryem'in zihnini okuyarak kendisi okura aktarır. Yazar Meryem'in kervanla hareket edişini ve Diyarbakır'dan Kızıltepe'ye doğru yol alışını anlatarak romandaki olay örgüsünü sürdürürken Meryem yol esnasında gördüğü doğa parçalarının çağrışımlarıyla çocukluğuna ve çocukken yaşadığı yerleri düşlemeye başlar. Bu yolla geçmişe gidilerek çocukluğunda başından geçenler okurla paylaşılır:

Mavi kavislerle dağı dolanan nehri gözden kaybedip, çitlembikler, bodur simmaklar, sararmaya yüz tutmuş devedikenleri, deli baldıranlarla kaplı yamaca vurduklarında, dereden fırlayıp ürküntüyle etrafa dağılan keklük sürüsünün telaşlı ötüşüyle, uykudan uyanırcasına silkindi. Ve usu çocukluğuna damgasını basan bu seslerin peşinden çok yıllar öncesine gitti.

Siyah kıl çadırında kara kıvrıkcık oğlağı, beyaz kuzusu, kubak kubak öten kafes keklükleriyle boğuşa oynaşa büyüyen dört beş yaşlarının o delişmen kızı oluverdi. Göçüyorlardı yine. Bir devede babasının önünde idi. Siyah puanlı kırmızı giysisiyle uğur böcekleri gibi kol kanat çırparak yarım yamalak şarkılar söylüyordu (Kervan Servan 1983: 12).

“İki yıllık yaşamın yüreklerinde biriktirdikleri süprüntüleri içlerinden söküp atarak, eski özgür günlerine dönebilmenin çılgın sevinci içinde ve obabaşının saptadığı günde yollara düşmüşlerdi. Saatler saati yol aldıktan sonra vargeye vardıklarında kendilerinden önce gelenlerin çaldıkları davul zurnalar, türkülerle karşılaşmışlardı. Atın üzerindeki çatık kaşlı kadının yüzü, bu güzel günü yaşıyormuşçasına aydınlanırken, heybedeki bebelerden birinin ağlamasıyla birden bire silkinip kendine geldi, nerede idi? Hayal evreninden katı gerçeğe dönüşlüğün verdiği usançla kundağı yerinden çekerek çıkardı, önünde duran denge bohçasını çocuktan boşlan göze tıktı, düğmelerini açarak esmer kızını memeye saldıktan sonra namaz beziyle örttü göğsünü. Ve kervanın sağında solunda yürüyen kadınlarla erkeklerin yüzüne kendilerini ilk olarak fark ettiğini gizlemeyen bakışlarla bakmaya başladı. Poşularından, namaz bezlerinden sarkan iki-dört hatta altı örüklü başlarını birbirlerine değdiresiye yaklaştırıp, en yavaş sesleri ve kadınsı merakıyla tartışmaya girişmişlerdi (Kervan Servan 1983: 18).

Kesik ayaklı adamın ızdırapla kasılan sapsarı yüzünde, babasının son nefesini verirkenki halin o acı damarını yakalayan Meryem'in düşünceleri paslı bir zincir gibi geride kalan anılarına dolandı. Kendini, bitiminde korkunç uçurumların bulunduğunu varsaydığı bilinmezlere doğru götüren kervanda ve atın üstünde değil de, acılarla dolu geçmişinin koynunda sanıyordu. Ne yaman günler yaşamışlardı aman Allah! On üç on dört yaşlarının o sınır tanımaz inançsızlığıyla ne çok küfre girmiş, ne uygunsuz başkaldırılarıyla babasının mezarı başında yüzünü gözünü yırtıp saçlarını yolmuştu (Kervan Servan 1983: 22).

“Meryem, birden o günleri yaşıyormuşçasına etkilenererek, hışım gibi bir bakış fırlattı atının yanı sıra yürüten adama. Kervanda kendisine koruyuculuk eden kimse, mutluluğuna sürekli gölgeler düşüren, o hep düşman diye baktığı Seyyit mi olmalıydı? Düzenlediği dalaverelerle yanına yoldaş olan bu iri yarı arabın yüzünden öfkeyle çekip aldı bakışlarını. İnsanı tiksindiren ikiyüzlü bir anlatımla başını önüne eğen Seyyit, birkaç hayvanı geride bırakacak biçimde kervanın önüne doğru ilerledi. Güneşin altın oklarının terlerle tomurcuklandığı göğsünü yırtarcasına açıp, bebelerden birini heybeden çıkararak memeye saldı ve usu, yeniden yarım kalan anılarına doğru uçtu gitti (Kervan Servan 1983: 41).

Esma Ocak *Kadınlar Mektebi* romanında da aynı geriye dönüş tekniğini kullanarak roman kişinin iç dünyasında yaşadıklarını anlatır ve bu şekilde öznel bir zamana romanda yer vererek romanı geniş bir zaman dilimine yayar. *Kadınlar Mektebi* romanının başkahramanı Lerzan, Ankara'daki evlerine yerleştikten sonra çocukluğunu geçirdiği bu evdeki hatıralar zihninde canlanır. Lerzan'ın geçmişte yaşadıkları hatıralarını geriye dönüş tekniğiyle şimdi oluyormuş gibi anlatan yazar, bu teknikle vaka zamanını genişletir:

İrkildi birden. Annesinin ince topuklu pabuçlarının tıkırtısıyla, kahkahalarının sesimiydi kulaklarında çınlayan? Ah! Hayır, hayır! Hayalle gerçeği birbirine karıştırıyordu yine. Çoktan ölmüştü zavalılık. Son kez morgda gördüğü mermer beyazındaki bedenin sahibi olabilir miydi o şen, şakrak, o güzel ve hayat dolu kadın? Olamazdı, asla, asla! Kendini yolculadığı günü, dünmüş gibi anımsıyordu. Sırtında, lacivert küçücük kırmızı çiçekli, kısa kollu jorjet elbisesi vardı. İyice açıkta olan sırtını siyah saçlarının uyumlu kıvrımları okşuyor, kendine duyduğu güvenle hayranlığın görkemi içinde mutfaka, yatak odalarına girip çıkarak, toparlanmasına yardım ediyordu. Ne gelip geçici ve güvenilmez bir yerdi şu dünya! Ölümle hayat arasında ne kısacık bir geçit vardı ya rabbi! Taniyan bilenlerin sandığı gibi gerçekten uyum içinde yaşayan bir aile miydiler? Babası karısını seven, bir dediğini iki etmeyen bir erkek miydi? Değildi hayır, hiç değildi! Annesiyle tartışmamak, hır huzursuzluk çıkarmamakla beraber, karısının ince zevkini, güzelliğini, şıklık ve zarafetini görmezden gelmekle direnen bir erkekti.

Genç kız olduktan sonra bir gün bu ilgisizliğinden dolayı annesi adına sitem etmişti de: ‘İnsanlar arasındaki uzaklıkları, ruhları arasındaki uyuşmazlıklar yaratır Lerzan! Kaderin bir arada yaşamaya tutsak ettiği ayrı dünyaların insanlarıyız da ondan!’ demekle yetinmişti. Ama gözlerinin derinlerinde, ölüm gibi duran bir kırgınlık, yüzünün o andaki anlatımında, sevilmediğini bilişin acı çizgileri belirmişti. Evdeki önemsenmezliğini bildiği halde, bilmez görünmeye özen gösteren tuhaf bir düşünce tarzı olsa gerekti. İçine attıklarını toprağa dökerek hafifletmek için olacak, eve döner dönmez bahçeyle uğraşır. Onu hep sigarası elinde, tarhlardan birinin önünde çömelmiş, çiçekleriyle uğraşırken görürdü. Üç – dört yaşlarında kadarken tanık olduğu bir olay, sonraları, çok sonraları, aklı her şeye erdikten sonra yetmişti

babasının vurdumduymazlık maskesi altına gizlemeye çalıştığı hınç ve ilgisizliğin nedenini algılamasına. Bir akşamüzeri, karyolasının içinde bebeğiyle oynarken, bitişikteki yatak odasından iniltiye benzer sesler, aceleci soluklar, somya gıcirtısı ve çok yavaştan çıkan erkek sesi duymuş, karyolasının parmaklıklarına tutunarak inerek hole doğru yürüdüğünde, kırmızı kravatını bağlamaya çalışan bir adamın, koncuna basarak yarım yamalak ayağına geçirdiği iskarpinleriyle, kapıdan dışarı fırladığını görmüştü. Annesi alı al, moru mor sabahlığına sarılı vaziyette aceleyle koşup kendini kucaklamış; ‘Hastalandım da doktor amcayı iğne yapsın diye çağırttım’ diyerek, saçlarını sıvazlaya okşaya odasına götürmüştü.

Geçmişte beynine yerleşenlerle, şu evde yaşananlar öyle derin bir şekilde ruhuna oturmuşlardı ki, etkilerinden kurtaramıyordu kendini.

Bilinçaltı şimdi de şimdi de başka bir oyun oynuyordu! Çocukluğu, gençliği, beş yıl kadar önce kendisini görmeye gelirken trafik kazasında ölen annesiyle babasının hal ve tavırları, akıl almaz bir biçimde birbirlerine ve bir şeylere karışıp durmaktaydı. O günleri nasıl atlattığını bilemiyordu. İnsan soyu çok daha kötülerini de atlatmıştı kuşkusuz ama ne pahasına? Her yara, açıldığı yerde iz bırakıyor, oluşturduğu deformasyon dokunun duyarlılığını öldürüyordu. Bu nasırlaşmalara karşın çok iyi tanıdığı yalnızlığın acısı, şimdi, şu anda, ilk kez tadıyormuşçasına bir boğuntuyla daraltmaktaydı yüreğini. Hiç bir ortam ve mekan, uykusuz geçirdiği şu gecenin sabahı kadar duygularını etkilememiş, o feci kazanın şokunda iken bile böylesi bir ürpertiyle tüyleri dikenleşmemiş gibi geliyordu kendine.

Dayanamayacak mıydı yoksa? Bin bir güçlülle atamasını gerçekleştirip döndüğü kent ve yuvasında böylesine acı anıların hücumuna uğrayıp kahrolacağını kestirememiş, içinde tepinen garip, mutsuz sesleri dinlemekten böylesine ürkmemişti. Bu anılar baskınından kurtulmak ister bir silkinişle tabureden kalkıp oturma odasına geçti (Kadınlar Mektebi 1995: 8).

Sütü mutfağa götürerek, oturma odasına geçtiğinde, tüyleri diken dikendi. Sütçü kadınla bebese, beyninin tavan arasına yerleşenleri birdenbire ve bütün tazelikleriyle fırlatıp, şuur üstüne çıkarmışlardı. Düş gücü, sınır tanımaz bir acımasızlıkla kendini kendinden alıp, canı içinde oluşan canı, parça parça kopararak bacaklarının arasından aldıkları güne doğru götürüyordu. Annesiyle cilveleşen bebenin benzeri miydi gözünü, burnunu, kolunu, bacağına, beynini, iç organlarını lime lime koparttırıp küvete attırdığı varlık? Karnında gelişmeye başlayan o filiz, koparılmayıp gelişmeye bırakılsa kaç yaşlarında olurdu, kızı ya da oğlu? İnsan gönlünün ne anlaşılmasız körlükleri varmış. Ne kanlı katil bir ruh, ne hayvansal bir vicdan ya rabbi! Diye mırıldandı. Gözünden iki damla sıcak yaş düştü kucağındaki elinin üstüne (Kadınlar Mektebi 1995: 11).

Esmâ Ocak’ın romanlarından *Duvar İçindeki Diyar*, *Münire* ve *Kervan- Servan* romanları, tarihi hüviyetleri itibariyle vaka zamanları diğer romanlara göre daha eskiye

dayanır. *Duvar içindeki Diyar* romanında, 7. ve 17. yüzyıllarda yaşanan olaylar hikâye edildiğinden geniş bir zaman dilimi kullanılmıştır. IV. Murat'ın Diyarbakır'ı ziyareti ve şehirde uzun bir süre kalarak şehirdeki işleri yoluna koymaya çalıştığı yılların anlatıldığı romanda daha sonra Diyarbakır'ın İslam orduları tarafından fethedildiği yıllara geçilir. Münire romanında Osmanlı'nın son yıllarında geçen olaylar anlatılır. 1900'lü yıllar ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı ile başlayan *Münire* romanı, 1960'lı yıllara kadar sürdürülür. *Kervan-Servan* romanının olay örgüsü ise Sultan İkinci Abdülhamit devrinde yaşanan olaylarla oluşturulur. Esmâ Ocak'ın 1991'de kaleme aldığı *Muş Gürcüsü Destanı* romanı zamansal bütünlük içerisinde verilmesine rağmen romanda belirlenmiş bir zaman dilimi söz konusu değildir. Bu cihetle *Muş Gürcüsü Destanı*'nın vaka zamanına romanda rastlanmaz ve olayların ne zaman yaşandığına dair roman da bilgi verilmez. Bu dört romanın dışında kalan *Kuyudaki Ses* ve *Kadınlar Mektebi* romanları seksenli yılların Türkiye'sinde yaşanır ve bu romanlarda vaka zamanı itibarıyla günümüze en yakın olarak meydana gelmiş olan olaylar hikâye edilir.

3.1.3. Mekân

Esmâ Ocak, romanlarını gerçek hayatta yaşanan olaylardan seçmesi sebebiyle eserlerinde kullandığı mekânlar, gerçek hayatta var olan somut mekânlardır. Roman kişileri, gerçek hayatta olduğu gibi içinde yaşadıkları, gündelik yaşamlarını sürdürdükleri ve her türlü faaliyetlerini icra ettikleri mekânlarda hayatlarını idame ettiklerinden romanlarda kullanılan bu mekânlar, bildiğimiz, bu evrene ait mekânlar olarak karşımıza çıkar. Romanlarında birçok farklı mekânlar kullanan yazarın mekân algısı, iki farklı biçimde kendisini gösterir. Bunlardan ilki 'atmosfer' mekân denilen olayların yaşanması için zorunlu bir çevre tahayyülü ve olay örgüsüne uygulanması şeklinde ele alınır. Bu açıdan birçok farklı mekân kullanılır ve bu mekânlar geniş bir coğrafyaya yayılmış konumdadır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarının konu edildiği yazarın son romanı olan *Münire* romanında, Anadolu'nun birçok şehri olay örgüsüne ev sahipliği yapar. Ancak kullanılan bu farklı mekânlar arka planda kalarak gerek tasvir yönüyle gerekse de romana ve olay örgüsüne etkisi itibariyle bir değer taşımaz.

Romanlarda kullanılan ve arka planda kalan bu atmosfer mekânlarla birlikte her romanın kendine has ve olay örgüsüne tesiri olan ya da olay örgüsünü şekillendiren kapalı ve açık mekânlar vardır. Yazarın romanlarında kullandığı bu somut mekânlar, olayların yaşandığı arka plan ya da zorunlu mekân tasavvuruyla oluşturulan niteliksiz ve basit bir atmosfer mekân olmaktan çok, olay örgüsüne tesiri olan canlı mekânlardır. Biz, şimdi romanlarda kullanılan bu mekânları olay örgüsüne etkisi itibariyle tek tek ele alıp mekânların simgesel değerleri üzerinde duracağız.

Esmâ Ocak'ın ilk romanı olan *Kervan-Servan*'da Diyarbakır ve çevresi, romanın başkahramanı Meryem için özgürlüğün ve kurtuluşun simgesi iken Gologüle köyü, Seyyit'in Meryem'i zorla götürdüğü açlık ve yokluklarla dolu yılların simgesi konumundadır. Meryem sütanne olarak geldiği Diyarbakır'da uzun müddet kalacağını zanneder ve ümitlenir. Ancak evin hanımı umulmadık bir şekilde birkaç altın vererek çocuğu alıp bir köye yerleşmesini isteyince bütün ümitleri yıkılır ve Gologüle köyüne gider. Zengin ailelerin çocuklarını bir Arap aileye vererek daha sağlıklı ve dayanıklı olmalarını temin etmek o zamanın bir âdeti olduğundan Baha Bey'in annesi de böyle bir yolu izler ve Meryem'i bu sütannelik için Diyarbakır'a çağırır. Meryem, Diyarbakır da bir konakta sütannelik yapacağını umarken Seyyit'in eşyalarını bıraktığı Gologüle köyüne gitmek zorunda kalışı, bu iki mekânı karşılaştırması ve içine düştüğü bu ikileme romanda şu şekilde yer verilir:

-Hiçbir şey anlamadım kurban! Hele gine anlat, yani yerim yurdum olsa bile niye bebene benim gibi fakir bir göçerin eline verip sinekli, sıçanlı, yılanlı, dolanlı çöllere salasın? Niye bu cennetin içinden çıkarıp cehennemin ta ortasına atasın ki? O el kadcılık bebene.

-Âdetimizdir.

-Âdetiniz?

-Evet.

-Yani be şimdi burada kalıp çocuğunuza sütannelik etmeyecek miyim?

-Hayır! Ancak alıp götürmek şartıyla sütannelik edebilirsin.

-Olmaz ki kurbanı olduğum, yurdum yuvam yok çünkü.

-O halde istediğin sürece misafirimiz olur, çektiğin yol zahmetlerine karşılık istediğin kadar para alarak yerine dönersin.

-Yerim yurdum yok diyorum.

Meryem yerinden fırlayıp, hanımın ayaklarına kapanarak:

-Amaaann! Allah bahtına, peygamber aşkına talandan çırılçıplak çıkmış yetimi kucağında sahipsiz bir dulum. O vicdansız, zalim, namussuz kaynımın eline verip çöllere salma beni. Bir dam gözde yahut bir ağacın gölgesinde daldalandır, istediğin işi göreyim. Günde yirmi defa bebene süt vereyim. Bu iyiliği benden esirgeme ki Allah da seni ve devletini esirgeye (Kervan-Servan 1983: 162).

Buradan gidersek büyük bir felaketin içine düşeriz haa! Hem ben yersiz yurtsuzum, hem de çölün sıcağında çadırın rezilliğine dayanamaz bu bebe. Diye haykırmıştı. Ama aklına koyduğunu yapmaktan vazgeçecek tavrı olamayan hanımefendi:

Paranı çözemeyeceği güçlük var mı? Altınlar vereceğiz sana. Gideceğin köyde istediğin evi, sağlıklı koyun yahut ineği, istediğin eşyayı alabilecek duruma geleceksin. Gençsin, güzelsin, evlenme olanağın çok. Sonra bizim gibi güçlü bir aileye dayalı olacak sırtın. Eh daha ne istiyorsun Allah'tan? Derkenki burnu kafdağındalığından ötürü, yüzüne sıradan bir kadınımış gibi bakan Meryem:

-Günah hem de çok günah!. Diye bağırmıştı. Aslında yanlış bir iş yaptığını ve başka türlü davranması gerektiğini çok iyi biliyordu ama başından geçenler içgüdülerine kafa tutamayacak ve küçümsenmeye karşı koyacak şekle sokmuştu yapısını. Onurunu ayaklar altına almak istercesine paradan söz ederek gitmesinde direnen bu duygu tanımaz kadına doğru öfkeli bir adım atarak:

-Korkma!. Korkma gideceğim! Hem de vereceğiniz parayı ve çocuğu almadan gideceğim! Derken ne mahvolacak yaşamı, ne de Seyyit'le evlenmesi umurundaydı (Kervan-Servan 1983: 171).

-Artık hazırlan kızım! Hanım sabrımı tüketti. İki de bir gitmeniz gerektiğini söylüyor. Beyin de geleceği yok. Zorla olacak iş değil bu. Ama sakın üzülme. Beş altın verecekler sana; beş altın deyip geçme ha. O parayla Diyarbekir gibi yerde taştan kaftan bir ev alınır. Zaten kaynın eşyalarını götürüp bir köye yerleştirmiş. Gider gitmez o parayla kendine güzel bir ev, inek yahut koyunlar al, yerleş oraya. Köylülük göçerlikten bin kat iyidir. Kalın duvarlı evlerin, odaların içinde yaşamak nerdeee, yazın afatını, ataşını çadır bezleri altında geçirmek nerde? Bir bakarsın gönlünde yer tutan adam sorup sual ede ede gelir bulur seni.

O kadar genç ve çaresizdi ki, bu gidişin kendisine yeni bir hayat yolu açacağına inanmak ister bir kararsızlıkla 'olur giderim' derken, bir hıçkırık yapışmıştı boğazına, bir ağlamadır tutturmuştu.

-Gidip hanıma söyleyeyim mi? Diye soran Fatma kadına:

-He. Hem onun, hem de o geberesi kaynımın gözlerini aydı etki hangi yıkılası köye gidecekse o yöre kervanlarının birinde yer ayarlasın bize. Burada kalmak istemiyorum artık, yanıtını vermişti (Kervan-Servan 1983: 171).

Esma Ocak'ın ikinci romanı olan *Kuyudaki Ses*'te yazar, Cemil Bey'in yerleştiği apartman dairesini, eşi Helya ve çocuklarına karşı içinde bulunduğu ihanetin simgesi olarak konumlandırır. Diğer taraftan Kazancı köyü, masumiyetin, saflığın ve her şeye rağmen hayatta kalmanın simgesi durumundadır. Helya, Cemil Bey evi terk ettikten sonra onun yokluğuna alışmaya çalışır. Çocuklarının ve evin bütün sorumluluğunu üstüne almak zorunda kalan Helya'nın içinde bulunduğu bu sıkıntılı ve olumsuz durum, yazar tarafından mekân tasvirlerine de yansıtılır.

Geceyi bin bir acı içinde geçiren Helya o sabah da erken uyanmıştı. Usulca Alik'in koynundan sıyrılıp çıktı, battaniyeye sarılarak, pencerenin önünde oturdu. Alacakaranlık ufukta sarımtırak kızıl bir hale halinde ışımaya başlıyordu güneş. Kışın uzakta olmadığı hatırlatan sonbahar rüzgârı, yüreğinde yanan ateşi söndürmek ister bir tatlılıkla esiyor, yapraklar ürkmüşçesine hışırdıyorlardı. Gözleri uzun bir süre karşı alan takılı kaldı. Rüzgâr harman yerinden kaptığı başak artıklarını bulut halinde dağıtıyor, saman parçacıkları uçarı hareketlerle bir yere kalkıp iniyorlardı. Parlak boyunlu kahverengi bir horoz kıpkızıl ibikli başını kaldırarak kanatlarını çırpıp çırpıp ötmeye başlayınca irkildi.

Yalnızlık duygusunun yine tüm benliğini sardığını iradesinin enikonu zayıfladığını kabullenişini titretti Helya'yı. Daha sonra sıkı sarıldı battaniyesine. Hepsi birbirine benzeyen günlerden bir başlıyordu gine. Yarın da dünden ve öbür günden farklı olamayacaktı herhalde. Mantığı bir yanda, duyguları bir yandaydı. Geleceğini sağduyuya ve akla dayandırarak devam ettirmenin yollarını arıyordu. Benliğini yıkıma uğratan, içini kinle dolduran bu yenilgiyi içine sindiremiyordu hiç. Bir şeyler yapabilmeliydi. Şehre yerleşip genç bir kadınla evlenmişti kocası. Her şey aklın alamayacağı bir çabuklukla olup bitmiş, köyden ayrıldığı o sıcak yaz gününden sonra semtlerine bile uğramamıştı Cemil. Gerçi evde bıraktığı boşluk, ilk günlerdeki acılığını yavaş yavaş kaybetmiş, manevi sıkıntılara alışmışlardı ama Helya bu ihanet ve ilgisizliği, bu zevk uğruna yaratılan yıkımı sineye çekip oturacak yapıda bir kadın değildi. Göğsünün içinde her zaman için buz gibi bir karanlığın varlığını hissediyor, hangi yolların kendilerini bu karanlıktan aydınlığa çıkaracağını hesaplarını yapıyordu (*Kuyudaki Ses* 1990: 61)

Cemil Bey, köyden ayrıldıktan sonra bir apartman dairesi satın alır ve eşinden daha genç, şehirde yaşamını sürdüren Hacer'le evlenir. Satın aldığı bu apartman dairesinin köy hayatına ve köydeki eve karşı simgesel bir değeri vardır. Bir tarafta köy ve köydeki eski ev, diğer tarafta şehir hayatı ve bir apartman dairesi söz konusudur.

Anlatılanlar zıvanadan çıkarıyordu Helya'yı. Kocasını kaloriferli, asansörlü, çok güzel bir apartman dairesi almış, hiçbir eksiğini bırakmamak şartıyla en pahalı eşyalarla döşemiş, tapusunu da yeni karısının üstüne yapmıştı. Gayet tabii. Şehirli bir kız yerde kalmış dahi olsa, pek çok güvence sağlamadan varmazdı evli barklı, çoluklu çocuklu bir köy ağasına. Duyduklarının dışında neler koparmışlardı kendisinden Allah bilir. Kadının az güzel, güzel giyimli, süslü püslü biri olduğunu söylüyordu bir köylü. Evi satın aldığı müteahhidin yeğeniymiş. Karısıyla çocuklarının mutsuzluğu üzerine oturtulmuş, hoş bir yaşantısı vardı Cemil'in. Neydi o köy hayatı ve köylü havası canım! Bir şehir efendisi olup çıkmıştı işte. Kapısının üstüne kocaman kırmızı harflerle 'CEMİL ALKAN ÇİFTÇİ' yazdırmıştı. Anahtarını cebinden çıkarıp her anahtarlığa soktuğunda yazıya ilişen gözleri ışıyor, göğsü övünçle kabarıyordu (Kuyudaki Ses 1990: 62).

Helya karşılaştığı ihanet karşısında kendini toparlamaya ve güçlü olaya çalışırken diğer taraftan Cemil Bey'den intikam almanın hesaplarını yapar. Bunun içinde köye gelen elektrik ve çeşitli imkânlarla birlikte Cemil Bey'in köydeki servetine el koyarak köyü ve köydeki evlerini daha yaşanılır ve her türlü imkânlara sahip bir yere dönüştürür. Köye elektriğin gelmesiyle birlikte Helya'nın köydeki evlerini ve bahçelerini güzelleştirmeye çalışması, köye gelen televizyon ve buzdolabıyla birlikte şehirdeki imkânlara eş bir hayata başlamaları, köyün şehre karşı kazandığı bir zaferdir. Bu zaferin sonucunda şehvetinin esiri olan Cemil Bey, yıllar sonra yenilmişlik psikolojisi içinde oğlu Alâeddin' i vasıta yaparak köye tekrar geri gelmek zorunda kalır. Bu karşıt unsurlar üzerine kurulan romanın olay örgüsü, sağduyunun ve köydeki saflığın galip gelmesiyle birlikte olay örgüsünün yönünü değiştirir.

Görüldüğü gibi mekân unsuru, Esmâ Ocak'ın romanlarında olay örgüsünü belirleyen gerçekçi bir tutumla ele alınmış ve romanların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Esmâ Ocak kaleme aldığı romanlarının birçoğunda kullandığı mekânları, özellikle simgesel anlam ifade eden mekânları, kendisi bizzat gidip görmüş ve buraları gördükten sonra eserleri yazıya aktarmıştır. Bu açıdan Esmâ Ocak'ın eserlerinde mekân unsurunun önemli ve yadsınamaz bir tesiri vardır. Yazarın Kürt sözlü edebiyatı ve halk hikâyelerinden derleyerek romanlaştırdığı *Muş Gürcüsü Destanı* romanı, olay örgüsü ve olayların gelişimi itibarıyla mekân unsurunun ön plana çıktığı bir eserdir. Kendileri ve hayvanları için yaşam alanları bulma adına savaşlar yapan Ahmet Bey ve aşiretinin başından geçenlerin anlatıldığı romanda bu açıdan sık sık göçler yaşanır. Roman, kuraklık sebebiyle Muş Ovası'nı terk eden Ahmet Bey'in önce Harran Ovasına yerleşmesini daha sonra da savaşarak Honan Bölge'sini ele geçirmesini konu alır. Bu yönüyle *Muş Gürcüsü Destanı* romanında mekân, olay örgüsünü belirleyen ve yönlendiren bir konuma sahiptir.

Kadınlar Mektebi romanına gelindiğinde ise yazarın diğer romanlarında olduğu gibi mekân, olayları etkilemesi açısından belirleyici bir yere sahiptir. Yazar mekânlarla birlikte ve mekânları kullanarak romanın tezini ortaya koyar. Dolayısıyla Kadınlar mektebi romanında mekân, olay örgüsünün vazgeçilmez bir parçası olarak karşımıza çıkar. Romanda Lerzan'ın fikri dönüşümünü sağlayan mekânların başında arkadaşı Suzan'ın evi gelir. Ankara'ya kendi evine yerleşmeden önce tadilat süresince Suzan'ın evinde kalan Meryem, aile ortamına, eşlerin birbirleriyle olan samimi ilişkilerine ve çocukların bir evin mutluluk kaynağı olduğuna şahit olmuştur. Uzun bir müddet bu aile ortamında kaldıktan sonra tek başına Suzan'ların evinin karşısındaki kendi evine yerleşen Lerzan, aile ortamının verdiği sıcaklık ve birlikteliğin ne denli önemli olduğunu anlamış yalnızlık ve kimsesizlik hislerine kapılarak bir hayat arkadaşı bulma çabası içine girmiştir.

Arkadaşı Suzan'ın evi ve aile ortamı, kapalı bir mekân olarak Lerzan'ın hayata bakış açısını değiştirmesi sebebiyle önemli bir mekân olarak romanda yer alır. Romanda olay örgüsünü etkileyen önemli mekânlardan birisi de İstanbul'da Lerzan'ın kiralık olarak kaldığı evin sahibi Aliye Hanım'ın evidir.

Üniversite, arkadaş ve aile çevresi tarafından yanlış bir feminizm algısıyla yetişen Lerzan, aile hayatı, anne olma ve bir tek eşe bağlanarak yıllarca beraber yaşama gibi bir hayatı anlamsız bulmasına karşın Aliye Hanım'ın evinde bu fikirlerinin tam tersi fikirler ve hayat hikâyeleriyle karşılaşır. Aliye Hanım'ın evi onun fikri dönüşümünde ve yazarın tezini desteklemesi açısından olay örgüsüne önemli bir katkı sağlar.

Duvar içindeki Diyar romanında olayların merkezinde Diyarbakır şehri vardır. Yazar, Diyarbakır'ı tarih içerisindeki serüveniyle detaylı bir şekilde anlatır. Diyarbakır isminin İbranicedeki karşılığını ve bu konudaki çeşitli rivayetleri okurla paylaşan yazar, geniş Diyarbakır tahlilleri yaparak Diyarbakır'ın 7. ve 17. yüzyıllardaki görünümünü hikâyeye eder. Romanın büyük bir bölümde ve asıl olay örgüsünde Diyarbakır'ın 7. yüzyılda İslam orduları tarafından fethedilişi ve bu fethedilme kadar Amid şehrinin ve yeni kurulan İslam Devletinin yükseliş süreci konu edildiğinden mekân olarak da Diyarbakır ve Arap Yarım Adası'nın bir kısmı kullanılır. Ancak Arap Yarım Adası, olay örgüsünün gerçekleştiği bir arka plan mekânın ötesine geçmez. Diyarbakır ise çeşitli doğa, şehir ve sur tasvirleriyle eserde geniş bir yer bulur.

Esmâ Ocak son romanı olan *Münire*'de Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü birçok mekân yer alır. Trakya bölgesinden İstanbul'a, Erzincan'dan Elazığ'a, Mardin'e Bursa'dan Şam'a, Trablusgarp'a ve Musul'a kadar birçok Osmanlı vilayetine yayılan olay örgüsünde geniş bir mekân kullanımı söz konusudur. Romanın olay örgüsünde simge değer olarak rol oynayan mekânlar başta Mardin olmak üzere İstanbul ve İzmir'dir. Mardin, romanın başkişisi Yahya Bey'in doğup büyüdüğü, çocukluğunu geçirdiği bir yerdir. Yahya Bey, birçok şehirde yaşamsına rağmen tekrar Mardin'e gelir ve burada doktorluk yaparak bu şehre yerleşir. Eşi Münire Hanım ile de Mardin de tanışıp evlenen Yahya Bey, İbrahimiye adlı bir köyde bu şehirde satın alır. Köyünü ve Mardin'i çok seven Yahya Bey, eşi Münire Hanım'ın ısrarıyla İzmir'e yerleşmek zorunda kalır. İstemeyerek İzmir'e yerleşen Yahya Bey memleketini çok özler ve apartman dairesinde sıkılarak psikolojik sorunlar yaşamaya başlar. Bir müddet sonrada sıla hasreti dolayısıyla ağır bir hastalığa yakalanan Yahya Bey vefat eder. Romanın sonlarında Mardin ve İzmir iki karşıt mekân olarak ortaya çıkar. Yahya Bey Mardin'de kalmak isterken Münire Hanım İzmir'e yerleşmek niyetindedir. Nihayetinde İzmir'e gelişleri pek hayırlı olmaz ve Yahya Bey'i kaybederler.

3.1.4. Dil ve Üslup

Eserlerinde genellikle kahramanların bireysel nitelikleri ve hayat hikâyelerini kaleme alan Esmâ Ocak, bu yaşanmış hayat hikâyelerinden yola çıkarak toplumsal problemleri ve bu problemler karşısında yöre insanının tutumunu okura aktarır. Toplumun her kesiminden insanlara sade bir dille yer veren Esmâ Ocak, eserlerinde ekonomik, sosyolojik ve sınıfsal farklılıkları ve bu farklılıklardan doğan toplum hayatındaki çatışmaları ele alır. Diyarbakır’da kullanılan ağız özelliklerine de zaman zaman yer veren Esmâ Ocak, romanlarında, sade, anlaşılır ve günlük konuşma dilini kullanır. Diyarbakır yöresine ait söyleyiş farklılıkları ve ağız özelliklerine de yer veren Esmâ Ocak, Kürt sözlü edebiyatından faydalanarak bölgede anonim bir şekilde olan halk hikâyelerine romanlarında yer verir ve bu hikâyeleri Diyarbakır ağızını kullanarak okuruna aktarır.

Bu anlamda Türk ve Kürt toplumlarının beraber yaşadığı Diyarbakır’da iki toplumun kültürel ve edebi özelliklerini eserlerine yansıtan Esmâ Ocak, birbiriyle imtizaç eden bu iki toplumun kültürel ve edebi değerlerinin geleceğe aktarılması noktasında önemli bir katkı sağlar. Esmâ Ocak ilk romanı *Kervan-Servan* eserinde Türkçe bilmeyen Arap ve Kürt’lerin birlikte yaşadığı bir obada dünyaya gelen Meryem’in hayat hikâyesini konu alır. Yaşanmış olan bu ilginç hayat hikâyesinin başkahramanı Türkçe bilmez, Kürtçe veya Arapça konuşur. Yazar Türkçe bilmeyen Meryem’in başından geçenleri okuruna Türkçe anlatır.

Romanda Meryem’in Türkçe bilmediğini Diyarbakır’da sütannelik yapmak için geldiği konakta kahramanların birbirleriyle konuşurken anlaşamamaları üzerine öğreniriz: *Hanımla yeni gelen adam uzun uzun konuşmuşlardı. Amma Türkçe konuştuklarından neler söylediklerini anlayamamıştı ve ‘-Kürtçe yahut Arapça konuşun ben de bileyim neler dediğinizi’ diye yalvarmıştı* (Kervan-Servan 1983: 142).

Romanda Türkçe bilmeyen Kürtçe veya Arapça konuşmak zorunda kalan Meryem'in bütün diyalogları, iç çözümleme tekniğiyle yapılan konuşmalar ve karşılaştığı olumsuzluklara verdiği tepkileriyle isyan ifadelerinin hepsine, Türkçe olarak ve Diyarbakır yöresinde kullanılan deyişler, deyimler ve beddualarla birlikte yer verilir.

Ertesi gün hızla çaldıkları kapıdan avluya girdiklerinde, ruh dünyasının girdapları içinde kendini yitirmiş olan Meryem, kucağındaki kızını çalarcasına yatağın üstüne atıp:

-Oy aman! Oy yakılıp yıkılasın bu dünya, yakılıp yıkılasın! İçinde vahlanacak hiçi bir şeyim kalmamış! Havaar çobanım havaar! Oy can Halime' m, Hatib kardaşım oyy! Öldürüldüler'mola sizi! Lo lo kurban zalim, hem de yezit dinli Hüseyne Kenco'nun talanına uğrayan obada hayır mı kalır? A braoo çadırım, koyun kuzularım oyy! Yataklarım, kabım kacağım hangi yezidin elinde kaldınız gidi! Bayramın kara gele İbrahim Paşaa! Her bir parçan bir düşman elinde kala Hüseyne Kencoo! Ya ben ne olacağım şimdi. Çölsüz çobansız nasıl yaşayacağım? Allah. Hele hanıma haber verin gelsinler. Sesim gitmiyor mu kulaklarına? Gelip de derdime nerden derman bulacağımı söylesinler.

Yerim yok pambuk atım

Çıkıp dağlarda yatım

Ben bir yuvasız kuşam

Yuvamı nerde yapım” (Kervan-Servan 1983: 140).

Esmâ Ocak, romanlarının tümünde çeşitli halk hikâyelerine yer verir ve olay örgüsü devam ederken romandaki bir kahramanın ifadeleriyle bölgedeki sözlü edebiyatta kendisine yer etmiş anonim halk hikâyelerini okurla paylaşır. Ocak, eşinden kendisine miras kalan Kazancı Köyü'ndeki olayları anlattığı Kuyudaki Ses romanında da bu tür halk hikâyelerini olay örgüsü sürdürülürken evin kâhyası konumundaki Kasım Emmi vasıtasıyla okura anlatır. Romanda Kazancı Köyü'nde Şükrü'nün evin güzel kızı Yedigâr'ı sevdiği ve evlenmek istediği bir zamanda geceleyin hep birlikte otururlarken elektriğin kesilmesi ve ışıkların sönmesini fırsat bilen Kasım Emmi, eşi Seyran Kadın'dan mum getirmesini ister. Şükrü ile Yedigârın birbirlerini sevdiklerini bildiğinden getirilen mumu bahane edip aşka ve sevmeye dair bir hikâyeye anlatır ve Helya'nın da kızının içinde bulunduğu bu durumdan haberdar olmasını sağlar. Esmâ Ocak romanlarında bu hikâyeleri anlatarak olay örgüsüne bir süre ara verir ve okura asıl olay örgüsüne paralel olarak bir kısım mesajlar verir. Bu açıdan romanlarda halk edebiyatı unsurlarını ön plana çıkaran Esmâ Ocak, yöresel deyimler ve atasözleriyle harmanladığı bu üslubunu romanlarının genelinde kullanır.

SONUÇ

Esmâ Ocak, Türk edebiyatında birçok türde eser vermiş olmasına rağmen ilk eseri *Berdel* adlı öykü kitabıyla ismini duyurur. Bu ilk öykü kitabından sonra diğerleri gelir. Bu öykü ve romanları, edebiyat ve sanat çevrelerince *Berdel* kadar ilgi göremese de yöre halkının öz belleğini, geleneksel ve kültürel değerlerini yansıtmaya itibariyle önemli bir değere haizdirler. Yazdığı eserleriyle Diyarbakır köylerine, özellikle de köylü kadınların yaşamlarına dikkatleri çeker. Yazar, içinde bulunduğu toplumun değerlerini ve kendi geçmişine dair zengin kültürel mirası gelecek nesillere aktarmayı sağlar.

Yüksek Lisans tez çalışması olarak belirlemiş olduğumuz *Esmâ Ocak'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme* başlıklı bu çalışmanın sonucunda yazarın çok tanınmadığını ve Türk yazın hayatında istenilen yeri alamadığını gördük. Ancak Ocak'ın özellikle romanlarının konusunun hem sosyolojik olarak hem de kültürel olarak hâlâ güncelliğini koruduğunu da tespit etmiş olduk.

Çalışmanın roman tahlili bölümlerinde yazarın sanatsal boyutunun zayıf ve yetersizliği ile beraber gözlem ve malzemeyi edebi düzleme aktarma boyutunun başarılı olduğunu analiz etmeye çalıştık. Çünkü Esmâ Ocak ciddi bir eğitim görmemiş hatta lise öğrenimini bile bitirememiş bir yazarımızdır. Üstelik devrinin edebi muhitleri içinde de yer alamamıştır. Ancak bütün bu yoksunluklara rağmen toplumsal sorunlarımızı edebi yazın alanına bilhassa romana taşıması onun en başarılı tarafı olarak bilinmelidir.

Yazarın eserlerinde klasik vaka düzenini kullandığını tespit ettik. Olay örgüsünü giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan düzenli ve sistematik bir dizgiyle gerçekleştirerek geleneksel roman türünün olay örgüsü kurgusunu benimsediğini ortaya koyduk. Vakanın temelini oluşturan güncel meseleleri kahramanların yerel özelliklerini esas alarak ancak genel boyutunu da ihmal etmeyerek bütünsel bir şekilde ele aldığını ve romanların başkışilerini çocukluktan itibaren uzun hayat serüveni ile bağlantılı olarak anlattığını belirledik.

Esma Ocak'ın romanlarında sosyal meselelerin geniş yer tuttuğunu gördük. Olay örgüsü *ben* merkezli ve roman başkişisinin hayat hikâyesi ile başlatılmasına karşın, Esma Ocak'ın, roman kişilerini toplumla ve tarihsel süreciyle birlikte ele alarak romanların toplumcu gerçekliğini ve didaktik özelliklerini ön plana çıkardığını tespit ettik. Meselelere sosyal yapı ve sınıf farklılıkları perspektifinden bakarak romanların tezlerini kapalı olarak belirlemeye çalıştığını ve olay örgüsü sonunda, amaçlanan tez doğrultusunda misyonunu tamamlamak istediğini anladık.

Mekân anlatımlarını kahramanların psikolojik durumlarına paralel ve olay örgüsünü etkileyen bir şekilde seçen Esma Ocak, açık ve kapalı olarak sınıflandırdığımız bu mekânları simgesel ve sembolik değerler bağlamında kurgulayarak romanların uç noktalarını oluşturduğunu fark ettik.

Esma Ocak'ın romanlarında kullandığı anlatıcı ve bakış açısının 3. tekil şahsın ifadeleriyle yazar-anlatıcı olduğunu belirledik. Kahramanların iç dünyasını anlatmak için zaman zaman iç çözümleme tekniğini de kullanan yazar geleneksel roman anlayışına uygun olarak Tanrısal bakış açısıyla her şeyi bilen, gören anlatıcı tekniğini de kullandığını açıkladık.

Sonuç itibariye romanlarında yapısal anlamda geleneksel roman türünün belirgin izleri bulunan Esma Ocak'ın, içerik itibariyle de gelecek nesillere karşı içinde taşıdığı bir sorumluluk hissiyle bulunduğu yörenin kültürel ve geleneksel değerlerini eserlerine yansıtmak istediğini tespit ettik. Esma Ocak'ın edebiyat dünyasına kazandırdığı tüm romanlarının detaylıca incelendiği bu çalışmanın ilim hayatına katkıda bulunacağını temenni ederiz. Ayrıca edebiyat çevrelerinde yeterince bilinmeyen Esma Ocak'ın eserlerini inceleyecek araştırmacılara bu çalışmanın bir yol haritası olacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif (1992), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇAĞLAYAN, Handan, *Esmâ Ocak'la Unutmak ve Hatırlamak Üzerine*, Röportaj, <http://bianet.org/biamag/kadin/130296>.

ÇETİN, Nurullah (2009), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

KANTARCIOĞLU, Sevim (2007), *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

KOLCU, Ali İhsan (2008), *Milli Edebiyat II-II. Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı-*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

KOLCU, Ali İhsan (2008), *Cumhuriyet Edebiyatı II Hikâye ve Roman*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

MORAN, Berna (2009), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim Yayınları.

OCAK, Esmâ (2005), *Münire*, İstanbul: Birharf Yayınları.

OCAK, Esmâ (1998), *Duvar İçindeki Diyar (Diyarbakir)*, İstanbul: Enes Matbaacılık.

OCAK, Esmâ (1995), *Kadınlar Mektebi*, Diyarbakır: Akşam Ofset ve Tipo Matbaacılık.

OCAK, Esmâ (1991), *Muş Gürcüsü Destanı*, Diyarbakır: San Matbaası.

OCAK, Esmâ (1990), *Kuyudaki Ses*, İstanbul: Ajans 21 Yayınları.

OCAK, Esmâ (1983), *Kervan-Servan*, Ankara: Dayanışma Yayınları.

ÖZDENÖREN, Rasim (1986), *Ruhun Malzemeleri*, İstanbul: Risale Yayınları.

SANCAK, Fatih, *Esmâ Ocak Hakkında Kızı Perran Toksöz'le Bir Mülakat*: 2010.

STEVİCK, Philip (2010), *Roman Teorisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

STEVİCK, Philip (2010), *Roman Teorisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

TEKİN, Mehmet (2010), *Roman Sanatı I(Roman Unsurları)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TİMUR, Kemal (2012), *Berdel Yazarı Esmâ Ocak Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları.

EKLER

Esma Ocak Hakkında Kızı Perran Toksöz'le 29 Mart 2010 Tarihinde Yapılan Mülakat

Esma Ocak'ın hayatı, sanatı ve eserleri hakkındaki bu mülakat (Esma Ocak'ın kendisi mülakat vermeyecek kadar hasta (felçli) olduğundan) kızı Perran Toksöz Hanımefendi'yle yapılmıştır.

FATİH SANCAK: Öncelikle yoğun çalışma temposu içerisinde bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederim. Konuşmamıza ilk olarak annenizin doğumu ve çocukluğuyla başlamak istiyorum. Bize bu süreçten bahsedebilir misiniz?

PERRAN TOKSÖZ: Annem 1928 yılının Ekim ayında konak tarzı eski bir Diyarbakır evinde gözlerini dünyaya açmış. Genel anlamda mutlu bir çocukluk geçirmiş. Ama tabii çok erken dönemlerde yaşadığı bazı sıkıntılar da varmış. Bunun da temel sebebi kendi ifadesiyle Annemin Allah'ı ile babamın Tanrısı ikileminde kalmış olmasıdır. Bu ruh hali içerisinde mahalle mektebine gitmiş. O zaman mahalle mektebinde aldığı dini eğitimle bir sene içerisinde Kuran-ı Kerim'i hatmetmiş. O sıralarda altı- altı buçuk yaşlarında olmasına karşın büyük bir hatim töreni tertip edilmiş. Faytona bindirmişler, şehirde gezdirmişler, herkese yiyecek içecekler dağıtılmış ve çok erken yaşta Kuran-ı Kerim'i hatmetmiş. Annem bu kadar çalışkan olmasına karşın mahalle mektebinde Azize isimindeki mutsuz bir hocanın yanlış davranışlarıyla bu tür bir eğitime karşı olmuştur. Ve kendine de evlenip çocukları olursa onları kesinlikle hocaya göndermeyeceğine dair söz vermiş. Sonuçta bizi hocaya göndermedi. Biz gitmek istediğimizde de "Sizi asla göndermeyeceğim, ben çocukluğumda bunun acısını çok çektim, onun için sizi de hocaya göndermeyeceğim" derdi.

SANCAK: Ailelerin, bireylerin hayatını şekillendirmesi açısından büyük etkileri vardır. Nitekim Esma Ocak Hanımefendi annesinin baskısıyla evlenmek zorunda kalmış. Bu anlamda annenizin küçüklüğünden itibaren aile çevresinden etkilenme düzeyini ve nasıl bir ruh dünyasına sahip olduğunu anlatır mısınız?

TOKSÖZ: Bu noktada biraz anneanneme ve dedemi anlatmam lazım. Çünkü annemin üzerindeki en büyük etki ve annemin bazı sıkıntıları onların farklı tutumlarından kaynaklanıyormuş. Dedemin adı Şahap Yıldırım, Anneannemin adı Şevkiye Yıldırım'dır. Anneannem, Diyarbakır eşrafından âlimliğiyle bilinen Hacı Niyazi Bey'in kızıdır.

Anneannem çok dindar bir kadın olması hasebiyle anneme de bir dini eğitim verdim demek istemiş. Çok erken yaşlarda “beş beş-buçuk yaşlarında” mahalle mektebine göndermiş. O yıllarda mahalle mektebindeki hocalar çok hatalar yapmışlar ve dini eğitim verelim diye çocukları çok korkutmuşlar. Falakalarla, dayaklarla hakaretlerle çok üzmüşler. Annemde çok çalışkan bir öğrenci olduğu halde bunlardan nasibini almış. O zaman anneannemin anlattığı kadarıyla hocaya gitmezsen okumazsan cehenneme gidersin, büyük bir cehennem korkusu, Allah seni cezalandırır diyerek annemin hayalinde Allah, insanı cezalandıran, çok korkutan bir simge olarak kalmış.

Bir okula gitmese Allah'ın onu cezalandıracağını düşünürmüş ve o zamanlarda da imdadına hep babası yetişirmiş. Dedem o zamanlarda ziraat mühendisi, çok esprili, asri, modern ve keyifli bir insanmış. Anneannemin tersi bir kişiliği varmış. Görücü usulü evlendirildikleri için birbirlerini tanımadan evlendirilmişler. Dedemin Allah'ı da beyaz bulutların üzerinde insanları çok seven, hiç kötülük yapmayan, iyilik yapan herkesi kucaklayan, bir çiçeği büyütsen seni ödüllendiren çok güzel çağrışımları varmış. Hep annemin kafasında annemin Allah'ı çok ürküten ama babamın Tanrısı müthiş güzellikler veren bir şey diye kalmış. Dolayısıyla dini inançları sarsıntılar geçiren annem hep bu ikilemin arasında kalmış.

SANCAK: Ailenizin Diyarbakır ile olan bağına anlatabilir misiniz?

TOKSÖZ: Dedem Diyarbakır Nakibi Bekir Sıtkı Bey'dir ve onun dedelerinden Hacı Ragıp Bey Mekke kadılığı yapmıştır. Zaten orada vefat etmiş. Napolyon'un Mısır seferi sırasında Abdülhamit tarafından Medine kadılığına atanmış. Daha sonra da Napolyon ile savaşmak üzere Mısır'a gönderilmiş. Orada kazandığı başarılarından dolayı ona nakiplik payesi verilmiş.

Şimdi Erdebil Köşkü falan vardır bizim ailenin olan o köşkler, birtakım hanlar, dükkânlar Saray tarafından dedeme hediye edilmiş. Dedem Diyarbakır'da voyvodalık yapmış. Ve Mekke kadılığı sırasında ona sakal-ı şerif hediye edilmiş. Şimdi bizde kutsal emanet olarak sakalı şerif vardır. Babam öyle bir aileden gelmedir. Annemin babası da Diyarbakır'ın yerlilerinden Hacı Ganiler denen köklü bir aileden gelmektedir.

SANCAK: Esmâ Ocak'ın öğrenim durumu ve okuduğu okullar hakkında bilgi verebilir misiniz?

TOKSÖZ: Annem Mahalle Mektebini bitirmiş. Evlerine yakın Gazi İlkokulu varmış ve en büyük özentisi de okula, cumhuriyet okullarına gitmekmiş. Yazı yazmalıyım, kitap okumalıyım, öğretmen olmalıyım en büyük hevesi bu. Annem “en büyük hevesim o güzel giyimli öğretmenler gibi olmaktı” derdi. O yıl ilkokula başlamış. Sınıfta herkesten evvel okumayı çözen, sular seller gibi okuyan çalışkan bir çocukmuş. Annemle aynı okula giden dayım da bir o kadar tembelmiş ve annemi okula göndermemek için pusular kuruyormuş. Müthiş bir okuma merakı olan annem, ilkokul üçten sonra dedemin tayini Mardin'e çıkınca oraya gitmek zorunda kalmış.

Yedi yıl Mardin'de kalan annem ortaokulu da orada bitirmiş. Ortaokul bitince mutlaka lise öğrenimi görmem lazım der. Dedemin de teşvikleriyle Mardin'de lise olmadığından Diyarbakır'a gelirler. Annem Ziya Gökalp Lisesine kaydolar. Lise ikinci sınıfta iken anneannemin baskısıyla Baha Bey ismindeki dayısının oğluna verilir. Babam Diyarbakır Nakibi Bekir Sıtkı Bey'in oğludur. Ortaokuldan sonra okumayan babam, annemle nişanlanınca annemin okumasını istememiştir. Ve annem o çok hevesli olduğu liseyi okuyamamış ve birkaç ay sonra da evlenmişler.

SANCAK: Annenizin edebiyata ilgisi nasıl başlamış ve yazarlığa başlamadan önceki birikim süreci nasıl gelişmiş?

TOKSÖZ: Annemin çocukluğundan beri kitaba ve okumaya çok fazla merakı vardır. Bir şeyler yazmaya ilk olarak lise çağlarında başlamış. Evlendikten birkaç yıl sonra Marshall yardımıyla tarım araçları ilk kez Diyarbakır'a geliyor ve babam bundan yararlanıyor.

Hasat zamanı yaz aylarında annemi alarak köye gidiyorlarmış. Annem için kırsal ve köy ile tanışmak yepyeni bir deneyim ve heyecan olmuş. Hiç Kürtçe bilmeyen, köyle ilişkisi olmayan bir çocukluğu varmış. Ama babamla evlendikten birkaç yıl sonra, gidip köyde kalınca kısa zamanda Kürtçe öğrenir. Kadınlar kızlarda şehrili güzel bir kadın gelmiş, derken annemi çok seviyorlarmış. Ve annem kısa zamanda onlardan Kürtçe öğrenir. Tabi orada o kadar ilginç olaylara tanık olur ki, onların bambaşka dünyalara sahip olduklarını görür. Sohbet ettiği kadınların anlattıkları şeyleri kendi yanında karalama şeklinde not eder ama gizli saklı yazar. Kendine göre hiçbir önemi olmayan notlar alır. Ama mütemadiyen de okuyormuş. Çok zengin bir kütüphanesi vardı annemin. İşte böyle gizli saklı yazmalar devam eder. Çocuklar büyüdükten sonra 1962’de babamı, annem 32 yaşında iken kaybettik ve büyük acılar yaşadık. Bu dönemden sonra bir köy ve üç çocuk annemim üzerine kaldı ve çok büyük mücadeleler verdi annem.

SANCAK: Annenizin romanlarında mekân olarak kullandığı Kazancı Köy’ü hakkında biraz daha bilgi verebilir misiniz?

TOKSÖZ: Evet annem bütün eserlerinde o köyden esinlenmiştir. Öykülerinin çoğunda Bismil’e bağlı Kazancı Köy’ündeki olayları ve oradaki yaşam hikâyelerini ele almıştır. Eski adı Kürt Hacı’dır ama yıllardan beri Kazancı Köy’ü olarak bilinir.

Babamın vefatından sonra ben üniversiteyi bitirdim, kardeşimi tahsilini yapmak için Almanya’ya gönderdik. Annem biraz daha sıkıntıların aşılıp, rahatladığı bir dönemde ciddi bir şeyler yazmaya başladı. Ve bir gün yazdıklarını dayıma okur. Dayım okuduğu hikâyeleri duyunca “bunları sen mi yazdın? Sen önemli bir yazar olma yolundasın haberin var mı?” der. Annemde “ağabey dalga geçme bunlar karalamalar” der. Daha sonra dayım bitmiş olan öykülerinden alıp Ahmet Arif’e incelemesi için gösteriyor. Ahmet Arif öyküleri okuyunca çok beğeniyor. “Sakın bu işten vazgeçmeyin, Esmâ çok iyi bir yazar olacaktır. Müthiş bir kurgusu var, temeli var, çok güçlü bir kalemi var” der. Ve anneme bir mektup yazar. Mektupta; “en kısa zamanda öykülerinin sayısını arttırmanı istiyorum, sen bu öykülerinin sayılarını arttırabilirsen bunları bir kitap haline getirelim” der. Annem de bunun üzerine çok heyecanlanır.

Dağarcığında da bir sürü olay var ve oturup onları yazar. İşte ilk yapıtı olarak *Berdel* kitabı 1981’de böylece yayınlanmış oldu. 1990 yılında bu eserin içindeki *Berdel* öyküsü Atıf Yılmaz tarafından sinemaya aktarıldı. Ve *Berdel* filmi Berlin’de Uluslar Arası Sanat Sinemaları Konfederasyon Ödülü aldı. Ayrıca yedi ülkede de uluslar arası ödüle layık görüldü. Daha sonra da Almancaya çevrilerek orada da basıldı. Bu açıdan *Berdel* çok baskı yaptı. Önsözünü Ahmet Arif yazmıştı, İlhan Selçuk gibi birçok yazar da *Berdel* ile ilgili çok güzel yazılar yazdılar. Film de piyasaya çıkınca *Berdel* çok popüler oldu ve çok güzel sattı. O arada bir *Berdel*’in galasına İstanbul’a gittiğimizde annemin ciddi bir rahatsızlığı vardı. Ve kalp damarlarının büyük bir kısmı tıkalı olduğundan hemen hastaneye yatırılıp ameliyata alındı. *Berdel* o yıllarda Diyarbakır’da tiyatrolaştırılarak sahneye konuldu. Senaryosunu yazan ve sahneye koyan da annem oldu. Başrolü de benim kızım oynadı. Diyarbakır Devlet Tiyatrosunun olduğu kültür sarayında üç gece tamamen dolu olarak oynadı. Annem daha sonra ikinci kitabı *Kırklar Dağının Düzü*’ ünü bastı. *Kervan-Servan*, *Sara Sara*, *Kuyudaki Ses*, *Muş Gürcüsü Destanı*, *Surlu Kentin Sır Suyu*, *Kadınlar Mektebi*, *Duvar İçindeki Diyar*, *Hasırcı Kuşu*, *Münire*, *Ziya Gökalp’in Özel Yaşamı* ve en son çıkan kitabı *İçerdeki Avcı* oldu.

SANCAK: Annenizin eserlerinin yazılış nedenleri ve arka planı hakkında bilgi verebilir misiniz?

TOKSÖZ: *Kervan-Servan* rahmetli babamın yaşam öyküsüne bağlı olarak yazılmış bir eserdir. Bu bizim ailenin yaşamını ortaya koyar. Baştan sona gerçek bir hikâyedir ve hiç kurgu yoktur. Annemin hiçbir eseri hayali değildir, hepsi yaşanmış olaylardır. *Muş Gürcüsü Destanı* Kürtçe ağıtlar ve türkülerden yola çıkarak yazılmıştır. *Duvar İçindeki Diyar*, Diyarbakır’ın tarihi ile ilgilidir ancak içinde çok yaşanmış aşklar var. Sahabelerin Diyarbakır’a nasıl girdiğiyle alakalı önemli bilgiler vardır içinde. *Münire*’nin hikâyesi de annemin Mardin’deki ortaokul yıllarında Emel adında bir arkadaşı var. Münire, annemin arkadaşının annesinin ismidir. Tabi aradan geçen uzun yıllardan sonra Çınarcık’ta Emel ile karşılaşılıyor annem. Beraber annesini görmeye gidiyorlar. Münire Hanım, anneme baştan sona Mardin’le ilgili yaşamını anlatmıştır. Ve annemde bunu kaydetmiştir ve böylece *Münire* yazılmış oldu. *Surlu Kentin Sır Suyu*’daki öykülerde annemin çocukluğunda dinlediği ve bize de anlattığı hikâyelerden oluşmaktadır. *Kuyudaki Ses* romanı da Kazancı Köyü’nde geçmektedir ve romana hep başında durduğu kuyu kazma işlerini de almıştır.

Ziya Gökalp da annemin baba tarafından akrabasıdır. *Bir Filozofun Özel Yaşamı*; o zaman halalarının, eşinin ve dedemin anlattıklarıyla oluşturulmuş Ziya Gökalp'ın özel yaşamıdır. Onların oturduğu evle bizimkisi arka arkaya idi. Halası her akşam bize gelir, onu anlatırdı, annemde kaydedirdi. *Hasırcı Kuşu* daha çok şehirde yaşanmış olaylardan yola çıkarak yazdığı öykülerdir. *Kadınlar Mektebi* de feminizmin Türkiye'de çok popüler olduğu zamanda, Duygu Asena'ların feminist kadın tanımlamaları yaptıkları dönemlerde yazılmıştır. O zaman kadın özgürlüğünü feminizmle eş değerde tutarak ifade ediyorlardı. Annem bu anlamda feminizme karşıdır, kadın haklarını sonuna kadar savunmuştur ama birtakım yazarların savunduğu şekilde feminizmi hiç benimsememiştir. Onlara nazire olarak da bu kitabı yazmıştır. Bir mantık evliliği yapıp sonradan çok mutlu olan bir arkadaşla, tamamen bir aşk evliliği yapan iki arkadaşın mektuplarla karşılaştırmasını yapmıştır. Feminist yazarlar buna biraz karşı çıktı. Fakat güzel basılmadığından tam da tesiri olamadı. Annem kitaplarına çok para harcadı ve bu kitapların maddi anlamda hiç geri dönüşü olmadı.

SANCAK: Esmâ Ocak, edebiyatçı olarak kimden etkilendi ve onu teşvik edip yüreklendiren kimlerdi?

TOKSÖZ: Şimdi benim de hatırladığım kadarıyla, haremlik-selamlık gibi iki ayrı bölümden oluşan oturduğumuz ev; şimdiki Aşefçiler Çarşısı' sının bulunduğu yerdedir. Hatta Ragıbiye Camisi bize aittir ve bütün dedelerim orada yatar. O sokak da Ocak Sokak'tır. Amcamların oturduğu kısım tam caminin karşısındadır. Amcam milletvekilliği de yapmış olan Osman Ocak'tır. Yazar ve şair olması hasebiyle onun yaşamı da bir tez olarak ele alınmıştır. Osman amcamın binlerce kitaptan müteşekkil bir kütüphanesi vardı. Annem için onlar çok güzel bir hazineydi. Osman amcamın kütüphanesine gider, oradan alır, okurdu. Birde bizim evde dedemlerin yazdığı el yazması kitaplar çok vardır. Annemin çok ilgisini çekirdi onlar. Evdeki yengelerim kitapları yakmak isterken annem sahip çıkardı. Dayımın da okumaya ve kitaba çok merakı vardı, dolayısıyla annem bu şekil bir okuma kültürüyle büyümüştür.

SANCAK: Anneniz eserleri kaleme alırken daktilo mu kullanırdı?

TOKSÖZ: Evet tabi. Annem yetmiş beş yaşına kadar hep yazılarını daktilo ile yazdı. Gerçi bilgisayar vardı ama annem, öğrenemem deyip onda yazmazdı. Daktilosunun tuşları kırılmaya başlayınca bilgisayarda yazmayı öğrenmek zorunda kaldı. En son kitabının da bütün yazımını bilgisayarda kendisi yaptı.

SANCAK: Anneniz yazarken nelere dikkat ederdi, yazma ve çalışma biçimi nasıldı?

TOKSÖZ: Annem önce süreç içerisinde yavaş yavaş el yazısıyla müsvedde olarak yazar, bitirirdi. Ondan sonra daktilonun başına geçer ve onda yazar. Annem sabah namazına kalkar, namazını kılar, kuranını okur daha sonra kahvaltıya kadar bir-iki saat yazardı. Kahvaltıdan sonra da bir-iki saat yazar ve yazım işini bitirirdi. Çünkü gün içinde başka işleri olurdu onun. Ve şimdi bu kadıncağız böyle yatıyor. O kadar enerjik, o kadar üretken. Yani yaptıkları ettikleri anlatılır gibi değil annemin. Ne eserleri var; bir müze yaptı, bir park yaptı, dernek faaliyetleri, Diyarbakır'ı tanıtan kültür vakfını kurdu.

SANCAK: Hocam, bize değerli vaktinizi ayırdığınız ve verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederim.

TOKSÖZ: Ben teşekkür ederim...